

«JEG SER NOE SOM DU IKKE SER» (Luhmann 2002)
Hvordan blir brukermedvirkning til som politisk,
organisatorisk og sosialfaglig praksis i barnevernets
undersøkelser?

Hilde A. Aamodt
Avhandling 2016 nr 6

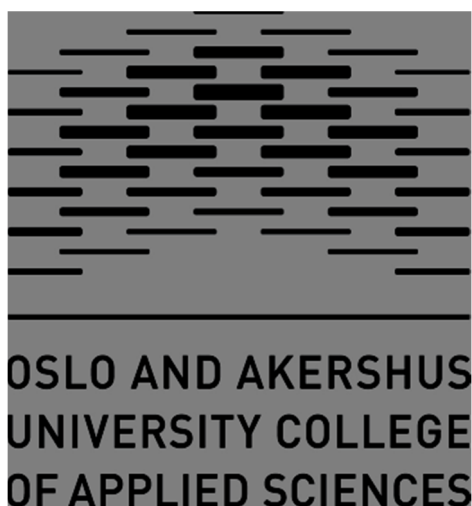

«JEG SER NOE SOM DU IKKE SER» (Luhmann¹)

Hvordan blir brukermedvirkning til som politisk,
organisatorisk og sosialfaglig praksis i barnevernets
undersøkelser?

Hilde A. Aamodt

Avhandling ph.d sosialt arbeid og sosialpolitikk
Fakultet for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo og Akershus

Høst 2016

---

¹ Luhmann 2002

CC-BY-SA Høgskolen i Oslo og Akershus

Avhandling 2016 nr 6

ISSN 1893-0476

ISBN 978-82-8364-029-8 (trykt)

HiOA,
Læringscenter og bibliotek,
Skriftserien
St. Olavs plass 4,
0130 Oslo,
Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:
Postboks 4, St. Olavs plass
0130 Oslo

For bestilling: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Nettbokhandel>

Opplag trykkes etter behov, aldri utsolgt

Nedlastbar versjon: <https://skriftserien.hioa.no/index.php/skriftserien>

Trykket hos Allkopi
Trykket på Multilaser 80 g hvit

The background of the cover features a series of interlocking gears in shades of green and blue, creating a mechanical or industrial aesthetic. On the right side, there is a faint, light-colored profile of a human face, possibly a child, which is partially obscured by the gears and the overall color palette.

«JEG SER NOE SOM DU IKKE SER»

(Luhmann²)

HVORDAN BLIR BRUKERMEDVIRKNING TIL SOM POLITISK,
ORGANISATORISK OG SOSIALFAGLIG PRAKSIS I
BARNEVERNETS UNDERSØKELSER?

HILDE A. AAMODT

---

² Luhmann 2002

FORORD

Det er mange som har bidratt til at jeg nå kan levere min dr. grads avhandling i sosialt arbeid og sosial politikk og som skal takkes varmt. Blant annet ga professor Bengt Karlsson ved Høgskolen i Buskerud meg muligheten til å bruke tid på å skrive en prosjektsøknad. Norske Kvinners Sanitetsforening ga meg råd og hjelp i forbindelse med søknaden, og Extrastiftelsen bevilget penger til å gjennomføre prosjektet.

Videre vil jeg takke forskningsleder Lars Kristofersen ved NOVA som ansatte meg som stipendiat. Du har alltid oppmuntret og støttet meg, og vært en svært omsorgsfull og god leder.

Jeg er også veldig glad for at mine informanter sa seg villig til å delta i studien. Jeg var helt avhengig av deres velvilje for å kunne gjennomføre dette prosjektet.

Biveileder Marianne Rugkåsa har gitt meg støttende veiledning, og nåværende forskningsleder Tonje Gundersen har oppmuntret meg i arbeidet med prosjektet. Videre har min kollega og biveileder, forsker I Elisabeth Backe-Hansen, gitt meg gode innspill og kommentarer underveis og ikke minst stilt viktige kritiske spørsmål.

Til slutt er det min hovedveileder professor Eivind Engebretsen som jeg ikke kan få takket nok. Det hadde aldri blitt en dr. grads avhandling uten din veiledning, oppfølging, hjelp og støtte.

Jeg er veldig glad og takknemlig for at jeg fikk muligheten til å gjennomføre dette dr. grads prosjektet. Blant annet har jeg fått tid til å fordype meg i Niklas Luhmanns teori om sosiale systemer, noe som for meg har gitt meg et helt nytt blick på verden. En verden som for meg aldri blir helt den samme. Der Ole Thyssen sier: «Ingen Luhmann uten tårer» vil jeg tilføye: «Trenger du hjelp, søk til Luhmann». Og så vil jeg la Luhmann selv tale ved å gjengi følgende sitat:

«Lad os undgå at være slaver af de rigtige meninger» (Luhmann 1970:69).

En iakttager kan ikke se, hva hun ikke kan se

Benedicte
Mads
Peter
Christopher

Sjå, ho er i dusjen.
Baby skrik og skrik.
Dusjar hektisk, ropar:
Eg kjem jo snart til deg.

Eg må berre dusje.
Så skal vi gå tur.
Baby skrik og skrik.
Åleinemor blir sint.

Ho stampar hardt med hælen.
Sjå, ho greier det.
Sjå, ho spring til baby
Med handkleidet rundt brystet.

Sjå, ho kryp til dyna.
Ristar våte føter

og ammar med piplande hår.

SAMMENDRAG

Avhandlingens tema er brukermedvirkning og hvordan brukermedvirkning blir til som politisk, organisatorisk og sosialfaglig praksis i barnevernets undersøkelser. Ved hjelp av Niklas Luhmanns systemteori og begrep om «iakttagelser av iakttagelser» har jeg i studien utforsket barnevernets egen måte å se og spørre på. Jeg utforsker hvordan brukermedvirkning trer frem som en bestemt type praksis, men hvor det ikke er barnevernet som organisasjon, eller den enkelte saksbehandlers eller families handlinger som er gjenstand for analyse, ei heller brukermedvirkning som begrep. Heller har jeg fra ulike analytiske blikk sett hvordan ulike teknologier, med sine bestemte iakttagerblikk, setter bestemte forskjeller som det deretter styres etter, og som dermed får betydning for barnevernets praksis. Jeg gjør en forskyvning fra å se på barnevernet fra et ideelt blikk og med dette blikket studere hva de gjør, til å se på feltets egne iakttagelser.

Avhandlingen viser hvordan barnevernets ansatte er underlagt ulike makt-teknologier som virker styrende på praksis uten at disse styringsmekanismene umiddelbart er synlige for den enkelte. Brukermedvirkning trer dermed frem som en makt som gjennom styring retter seg mot å få både sosialarbeider og klient til å styre seg selv etter «maktens ønske». Maktens definering av rommet er et handlingsrom uten skjønnsutøvelse. Fra tradisjonelt å være en homofon organisasjon som i sine undersøkelser har benyttet seg av det sosialfaglige funksjonssystemet, hvor utøvelse av skjønn og vurdering er sentralt, trer barnevernets undersøkelser nå frem som en polyfon organisasjon med et utall funksjonssystemer. Dermed er det ikke gitt hvordan den enkelte barnevernssak skal forstås og behandles.

Jeg har imidlertid ikke bare analysert frem de ulike makt-teknologier som blir bestemmende for barnevernets praksis, men jeg har også, ved hjelp av Michel Foucaults dispositive analyse, analysert frem den styringsteknologien, det dispositiv, som ligger *bak* de ulike makt-teknologiene. Dispositivet «barnets beste», med sitt bestemte iakttagerblikk, trer frem som et generelt blikk som er å finne bak de ulike teknologiernes virke. Dette dispositivet trer frem som den nærliggende og selvfølgelige praksis det ikke stilles spørsmål ved. Poenget er imidlertid at idet «barnets beste» trer frem som et *dispositiv*, får «barnets beste» en bestemt form som legger til rette for bestemte forståelser som virker direkte regulerende på den sosiale praksisen. Slik det trer frem er det nemlig kun «barnets beste» som en *generell størrelse* som disponerer barneverntjenestens praksis, ikke hensynet til det *konkrete* og *individuelle* barnet. Dispositivet «barnets beste» trer dermed frem som et hensyn som risikerer å true de hensyn det er satt til å ivareta.

Avhandlingens analyser antyder hvordan dispositivet «barnets beste» synes å være skapt av en risikotenkning som søker å «være på den sikre siden». Paradoksalt nok medfører imidlertid den «sikre» praksis en «fare» for dem barnevernet er ment å skulle bistå.

ABSTRACT

The subject of this thesis is user participation, and how user participation is developed as a political, organizational and social work related practice in the investigations of child welfare services. Using Niklas Luhmann's systems theory and his concept of secondary observation, the thesis observes the observations and questions of the Norwegian child welfare services. The manner in which user participation manifests in the form of a certain practice is explored, but the subject of the analysis is neither the child welfare services as an organization, nor the actions of the individual case worker or family, nor the concept of user participation itself. Instead the thesis observes, from different analytical viewpoints, how various technologies and their distinct observations, set certain guidelines that are subsequently followed, significantly influencing the practice of the child welfare services. An idealized observational viewpoint of child welfare services and the study of its actions is eschewed, instead considering the observations made within the field.

This thesis demonstrates how child welfare workers are subject to various power technologies guiding their practice, without seeing the guiding mechanisms themselves. Thus, user participation manifests as a force which guides both the social worker and the client into regulating their behaviour in accordance with the “wishes of the force”. The spatial definition of the force is a scope of action with no room for exercising individual judgment. Traditionally a homophonic organization, utilizing the function system of social work in which exercising individual judgment and assessment is central, the investigations of the child welfare services now appear as a polyphonic organization with a great number of function systems. Therefore, the interpretation and treatment of the individual case is no longer a given.

The scope of the thesis is not limited to analysis of the various power technologies informing the practice of child welfare services. Using Michel Foucault's dispositive analysis, the guiding technology, the *dispositif*, behind the various power technologies is analyzed and brought into view. The “child's best interests” *dispositif*, with its decisive observer's point of view, is generally found behind the workings of the various technologies. This *dispositif* manifests as the natural, obvious, unquestioned practice. The point, however, is that when “the best interests of the child” manifests as a *dispositif*, it acquires a rigid form with rigid templates for understanding, directly influencing social practice. In this form, “the best interests of the child” has become a general concept informing the practice of the child welfare services; it no longer signifies *the best interests of the individual child in question*.

The “best interests of the child” dispositif thus manifests as a consideration which may inherently endanger the considerations it is supposed to uphold.

The analyses of this thesis suggest a possible manner in which the “best interests of the child” dispositif seems to arise out of risk management thinking, seeking to stay “on the side of caution” . Paradoxically, this “safe side” practice ends up being a “danger” to the ones that child welfare services are meant to protect and assist.

INNHOLD

KAPITTEL 1 INNLEDNING	5
1.1 Barnevernets undersøkelser	5
1.2 Brukermedvirkning som begrep	6
1.3 Avhandlingens utgangspunkt	7
1.3.1 Hvilket felt skriver jeg meg inn i?	8
1.4 Avhandlingens oppbygning	8
KAPITTEL 2 DET SOSIALFAGLIGE FELTET OG BRUKERMEDVIRKNING	11
2.1 Det sosialfaglige feltet	11
2.2 Brukermedvirkning	15
KAPITTEL 3 AVHANDLINGENS OVERORDNEDE PERSPEKTIV	21
3.1 Et poststrukturalistisk perspektiv	21
3.2 Analysestrategi	26
3.2.1 Et maktanalytisk blikk	27
3.3 Niklas Luhmanns systemteori	29
3.3.1 Iakttagelse av annen orden	31
3.3.2 Den analytiske forskjell	32
3.3.4 Ingen objektiv posisjon	32
KAPITTEL 4 DET EMPIRISKE MATERIALET	35
4.1. Barnevernets undersøkelse	35
4.1.1 Hvorfor første samtale er valgt	35
4.2. Rekruttering av informanter	36
4.2.1 Etske implikasjoner	37
4.2.2 Er nødvendige etiske implikasjoner ivaretatt?	38
4.2.3 Antall	41
4.3. Videofilm	42
4.3.1 Denne studiens bruk av video	43
4.3.2 Hvorfor video er valgt	44
4.3.3 Valg av filmsekvenser	45
4.4. Intervju	46
4.4.1 utfordringer knyttet til intervjusituasjonen	47
4.5 Transkribering av videoopptak og intervju	48
4.6 Studiens kvalitetskriterier	49
4.6.1 Et selvkritisk blikk	51
4.7 Oversikt over de analysestrategiske blikkene	53
KAPITTEL 5 EN SEMANTISK ANALYSE AV BRUKERMEDVIRKNING SOM BEGREP	55
5.1. Den semantiske analyse	55
5.1.1 Den analytiske forskjellen	56
5.1.2 Tre meningsdimensjoner	57
5.1.3 Tre ulike case	58
5.2. Brukermedvirkning uttrykt som handling	59

5.2.1 Mennesket som likhet og ulikhet	60
5.3. Brukermedvirkning sett som empowerment	63
5.4. Brukermedvirkning iakttatt av saksbehandlere og foreldre	65
5.4.1 Intervjutekstene sortert og lest som forskjeller knyttet til saksdimensjonen:	66
5.4.2 Intervjutekstene sortert og lest som forskjeller knyttet til sosialitet og tid	68
5.5. Oppsummering	70
KAPITTEL 6 ARTIKKEL I – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG ...	71
6.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel I	71
6.2. Sammendrag artikkel I: «Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse»	72
KAPITTEL 7 ARTIKKEL II – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG ..	77
7.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel II	77
7.2. Sammendrag artikkel II: «Barneverntjenesten – en polyfon organisasjon?»	79
KAPITTEL 8 ARTIKKEL III – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG.	81
8.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel III:	81
8.2. Sammendrag av artikkel III: «Brukermedvirkningens uttrykk og virkning i barnevernets undersøkelser- et maktanalytisk perspektiv»	82
KAPITTEL 9 DISKUSJON	85
9.1. Hvordan blir brukermedvirkning til som sosialfaglig praksis i barnevernets undersøkelser?	85
9.1.1 Den sanne eller gyldige barnevernundersøkelsen?	86
9.2. Hvordan blir brukermedvirkning til som organisatorisk praksis i barnevernets undersøkelser?	90
9.2.1 En presisering av begrepet risiko	91
9.2.2 Tidsdimensjonen, den sosiale dimensjon og saksdimensjonen	93
9.3. Hvordan blir brukermedvirkning til som politisk praksis i barnevernets undersøkelser?	95
9.3.1 Barnet som en generell størrelse	97
9.3.2 Er dispositivet også å finne på andre sosiale arenaer?	97
9.3.3 Å beslutte med henblikk på fare	98
KAPITTEL 10 AVSLUTNING OG TILSLUTNING	101
10.1. Hva er tilfelle og hva ligger bak?	101
10.2. Barnevernet som system	101
10.2.1 Brukermedvirkningens praksis	103
10.2.2 Teknologienes styringskapasitet	104
10.3. Tillit og makt som usikkerhetens svar	105
10.3.1 Barneverntjenestens behov for tillit innad i organisasjonen	106
10.3.2 Tillit vs. mistillit til klientene	107
10.3.3 Hvordan kan barnevernet oppnå tillit?	107
10.4. Avhandlingens begrensninger	108
10.5. Avhandlingens bidrag	110
Litteratur	113

Vedlegg og artikler

Vedlegg 1 (Artikkel 1)

Aamodt, Hilde (2015) Brukermedvirkning i barneverntjenesten –en dispositiv analyse. Publisert i *Tidsskrift for Arbejdsliv* 2/2015.

Vedlegg 2 (Artikkel 2)

Aamodt, Hilde (2015) Barneverntjenesten –en polyfon organisasjon? Denne artikkelen er sendt inn til *Nordiske Organisasjonsstudier* og er under review.

Vedlegg 3 (Artikkel 3)

Aamodt, Hilde (2015) Brukermedvirkningens uttrykk og virkning i barnevernets undersøkelser –et maktanalytisk perspektiv. Publisert i *Praktiske Grunde* 3/2015.

Vedlegg 4

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt.

Vedlegg 5

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt. (Til saksbehandler/undersøker i barnevernet.)

Vedlegg 6

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt. (Til deg som forelder.)

Vedlegg 7

Meldeskjema. (NSD)

Vedlegg 8

Sv: REK sør-øst 2012/215 Hva hører du jeg sier – om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelser.

Vedlegg 9

Intervjuguide Sosialarbeider / Forelder

KAPITTEL 1

INNLEDNING

Denne avhandlingens overordnede problemstilling er hvordan brukermedvirkning blir til som politisk, organisatorisk og sosialfaglig praksis. Iakttagelsespunktet, det vil si der hvor jeg empirisk undersøker problemstillingen, er barnevernets undersøkelse. Jeg har i flere år arbeidet i barneverntjenesten, både som saksbehandler og som leder av et undersøkerteam. I arbeidet ble jeg særlig opptatt av barnevernets undersøkelser og spesielt det første møtet mellom barnevernets ansatte og foreldre. Min erfaring er at dette første møtet er avgjørende, og langt på vei bestemmende, for hvordan undersøkelsen som helhet blir gjennomført. Det er i det første møtet det blir bestemt hva som videre skal skje i barnevernundersøkelsen, men mer avgjørende; det er her grunnlaget for relasjonen og tilliten mellom partene blir etablert. Det er bakgrunnen for at jeg i denne studien har valgt å se på dette *første* møtet mellom saksbehandlere og foreldre.

I studien har jeg ved hjelp av Niklas Luhmanns systemteori og Michel Foucaults maktanalytiske begreper utforsket barnevernets egen måte å se og spørre på. Jeg har valgt en analysestrategisk tilnærming hvor det eneste faste punktet er Luhmanns begrep om iakttagelse av annen orden. Systemteori blir i denne betydningen en særlig *empirisk* vitenskap hvor hensikten har vært å se på barnevernets praksis ved å iakttatte iakttagelser som iakttagelser.

Luhmanns (2000a) begrep om iakttagelser av iakttagelser danner dermed den analytiske rammen som avhandlingen plasserer seg innenfor. I avhandlingen spør jeg hvordan brukermedvirkning trer frem som en bestemt type praksis. Det er altså ikke barnevernet som organisasjon, eller den enkelte saksbehandler eller families handlinger som har vært gjenstand for analyse. Ei heller brukermedvirkning som begrep. Heller har jeg, fra ulike analytiske blikk, sett hvordan ulike teknologier, med sine bestemte iakttagerblikk, setter bestemte forskjeller som det deretter styres etter, og som dermed får betydning for barnevernets praksis. Jeg gjør en forskyvning fra å se på barnevernet fra et ideelt blikk og fra dette blikket studere hva de gjør, til å se på feltets egen måte å se og spørre på. ‘

1.1 Barnevernets undersøkelser

Barnevernets samfunnsoppdrag er å sikre at mindreårige som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår (Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992). Når barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding skal meldingen gjennomgå og det skal vurderes hvorvidt meldingen gir grunnlag for en barnevernundersøkelse. Dersom

barneverntjenesten finner rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter barnevernloven, skal det snarest gjennomføres en undersøkelse, jfr. Bvl. § 4-3 første ledd. Undersøkelsen starter da gjerne med å innkalle foreldrene til en førstesamtale³

1.2 Brukermedvirkning som begrep

Barneverntjenesten som organisasjon iakttar seg selv, sin omverden og sine relasjoner til andre tjenester og systemer gjennom ulike begreper. Begrepene angir hva organisasjonen kan se og ikke se, men også hvilke forventninger barneverntjenesten stiller til seg selv og sin omverden (Andersen 2006).

Brukermedvirkning er et sentralt begrep for barneverntjenesten da det både er forankret i lovverk og forskrifter, men begrepet er også sentralt i det sosialfaglige arbeidet. Det er et begrep alle må forholde seg til, uten at de trenger å ha en klar formening om innholdet eller hva det innebærer i praksis. Eller motsatt, det er et begrep alle *tenker* de vet hva inneholder og betyr. Fremstillingen og presentasjonen av brukermedvirkning som begrep og idé er vanskelig å være uenig i, kanskje fordi begrepet gir en umiddelbar assosiasjon til brukervennlighet, brukerorientering og brukerdeltagelse. Det er som om begrepet skaper et inntrykk av en praksis som er medmenneskeorientert og demokratisk? Samtidig er det ikke gitt hva brukermedvirkning egentlig er, og særlig innenfor en kontekst som barnevernet er det knyttet uklarhet til begrepet. Blant annet heter det i Befringutvalgets innstilling (NOU 2000) at bruker og brukermedvirkning er lite egnet på individnivå innenfor barnevernet, blant annet fordi det kan være tilslørende i forhold til barnevernets lovpålagte maktanvendelse.

Idet jeg skal studere brukermedvirkning er det ikke gitt hvordan brukermedvirkning som fenomen best lar seg analysere. Spørsmålet er hvordan jeg kan analysere brukermedvirkning på en måte som åpner opp for nye iakttagelser og forståelser av brukermedvirkning. Altså hvordan utforske brukermedvirkning uten at jeg på forhånd har definert hva jeg forstår med begrepet? Hvordan gjøre en analyse når jeg ikke har et fast objekt, her brukermedvirkning, som jeg så kan teste på empirien, og hvor nettopp empirien, gitt blikket, skaper «objektet»? Med andre ord hvordan unngå at jeg kun bruker det språket brukermedvirkning selv bruker i sin selvbeskrivelse og hvor analysen bare blir en gjentakelse av det allerede gitte og hvor vi kun får øye på den allerede (selvfølgelige) måten

---

³ I noen tilfeller vil man starte undersøkelsen med å snakke med barn og foreldre parallelt. Dette kan f.eks være når meldingen omhandler vold fra foreldre, og man ikke ønsker at foreldrene skal snakke med barnet om bekymringen før barneverntjenesten har snakket med barnet.

brukermedvirkning kommuniseres og forstås på? Altså hvordan sikre at analysen ikke bare blir enda et aspekt ved brukermedvirkning der jeg kun speiler brukermedvirkning som brukermedvirkning (Andersen 2006)? Spørsmålet er hvordan jeg kan analysere brukermedvirkning innenfor barnevernets undersøkelser uten på forhånd å vite hva det er jeg analyserer. Idet vi erfarer at begrepene ikke strekker til, blir løsningen å stille analysen inn på selve begrepet. Og det er det som er gjort i denne avhandlingen. Jeg har tatt et skritt «tilbake», for å se på brukermedvirkning som kommunikativ praksis. Analysene tar dermed ikke utgangspunkt i en gitt definisjon av brukermedvirkning som begrep for så å måle og vurdere barnevernets praksis herfra. Heller er analysen snudd hvor det analysestrategiske grep ikke er å analysere «fra», men tvert imot vært noe blikket vendes mot eller «til». Avhandlingen gir ingen svar på hva brukermedvirkning *er* eller burde være. Hensikten er å vise hva som dukker opp, hvilken praksis, og hvilken forståelse som dukker opp om vi ser «til» begrepet.

1.3 Avhandlingens utgangspunkt

Denne avhandlingen tar altså *ikke* utgangspunkt i begrepet brukermedvirkning, for deretter å undersøke hvorvidt det skjer mye eller lite brukermedvirkning i barnevernets undersøkelser. Dermed er det mye av litteraturen knyttet til medvirkning jeg kun har gjort meg kjent med, men som ikke har vært viktige bidrag i avhandlingen. Dette er forskning som forsøker å definere begrepet, og som gjerne har kommet frem til definisjoner som retten til å delta, innvirke, påvirke, justere og eventuelt avgjøre hva slags hjelp som vil være den beste i den gitte situasjonen (for eksempel Rådet for psykisk helse 2004a; Sosial- og helsedirektoratet 2006; Ørstavik 1996; Alm Andreassen 2005; Seim og Slettebø 2007). Heller ikke forskning som tar utgangspunkt i eksisterende definisjoner av begrepet, og som deretter undersøker hvorvidt brukermedvirkning oppfylles eller ikke, har sentrale bidrag i denne avhandlingen (Egelund 1997; Haugland 2007; Hall og Slembrouck 2001; Uggerhøj 2011a, 2011b; Juul 2010; Midjo 2010; Slettebø 2008). Imidlertid har denne litteraturen og studiene vært viktige på den måten at de viser begrepets aktualitet. Forskning som viser at brukerens innflytelse er en forutsetning for at hjelpen som ytes skal oppleves som hjelp har dermed vært et viktig *utgangspunkt* og på mange måter stadfestet og bekreftet brukermedvirkningens relevans (Alm Andreassen 2005; St.meld. 25; Lov om sosiale tjenester paragraf 8-4; Pasientrettighetsloven paragraf 3-1; St.meld. nr. 47; Ellingsen 2007; Sandbæk 2001; Ørstavik 1996; Uggerhøj 2011b; Humerfelt 2005).

1.3.1 Hvilket felt skriver jeg meg inn i?

Denne avhandlingen skriver seg inn i det sosialfaglige feltet. Gjennom å iakttas de sosialfaglige betraktningene vil man kunne lære noe om hva sosialt arbeid er og ikke er. Samtidig er avhandlingen selv en sosialfaglig betraktning og vil, gjennom sine analyser, bidra til en forståelse, blant mange, av hva sosialt arbeid er, og dermed også hva det ikke er.

Niklas Luhmanns (2000a) systemteori danner som nevnt ramme for denne avhandlingen. Studier som benytter denne teorien har derfor vært sentrale for min avhandling, og særlig har arbeidene til Niels Åkerstrøm Andersen hatt stor betydning (for eksempel Andersen 2003, 2006, 2008a, 2012). Videre har avhandlingen et maktanalytisk perspektiv og opererer med et maktbegrep med utgangspunkt i nettopp Luhmanns systemteori (Andersen og Thygesen 2004). Luhmanns maktbegrep trekker veksler på kunnskap fra det som beskrives som tre ulike skoler innen maktforståelser. Disse tre ulike maktperspektivene skiller mellom makt som instruksjon (a får b til å gjøre noe hun ellers ikke ville gjort) - Governmentskolen, makt som tilslutning (b slutter seg til det a ønsker) - Governanceskolen, og makt som selvstyring (b styrer seg selv i tråd med maktens forventning) - Governmentalityskolen (Andersen og Thygesen 2004:10). Det er likevel særlig forskning knyttet til governmentalityskolen som har gitt de mest sentrale bidrag til avhandlingens analyser og er det feltet jeg skriver meg inn i (for eksempel Foucault 1988, 1991b; 1999b; 2000b; Engebretsen og Heggen 2012; Dahlager 2001,2005; Mik-Meyer og Villadsen 2007a, 2013; Cruikshanks 1999; Donzelot 1979; Rose 1996; Schaanning 2002; Andersen 2003; Dean 2009; Hennem 2012).

1.4 Avhandlingens oppbygning

I det neste kapittelet, kapittel to, plasserer jeg avhandlingen i det sosialfaglige feltet, samt gjør en diskusjon av brukervedvirkning som begrep hvor jeg viser til tidligere forskning. I kapittel tre gir jeg en presentasjon av avhandlingens overordnede teoretiske perspektiv før jeg i kapittel fire gjør rede for mitt empiriske materiale. I kapittel fem foretar jeg en semantisk analyse av brukervedvirkning som begrep. Dette kapittelet beskriver den *grunnlagsanalysen* som dannet utgangspunktet for de videre analysene som ble gjort i mine tre artikler. Gjennom denne analysen, som viser både hvilken mening som legges i begrepet brukervedvirkning, men også hvilke forventninger som stilles til begrepet, fikk jeg som forsker klare formeninger om hvilke ytterligere blikk jeg ønsket å ha på mitt materiale.

Hensikten med den semantiske analysen var å undersøke hvordan brukervedvirkning iakttas gjennom ulike begreper, uten å på forhånd ha en bestemt definisjon av begrepet. Jeg

valgte tre ulike kilder og tilnærminger i analysen. Det første eksempelet er hentet fra en tidligere analyse av brukervedvirkning i lys av Hannah Arendts handlingsbegrep (Aamodt 2007). Det neste eksempelet er Barbara Cruikshank sin artikkel om empowerment hvor hun ser på empowermentstrategier som politiske verktøy (2003), og det siste eksempelet bygger på intervjudataene fra denne avhandlingens datamateriale. Alle tre kildene dannet utgangspunkt for den analysen som ga retning for hvilke analytiske forskjeller jeg deretter anvendte på mitt materiale og som blir presentert i kapittel seks, syv og åtte.

Artikkel I har sitt utgangspunkt i en *dispositiv* analyse og ser på brukervedvirkning som politisk praksis. Denne artikkelens analysestrategi, samt et sammendrag av artikkelen blir gjort rede for i kapittel seks. I kapittel syv gjør jeg rede for artikkel II. Denne har sitt utgangspunkt i en form/ medie analyse og ser på brukervedvirkning som organisatorisk praksis. I kapittel åtte blir artikkel III presentert. I denne artikkelen er blikket rettet mot brukervedvirkning som sosialfaglig praksis hvor analysestrategien er en governmentality analyse med vekt på begrepene makt- og selvteknologier. Kapittel ni er et diskusjonskapittel som sammenfatter og samler de ulike analysene i en større analyse, og til slutt kommer kapittel ti som gir en avsluttende analyse som presenterer mulige svar og dermed gir innspill til videre kunnskapsutvikling og forskning. På neste side gis en presentasjon av avhandlingens oppbygning:

Avhandlingens oppbygning⁴

Analyseenhet:
Overordnet iakttagelsespunkt
Barnevernets undersøkelse

Den analytiske forskjell

Grunnlagsanalyse

Begrep / mening

(Politisk nivå)

Nå / Før – Dispositivet

(Organisatorisk nivå)

Form / Medie

(Praksis nivå)

Makt- og selvt teknologi

Del problem I

Hvordan iakttta

brukermedvirkning som
iakttagelser? (kapittel fem)

Del problem II

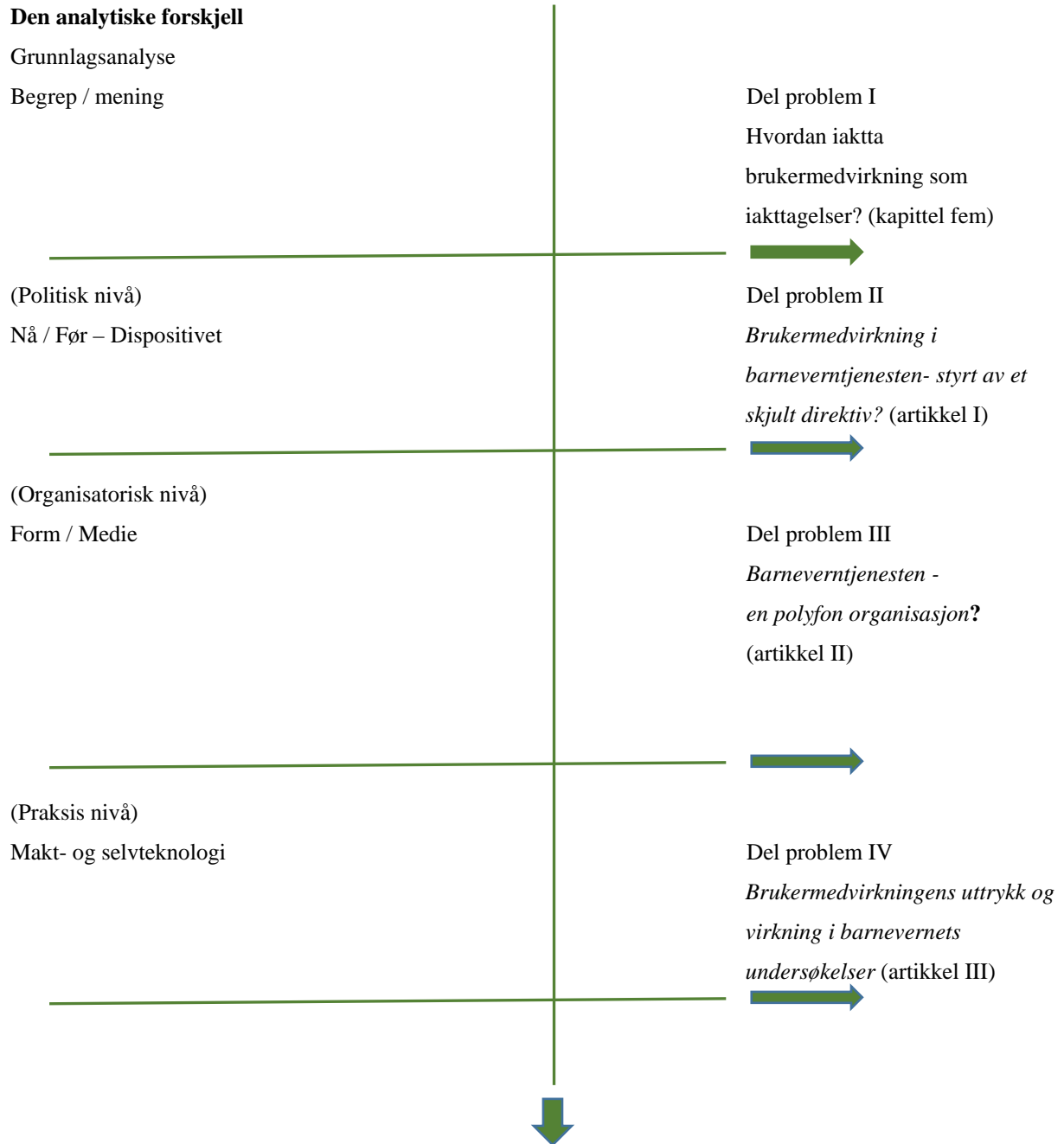
*Brukermedvirkning i
barneverntjenesten- styrt av et
skjult direktiv? (artikkel I)*

Del problem III

*Barneverntjenesten -
en polyfon organisasjon?
(artikkel II)*

Del problem IV

*Brukermedvirkningens uttrykk og
virkning i barnevernets
undersøkelser (artikkel III)*

Problemstilling: Hvordan blir brukermedvirkning til som politisk, organisatorisk og sosialfaglig praksis?

Figur a: Avhandlingens oppbygning

⁴ Illustrasjonen er inspirert av Andersen 2006; 2014b

KAPITTEL 2

DET SOSIALFAGLIGE FELTET OG BRUKERMEDVIRKNING

Denne avhandlingen er et bidrag inn i sosialt arbeids selvforståelse. Idet sosialt arbeid betrakter seg selv, dets mangfold av perspektiver, teorier, retninger, skoler, osv. vil sosialt arbeid som fag forstå mer hva sosialt arbeid er. I arbeidet med avhandlingen, ved å betrakte det sosialfaglige arbeidet fra ulike perspektiv, blant flere mulige, har jeg hatt et ønske om å bidra til *en* forståelse, blant mange, av hva sosialt arbeid som fag er, og dermed også hva det ikke er.

Avhandlingens omdreiningspunkt er begrepet brukermedvirkning og da knyttet spesifikt til saksbehandlere og foreldres iakttagelser av brukermedvirkning i en barnevernfaglig kontekst. I min tilnærming har jeg ikke tatt utgangspunkt i ulike definisjoner for deretter å undersøke hvorvidt det skjer mye eller lite brukermedvirkning. Heller ikke har jeg ønsket å ta utgangspunkt i eksisterende forskning om brukermedvirkning for deretter å utforske alternative og/eller supplerende forståelser. Tvert imot har jeg ønsket å stille analysen, rette blikket, mot hvordan brukermedvirkning blir *til* som kommunikativ praksis. I et systemteoretisk perspektiv vil man imidlertid kunne argumentere for at også det jeg avgrenser meg *fra* får betydning for hvilken kunnskap som blir *til* i avhandlingen. Jeg vil derfor i dette kapittelet drøfte brukermedvirkning som begrep. Gjennom å vise ulike forståelser, samt gjøre rede for tidligere forskning om brukermedvirkning, får avhandlingen frem noe nytt innenfor et fagfelt og et tema som synes uendelig. Og det siste er viktig å få frem. Det er skrevet svært mye om brukermedvirkning de siste årene, noe som vanskeliggjør en uttømmende kunnskapsoversikt. Jeg har derfor valgt å begrense søkene til årene 2015 og 2016. Disse søkene har imidlertid gitt meg tilgang til relevant eldre litteratur og forskning for mitt formål. Før jeg drøfter brukermedvirkning som begrep, samt viser til tidligere forskning innenfor emne, vil jeg imidlertid plassere avhandlingen i det sosialfaglige feltet.

2.1 Det sosialfaglige feltet

Sosialt arbeid blir gjerne beskrevet som en tverrvitenskapelig profesjon i den betydning at det teoretiske grunnlaget består av teorier utviklet innenfor mange ulike vitenskapsområder og på grunnlag av ulike erkjennelsesinteresser (Tøssebro 2001; Levin 2004; Nissen 2010; Payne 2014; Skytte 2013; Blom og Morèn 2015). Som IFSW sin definisjon understreker, er sosialt

arbeid et praksisbasert yrke og en vitenskapelig disiplin som fremmer sosial endring og utvikling, sosial utjevning, og myndiggjøring og frigjøring av mennesker.

(<http://ifsw.org.policies/definition-of-social-work>). Det tilsier at kunnskapsgrunnet for sosialt arbeid må hentes fra ulike vitenskapsdisipliner (Guldager 2009; Nissen 2010), noe som har gitt diskusjoner knyttet til sosialt arbeids vitenskapelighet (f.eks Engelke 1992; Nygren 2000; Fossetøl og Nyhus 2002; Moe 2006; Marthinsen 2009; Skytte 2013) og til hva som skal danne premissene for sosialt arbeids teoriutvikling (Rogowski 2010; Payne 2006; Gamst, Halskov og Lentz (red.) 2004; Aamodt L. 2010a, b). Særlig blir relasjonen mellom sosiologi og sosialt arbeid drøftet og tematisert, deres relevans for hverandres fagområde, og hvor det blant annet blir vist hvordan disse disiplinene en gang var å anse som én disiplin og hvilken betydning dette har og kanskje skal ha (Nissen 2014; Levin mfl. 2015; Shaw 2015; Fjeldheim mfl. 2015; Fish og Hardy 2015; Nissen og Eriksson 2016).

Også diskusjoner knyttet til hva som er sosialt arbeids «kjerne», undersøkelsesobjekt og analyseenhet har vært sentrale i sosialt arbeids teoriutvikling. Disse diskusjonene finner vi blant annet hos Mary Richmond (1917), Gordon Hamilton (1951), Harald Swedner (1983), Haluk Soydan (1993), Pär Nygren (2000), Irene Levin (2004) og Judy Kokkinn (2005). Her blir blant annet «sosial integrasjon» (Nygren 2000) og «personen i situasjonen» (f.eks. Richmond 1917; Hamilton 1951; Levin 2004) foreslått som fagets analyseenhet. Irene Levin, med flere, argumenterer for at sosialt arbeids vitenskapsforståelse og analyseenheten «personen i situasjonen» må sees i sammenheng med fagets røtter (f.eks. Soydan 1993; Levin 2004; Leighninger 2012; Fjeldheim 2013) blant annet representert ved Jane Addams (1860-1935) og Mary Richmond (1861-1928). Begge disse beskrives som pionerer innenfor sine kunnskapsfelt hvor Richmond med sine personrettede tilnærminger og Addams med sine kollektive tilnæringsmåter i et samfunnsperspektiv har ytt sine bidrag (Addams 1902,1910; Richmond 1917, 1922). Analyseenheten «personen i situasjonen» forutsetter at vi ser og forholder oss til disse to perspektivene som en dynamisk enhet, er Levins poeng (Levin 2004; Fjeldheim mfl. 2015). Også Kaspar Villadsen argumenterer for at nåtidens sosialt arbeid og vitenskapssyn ikke kan forstås tilstrekkelig uten å undersøke fagets historiske forankring. Et fags vitenskapssyn vil være bestemmende for hva sosialarbeidere ser og kommuniserer som relevante problemer og løsninger (Philp 1979 i Villadsen 2011). Mark Philp (1979) skriver at sosialt arbeid må ses og forstås i lys av fagets forankring og tilknytning til 1800-tallets filantropiske programmer for fattighjelp (Donzelot 1979; Villadsen 2004, 2007b, 2011).

Med henvisning til Jane Addams argumenterer Villadsen og Bryan Turner (2016) for at sosialt arbeid både må ha en subjektorientering i sin tilnærming, samtidig som hjelpen må

forankres i objektive universelle kategorier. En kunnskapsbasert praksis med vekt på regelorientering og rettferdighet i et samfunnsperspektiv, kan ikke skilles fra en personorientert praksis med vekt på respekt for det unike enkeltmennesket. Altså en tilnæringsmåte som både ivaretar en kollektiv og rettighetsorientert praksis og samtidig innehar en skjønnsbasert og respektfull forståelse av det enkelte menneskes interesser og behov (Villadsen & Turner 2016).

På den ene siden synes det altså legitimt å hevde at sosialt arbeid på mange måter er, (og må være) basert på tverrfaglighet. På den andre siden blir det hevdet at dette vil skape problemer idet sosialt arbeid skal definere hva som er sosialt arbeids egen teoriutvikling (Engelke 1992; Nissen 2010). Bjørn Blom og Stefan Morèn er av den oppfatning at sosialt arbeid har behov for teori som mer spesifikt begrepsliggjør klientarbeidets innhold og vilkår i sosialarbeiderens konkrete praksis. Som forskere i sosialt arbeid har de i mange år arbeidet med å utvikle teori *om* sosialt arbeids praksis, men tilbyr i sin nyeste bok en teori *for* sosialt arbeide (2015:13). Nissen (2010) argumenterer motsatt og sier, med røtter i ulike teoretiske perspektiver, at det over tid har oppstått en rekke forståelses- og handlingsmodeller for sosialt arbeids praksis (f.eks Swedner 1983, 2014; Shulman, 1992; Hutchinson & Oltedal 2002), og at disse er felles om å være rettet mot teori *for* sosialt arbeid, altså at de har et handlingsaspekt ved seg, mens Nissen etterspør teori *om* sosialt arbeid. En sentral bok i sosialt arbeids grunnlitteratur er Malcolm Paynes *Modern Social Work Theory*. Denne boken favner kanskje begge perspektiver idet den både gjør rede for sosialt arbeids ulike teorier og perspektiver samtidig som den beskriver ulike handlings- og teorimodeller for sosialt arbeid (Payne 2014).

En tilgrensende diskusjon er hvordan forholdet mellom vitenskapsteori og praktisk sosialt arbeid skal være (f. eks. Schön 1987; Marthinsen 1991; Putnam 2002; Levin 2004; Fossestøl 2006, 2012; Levin mfl. 2015; Fish og Hardy 2015). Her er det ikke alene tale om å integrere ytterligere vitenskapsdisipliner inn i sosialt arbeids teoriutvikling, men heller hva sosialt arbeid er og bør være knyttet til en diskusjon om forholdet mellom teori og praksis (Fossestøl og Nyhus 2002; Nissen 2010, 2014). Bakgrunnen blir gjerne beskrevet som en erkjennelse av at sosialarbeidere på den ene siden ofte har en eklektisk og pragmatisk tilgang til teorier, samtidig som empiriske undersøkelser på den andre siden har påpekt at sosialt arbeid i for stor grad bærer preg av enten den enkelte sosialarbeiders holdninger eller institusjonelle praksiser som ikke er forankret i teoretisk eller forskningsbasert kunnskap (Egelund 1997, 2002 i Nissen 2010). Samtidig handler diskusjonene om hvordan man kan styrke kvaliteten i det sosialfaglige arbeidet, og hvor det parallelt etterspørres evidensbasert sosialt arbeid og krav om dokumentasjon (Marthinsen 2004, 2009; Nissen 2010; Munro 2011;

Fossestøl 2013; Hanssen mfl. 2015; Matscheck og Eklundh 2015; Høgsbro 2015; Fish og Hardy 2015). Bjørg Fossestøl og Anne Nyhus tar til orde for at sosialt arbeid som fag ikke kan vitenskapliggjøres med henvisning til et konkret undersøkelsesobjekt. En fast analyseenhet gir assosiasjoner til noe som kan måles og observeres og tar dermed ikke tilstrekkelig hensyn til kompleksiteten, usikkerheten og mangetydigheten som er i praksisfeltet. Profesjonell praksis kan ikke reduseres til anvendelse av forhåndsbestemte handlingsmåter eller teorier, er deres poeng (Fossestøl og Nyhus 2002).

I boken *Nye horisonter i sosialt arbeid – en refleksjonsteori* argumenterer Maria Nissen for at sosialt arbeid har en særegen funksjon, og at forutsetningen for å kunne definere sosialt arbeid dreier seg om å avgrense hva sosialt arbeid er, og hva det ikke er. Hennes poeng er at det nettopp er i denne avgrensningen at den enkelte sosialarbeider blir gitt føringer for utøvelse av faget (2010). Slik hun ser det, vil en mangelfull definisjon av sosialt arbeid kunne skape begrensninger for hva sosialt arbeid kan bli, og dermed også undergrave sosialt arbeids relevans. Nissen argumenterer for at sosialt arbeid trenger en definisjon som er tilstrekkelig generell til å kunne romme sosialt arbeids kompleksitet og mangfold, samtidig som den er entydig nok til å ramme inn og avgrense hva sosialt arbeid er og ikke er (ibid.). Gjennom å utvikle en særlig refleksjonsteori, med henvisning til Luhmann og det systemteoretiske perspektivet, argumenterer Nissen for at sosialt arbeid benytter seg av et særlig funksjonssystem hvis hensikt er å *hjelp*. Hennes poeng er at ved å se sosialt arbeid som noe som generelt og entydig handler om å løse problemer gjennom å *hjelp*, så har man ikke bare et grunnlag for, men man blir også nødt til å diskutere betingelsene for hvor, når, hvordan og til hvem hjelpen gis, og dermed også hvorvidt hjelpen er til hjelp (Nissen 2010).

Også Sverre Moe (1995) argumenterer for at sosialt arbeid alltid må være en del av samfunnet og dermed ikke kan stille seg utenfor det det skal analysere. Sosialt arbeid som fag vil alltid selv befinne seg innenfor, og på den måten representere et mangfold av betraktninger. Hans poeng er at idet sosialt arbeid forsøker å gjøre «*personen i situasjonen*» til sin enhet, vil man samtidig innta en utenfra posisjon (som ikke er mulig). Dermed vil den enkelte se enheten ulikt, avhengig av hvilket perspektiv man inntar. Ut fra dette kan man tenke at det å utvikle teori om sosialt arbeid krever at man tar utgangspunkt i fagets viktigste kjennetegn, nemlig dets mangetydighet. Altså kan man ikke starte med enhet og sammenheng, men heller hvordan mangfoldet fungerer som mangfold. Dermed vil enhver beskrivelse av sosialt arbeid være sosialt arbeids beskrivelse av seg selv (Moe 1995).

2.2 Brukermedvirkning

Brukermedvirkning blir beskrevet som en *grunnleggende forutsetning* for at hjelpen som velferdstjenestene tilbyr er i tråd med brukernes hjelpebehov, interesser og muligheter til å nyttiggjøre seg hjelpen (f.eks. Franklin og Sloper 2006; Maiter mfl. 2006; D’Cruz og Stagnitti 2008; Ellingsen 2007; Harris 2012; Hanssen mfl. 2015⁵), og hvor brukermedvirkning blant annet blir definert som retten til å delta, innvirke, påvirke, justere og eventuelt avgjøre hva slags hjelp som vil være den beste i den gitte situasjonen (f. eks. Katz 1995; Ørstavik 1996; Rognan 2004; Alm Andreassen 2005; Seim og Slettebø 2007). Hjelperen skal etterspørre brukerens forståelse av sin situasjon med det mål å skape en intersubjektiv forståelse mellom klienten og sosialarbeideren (Humerfelt 2005; Sandbæk 2001; Aadnesen 2012). Hensikten vil blant annet være å sikre kvalitet i tjenestene (Rognan 2004; Hanssen mfl. 2005), noe kunnskapen til dem som «eier» problemene bidrar til, samtidig som man erkjenner utilstrekkeligheten i den teoretiske kunnskapen (Ørstavik 1996).

Mange forskere har i sine studier forsøkt å «fange inn» hva brukermedvirkning *er*, *betyr* og *innebærer* i det sosialfaglige arbeidet. Stuart Rees (1991) understreker blant annet betydningen av at sosialarbeideren lytter til klientens *livshistorie*. Ved å analysere den enkeltes biografi kan man som sosialarbeider få øye på hva som hindrer den enkelte i å handle som hun ønsker, samtidig som analysen kan skape grunnlag for endring, sier han (Rees 1991). Anne Kristin Melgård (2015) viser hvordan brukermedvirkning kan forstås i sammenheng med det å bruke *tid* sammen med klienten, og hvordan dette får betydning for hjelpen som gis, mens Nina Skjefstad derimot viser til Søren Høilund og Peter Juul (2005) idet hun knytter brukermedvirkning til begrepet *anerkjennelse* (2015). Karen Healey og Yvonne Darlington identifiserer *respekt*, *hensiktsmessighet* og *åpenhet* som tre sentrale temaer i arbeidet med oppnå en deltagende praksis i barnevernet (2009), mens Michael Gallagher med flere knytter medvirkning til en tillitsfull relasjon, informasjon og støtte (2012). Kanskje kan man også koble Rasmus Willig (2009) og hans myndighetsbegrep til begrepet brukermedvirkning. Han introduserer et myndighetsbegrep som sier at det å være myndig handler om å kunne treffe egne valg og å ha medbestemmelse over eget liv. Han utdyper dette ved å si at et myndig menneske er et menneske som kan påvirke sin egen tilværelse gjennom å ytre seg kritisk uten å være redd for konsekvensene. Solveig Botnen Eide (2016) gjør en diskusjon av begrepet og viser hvordan brukermedvirkning kommer til kort dersom makten skal ligge hos brukeren.

---

⁵ Andre er Howe 1998; Holland 2000, Thomas & O’Kane 1999, 2000; Gilbertson & Barber 2002; Spratt & Callan 2004; Willumsen 2005;

Hun foreslår en bevegelse fra *brukermedvirkning* til en *sosialarbeidermedvirkning* dersom man skal ta på alvor at det er brukeren som er hovedpersonen og hvor hjelperen heller skal stille seg til brukerens disposisjon.

Andre legger vekt på at empowerment er en forpliktelse i sosialt arbeid som bidrar til menneskets *selvbestemmelse* (Banks 2001; Turner og Maschi 2015) og videre at man ved å etablere selvhjelpsgrupper kan skape en arena hvor maktstrukturer kan utfordres og stilles spørsmål til (Mullender og Wards 1991). Barbara Solomon (1976) mener at sosialt arbeid mer har vært rettet mot å endre individer enn institusjoner. Sosialarbeidere vil ikke lykkes med sine empowerment-strategier så lenge systemet eller institusjonen har en praksis hvor enkelte grupper blir nedvurdert og diskriminert, sier hun. Systemet selv fremstår som et makthinder for det sosiale arbeidet som sosialarbeiderne er satt til å gjøre. Slik hun ser det, må hensikten med empowerment være å få klienten til å se de ulike maktmekanismene de blir utsatt for, med den hensikt å kunne påvirke. I det arbeidet kan klienten se sosialarbeideren som en ressurs hun kan benytte og hvor klienten også kan tilegne seg kunnskaper og se løsninger som hun kanskje ellers ikke ville ha sett, sier hun. Inge Sørbø ser på myndiggjøring i et filosofisk perspektiv hvor han knytter begrepet til Hans Skjervheim. Han viser hvordan brukermedvirkning kan ivaretas gjennom å gjøre partenes anliggende til et saksforhold gjennom en tre leddet relasjon (2007).

Slik brukermedvirkning og empowerment blir beskrevet i faglitteraturen⁶ skal begrepene bidra til en mer likeverdig praksis mellom hjelper og klient (Vik 2007). I den forstand kan man tenke at begrepene er et svar på en praksis hvor ulikheten i maktforholdet mellom klient og sosialarbeider har vært sentral. Blant annet viser studier hvordan ulikheten gjør at sosialarbeideren, uavhengig av tilnærming, står i fare for å begå maktovergrep (Essex 2000; Uggerhøj 2011a,b), og videre at møtet mellom klient og sosialarbeider er preget av et usynlig maktspill (Uggerhøj 1995; 2011a,b; Berg Sørensen 1995; Järvinen og Mik-Meyer 2003; Mik-Meyer 2004; Nissen, Pringle og Uggerhøj 2007) som også kan gjøre at familiene selv ikke bare blir ofre, men også indirekte blir hjelpere i etableringen og fastholdelsen av makten (for eksempel Villadsen 2012; Uggerhøj 2011a,b; Engebretsen og Heggen 2012; Mik-Meyer og Villadsen 2013; Lavelle 2015)⁷. Flere studier viser dessuten hvordan makt i individets møter med staten krever betydelig analytisk oppmerksomhet. Altså hvordan

---

⁶ Empowerment har en politisk og ideologisk tilhørighet og bygger blant annet på kritisk dialog Freire (1999), hjelp til selvhjelp (Starrin 1997), kvinnefrigjøringsbevegelsen, kampen mot fattigdom og rasisme i borgerrettsbevegelsen i USA (Solomon 1976; Riger 1981), apartheid i Sør-Afrika (Ortiz og Smith 1999).

⁷ Andre er Cruikshanks 1999; Dahlager 2001, 2005; Andersen 2003; Hennem 2012

utøvelse av makt ikke alltid er umiddelbart tydelig, men må synliggjøres gjennom skarpe analyser (f.eks. Dahlager 2001, 2005; Mik-Meyer og Villadsen 2007a; Engebretsen og Heggen 2012; Cruikshanks 1999; Hennem 2012; Andersen 2003; Villadsen 2010; Rivest & Moreau 2015; Lavelle 2015). Blant annet viser Barbara Cruikshank hvordan medborgerskapsteknologier innbyr til deltagelse, men hvor deltagelsen samtidig forutsetter individets underleggelse av en bestemt type kunnskap. Hun viser hvordan empowerment kan fremstå som en makt som er iscenesatt av den ene parten, men hvor det er den som skal «myndiggjøres» som har ansvar for å oppfylle makten. På den måten forutsetter myndiggjøring en umyndiggjort person som myndiggjøringen kan virke gjennom. Makten virker gjennom etableringen av bestemte subjektiviteter som skaper seg selv i tråd med kunnskapen som blir skapt (Foucault 2000b). Også Betina Wolfgang Rennison (2009) viser hvordan empowerment eller myndiggjørelse er et begrep som fokuserer på prosesser som skal gjøre mennesket i stand til å motvirke avmakt og avhengighet samtidig som myndiggjøringen forutsetter en type avmakt. I sin bok gjør hun rede for det hun kaller empowermentdiskursen og viser hvordan det blir forventet at individet selv påtar seg makten og friheten og dermed også ansvaret. Hun viser til Mitchell Dean (2006) som skriver at empowerment er en styringsform som krever at den enkelte *selv* handler for oppnå styringens virkning og hvor hensikten er at den enkelte skal bli gitt frihet til selv å påta seg makten og ansvaret for eget liv. Samtidig forutsetter myndiggjøringen et fritt subjekt som er i stand til å håndtere denne friheten *ansvarlig*. På den måte blir underkastelsen og subjektivering forutsetninger for hverandre (Dean 2010:263)⁸.

Maria Nissen, Keith Pringle og Lars Uggerhøj mener forskningen rettet mot møtet mellom klient og sosialarbeider har satt klientens møte med systemet på dagsorden, men de sier samtidig at studiene risikerer å skape en form for resignasjon og en maktesløshet hos sosialarbeiderne. De spør hva sosialarbeidere skal gjøre når de, til tross for de beste intensjoner, likevel blir deltagende i maktovergrep (Nissen mfl. 2007). Videre blir det et spørsmål hvordan sosialarbeiderne skal forholde seg når systemet og institusjonen er i stand til å gjøre det sosiale arbeidet instrumentelt? Dersom sosialarbeiderne resignerer og tenker at uansett hva man gjør, så gjør man maktovergrep, så risikerer man å dekonstruere det sosiale arbeidet, skriver de (ibid.). De etterlyser altså forskning som viser brukervedvirkningens positive og produktive potensiale og resultater. Flere har dog også vist brukervedvirkningens *kollektive styrke*. Ved at mennesker i samme situasjon går sammen, vil man kunne oppnå

---

⁸ Se også kapittel 5 hvor jeg behandler dette ytterligere.

makt, skape endring og påvirke tjenestene (Hirayama & Hirayama 1985; Jack 1995; Wilson 1995; Slettebø 2000; Seim og Slettebø 2011; Törrönen & Vornanen 2014; McBeath 2015). Blant annet viser Sissel Seim og Tor Slettebø (2011) hvordan ungdom og foreldre skapte endringer for praksis gjennom en kollektiv medvirkning, og også hvordan brukermedvirkning kan bli en arena for kunnskapsutvikling som åpner for organisatoriske endringer (Slettebø 2013).

Nils Mortensen og Jens Peter Thomsen (2003) beskriver hvordan møtet mellom system og klient i *utgangspunktet* er sterkt asymmetrisk. Det er tale om et maktforhold som allerede på forhånd er institusjonalisert, skriver de. Sosialarbeiderne har ikke makt som personer, men i kraft av sin funksjon i det sosialpolitiske systemet. Med det mener de hvordan saksbehandlerne makt er forbundet med regler og lover som regulerer arbeidet. Det er tale om en legitim makt slik den er uttrykt i lover og kommunale retningslinjer. Det er med andre ord personer som utøver makten, men personene i seg selv kan ikke bære ansvaret for maktens opprinnelse. Også en annen dansk studie viser hvordan den institusjonelle logikk oppstiller noen innlysende barrierer for muligheten for en reell brukermedvirkning (Jakobsen og Mik-Meyer 2001).

Problemstillingen viser kanskje den spenningen som særlig kommer til syne i en barnevernkontekst hvor sosialarbeideren kan utøve makt og tvang på tvers av familienes ønsker. Flere forskere har også vist hvordan begreper som brukermedvirkning og myndiggjøring innenfor en barnevernkontekst kan synes misvisende (Healy 1998; NOU 2000). Det vil alltid kunne oppstå et spenningsforhold mellom retten til deltagelse og tvangen barnevernet kan se seg nødt til å utføre (Cashmore & Castell-McGregor 1996; Healy 1998; Healy & Meagher 2007; D'Cruz & Stagnitti 2008).

Brukermedvirkning kan dermed sees som et ideal og et mål, men hvor forskningen likevel viser at foreldres medvirkning i møte med barneverntjenesten er mangelfull (f.eks.; Slettebø 2008; Midjo 2010; Hall & Slembrouck 2011; Buckley mfl. 2011; Haugen mfl. 2012; Harris 2012; Aadnesen mfl. 2014⁹). Blant annet viser Åse Vagli (2014) hvordan kommunikasjonen på barnevernkontorene er mer preget av å snakke om foreldrene, mer enn å snakke med dem. Hun oppfordrer sosialarbeidere til større åpenhet knyttet til kommunikasjonen rundt familiene. Drøfting av saker kan ikke bare skje bak lukkede dører i faggrupper, sier hun. Foreldrene må bringes inn. Studier viser også at barn opplever begrenset informasjon, involvering og medvirkning i kontakten med barnevernet (Aubrey og Dahl 2006;

---

⁹ Andre er Uggerhøj 1995; Corby, Millar & Young 1996; Egelund 1997; Høilund og Juul 2005; Dumbrill 2006; Palmer mfl. 2006; Harries 2008; Klease 2008

Slettebø 2008; Juul 2010; Midjo 2010; Vis mfl. 2012; Polkki mfl. 2012; Jensen 2016; Paulsen 2014, 2016; Matscheck & Eklundh 2015). Dette på tross av at barns medvirkning i barnevernet har fått mye oppmerksomhet de siste årene (f. eks. Gording Stang 2007; Holland 2009; Vis og Thomas 2009; Seim og Slettebø 2011; Bell 2011; Vis mfl. 2011; Roose 2013; Young mfl. 2014; Skivenes 2015; Skjær Ulvik 2015; Jensen 2016) og at barns rett til medvirkning er tydeliggjort både i Barnekonvensjonen (spesielt artikkel 12) og i Barnevernloven § 6-3. Samtidig er det mange som også påpeker at det man mangler kunnskap om, er hvordan familier opplever møtet med barnevernet (Dumbrill, 2006; Baker 2007; Hearly & Darlington 2009; Forrester mfl. 2012) og også hva det kan bety for praksis at foreldre i større grad blir gjort deltagende (Kemp mfl. 2009; Sharrock 2014; Pölkki mfl. 2016). En nylig studie utført av Ingunn Studsrød, Elisabeth Willumsen og Ingunn Ellingsen har imidlertid utforsket foreldres erfaringer i møte med barnevernet i Norge. I denne studien melder over 40 prosent av foreldrene at de har positive erfaringer mens 30 prosent melder at de har negative opplevelser med barneverntjenesten. I studien ble erfaringene knyttet til foreldrenes oppfattelse av sosialarbeideren, relasjonen til sosialarbeideren, opplevelsen av å få hjelp, samt foreldrenes følelser knyttet til usikkerhet og frykt (Studsrød mfl. 2014).

Det er altså vanskelig å entydig definere hva brukermedvirkning *er*, og det blir samtidig vanskelig å få tak i hvordan brukermedvirkning skal *gjøres*. Blant annet kan man stille spørsmål om begreper som brukermedvirkning og empowerment henviser til en *paradoks* praksis. Idet empowerment eller brukermedvirkning skal iverksettes, så skjer dette fra en *allerede* etablert maktposisjon (Jack 1995). Også Roger Gomm (1993) påpeker at empowerment uansett vil være en makt som befinner seg hos sosialarbeideren. Ved at sosialarbeideren skal gi eller myndiggjøre en annen, vil makten alltid befinne seg hos hjelperen. For at klienten skal kunne ta denne makten kreves institusjonelle organiseringer som muliggjør en slik maktfordeling, sier han. Andre peker på at til tross for de positive assosiasjonene begrepet appellerer til, er begrepets innhold likevel så vagt at det risikerer å miste sin kraft og betydning i møte med paternalistiske velferdstjenester (Seim og Slettebø 2011), og også hvorvidt slike «politiske begreper» faktisk fører til en ny praksis (Ekeland og Heggen 2007)

Noe av det samme poenget har Ingerid Aamodt (2006) idet hun tar opp hvordan begreper som bruker og brukermedvirkning er nye begreper som vi alle applauderer og tar til oss som nok en ny faglig trend. Og hun spør om vi gjør det for lett. Om det er slik at vi tar nye begreper til oss uten å reflektere over hva de står for, hva de innebærer og ikke minst hva som er det nye og hva de er til forskjell fra? Hun sier at i vår begeistring er det lett å glemme at

også begrepet brukermedvirkning inngår i en historisk sammenheng, og at vi må se på de verdier som ligger i begrepet. Hva er det vi ønsker å oppnå med fokuset og kravet om brukermedvirkning? Hva er brukermedvirkning et svar på, spør hun. Vi må utfordre det som ligger der allerede; vi må arbeide inn det nye. Det er ikke noe som kan gå av seg selv. Som hun sier, må brukerperspektivet «argumenteres og perspektiveres inn. For noe – mot noe annet» (ibid.: 101).

Med dette som bakteppe har jeg i denne avhandlingen valgt en tilnærming til begrepet brukermedvirkning hvor begrepets ontologi er tom. Jeg har ikke ønsket å gjøre en *utdypende* fortolkning av hva brukermedvirkning betyr, eller å utforske hvorvidt det er mye eller lite brukermedvirkning i barnevernets praksis. I tråd med mitt overordnede perspektiv har jeg sett brukermedvirkning som noe som ikke finnes, men som noe som *blir til* i kommunikasjonen. Spørsmålet jeg stiller er hva man får øye på om man retter blikket mot brukermedvirkning som kommunikative iakttagelser – og da gjennom et maktanalytisk blikk,¹⁰ i barnevernets undersøkelser.

---

¹⁰ Jeg gjør rede for det maktanalytiske blikk i kapittel 3

KAPITTEL 3

AVHANDLINGENS OVERORDNEDE PERSPEKTIV¹¹

3.1 Et poststrukturalistisk perspektiv

Den sosiale virkelighets grunnleggende nivå er i poststrukturalismen det symbolske nivå (Deleuze 1998:260). Med vektleggingen av det symbolske får vi et oppgjør med metafysikken. I metafysikken opereres det med to ordner: Den reelle virkelighet og den imaginære virkelighet. Den reelle er den fysiske konkrete virkelighet, mens den imaginære er forestillinger, tanker, ideer, bilder og beskrivelser. Innenfor metafysikken handler det på den ene siden om å ta utgangspunkt i det reelle og deretter anvende den imaginære verden for å oppnå innsikt eller erkjennelse om den reelle verden, og på den andre siden ved hjelp av den imaginære verden skaffe seg kontroll og underlegge oss den virkelige, reelle verden (Deluze 1998:259-261). Felles er imidlertid at språket fungerer som det instrumentet eller det verktøyet vi anvender for å skape forbindelser mellom de to verdener. Språket får dermed en underordnet rolle som i mer eller mindre grad lykkes i å gjengi en førspråklig virkelighet (Esmark mfl. 2005:14).

Innenfor metafysikken vil spørsmålene handle om hvorvidt det reelle er skapt av det imaginære eller om det imaginære skapes av det reelle, og hvor svaret plasserer seg innenfor idealisme eller realisme (Esmark mfl. 2005:14). Poenget er at språket i den metafysiske tradisjonen alltid vil operere enten i den reelle eller i den imaginære virkelighet hvor det naturlige spørsmålet alltid vil handle om hvor godt språket lykkes i å binde disse sammen. Med andre ord er spørsmålet hvorvidt vi lykkes i å oppnå innsikt i den reelle verden, eller motsatt, hvorvidt vi klarer å legge den sosiale virkeligheten under oss i målet om å styre og kontrollere den sosiale verdenen. Poenget for poststrukturalistene er at det symbolske nivået er oversett på den måten at alt har handlet om det reelle eller det imaginære og dialektikken mellom disse. I det poststrukturalistiske perspektiv er det interessante ikke om det er den reelle eller imaginære verden som skaper den andre. Utenfor den reelle og imaginære orden finnes nemlig en symbolsk orden. Den symbolske orden er der den reelle og imaginære orden møtes og dermed der «alt skjer». Det er her disse to verdenene møtes og kastes sammen. Den symbolske orden kan forstås som en produktiv kraft som bringer de to andre virkeligheter

---

¹¹ Presentasjonen av det poststrukturelle perspektiv baserer seg i hovedsak på Esmark mfl.(2005). De plasserer poststrukturalismen i et analysestrategisk perspektiv og gjør et skille mellom poststrukturalisme og sosialkonstruktivisme.

sammen og gir dem en bestemt form (Esmark mfl. 2005:14). Denne bestemte formen blir skapt gjennom en språklig struktur hvor lyden og tanken alltid opptrer sammen som et tegn (Saussure 1970:32,95). Tegnet er dermed enheten av lyd og idè. Tegnet får nødvendighet gjennom strukturen, men strukturen i seg selv har ingen nødvendighet (ibid.) I dette perspektivet blir tegnet (enheten av lyd og tanke) kun gitt mening gjennom strukturen. Det er altså tegnets plass i strukturen som gir tegnet mening, tegnet har ingen innholdsmessig mening (ibid:95-97). Dermed blir den symbolske verden den primære og avgjørende. Det er i den symbolske verden at mening oppstår. Strukturen blir meningsdannelsen. Dermed blir strukturen det som blir gjenstand for analyse. Når brukervedvirkning fremstår på akkurat denne måten innenfor barnevernets undersøkelse, så blir en undersøkelse av strukturen ikke bare hvordan et bestemt blikk skaper en bestemt forståelse, vi får også øye på hvordan en alternativ forståelse kunne ha vært mulig. Det er imidlertid viktig å få med seg at det finnes intet sentrum i strukturen som holder det hele sammen. Det ville undergrave strukturenes evige spill, sier Derrida (1978:354). Idet et sentrum som holder det hele sammen mangler, får vi en situasjon hvor mening dannes i en uendelig fortsettelse (Esmark mfl. 2005:27). Det finnes ikke stabile og vedvarende strukturer som holder det hele sammen. Det ville forutsette at strukturene i seg selv sto utenfor historien. Det kan de ikke. Det betyr imidlertid ikke at det fra et poststrukturalistisk perspektiv ikke søkes å finne et sentrum hvor alt holdes sammen. Poenget er heller at man aldri vil lykkes. Det finnes ikke et slikt sted. Poenget for poststrukturalismen er at dersom det er i den symbolske verden det imaginære og den reelle verden møtes, så vil det også være i denne verden de faller fra hverandre igjen (ibid:15). Som Michel Foucault forsøker å vise, så kunne historien alltid sett annerledes ut og spørsmålet han forsøker å stille er hvordan en annen historie enn den veletablerte kunne ha vært skrevet (ibid:34.).

Når det er den symbolske orden som bringer det hele sammen, er det også her alt kan falle fra hverandre. Det er i denne virkeligheten vi kan få øye på det selvfølgelige med en erkjennelse av at noe like gjerne kunne vært annerledes. En poststrukturalistisk analysestrategi retter verken blikket mot den reelle eller den imaginære virkeligheten. Det er en erkjennelse av at dersom det er den symbolske verden som holder det hele sammen, så er det også hit blikket må rettes.

Dermed vil det fra dette perspektivet gi liten mening å se verden, i mitt tilfelle, barnevernets undersøkelse som en konkret virkelighet jeg kan studere ved å gjøre feltet til et objekt jeg kan utforske ved hjelp av bestemte metoder og således finne sann kunnskap om. I og med at det er i den symbolske verden møtet mellom den imaginære og reelle verden finner

sted eller bestemmes, er det for meg naturlig å rette blikket hit. Det er det som er forsøkt gjort i denne avhandlingen. Det innebærer en annen form for vitenskapelighet som ikke handler om å skaffe til veie sann kunnskap om her barnevernets undersøkelse. I et poststrukturalistisk perspektiv er det ikke metodereglene som avgjør hva som er sant eller hva som er kriteriet på hvorvidt man har skaffet til veie vitenskapelig kunnskap (Andersen 1999). Heller må spørsmålet være *hvordan*. Hvis vi erkjenner at den symbolske verden alltid kunne ha vært annerledes, blir spørsmålet hvordan det har seg at barnevernets undersøkelse trer frem på akkurat denne måten, til forskjell fra noe annet? Hvordan har barnevernets undersøkelse blitt til på akkurat denne måten? Det innebærer en søken etter et blikk, et analyse-strategisk blikk, som produserer en annen innsikt enn den allerede gitte. Det er en søken etter å få øye på det selvfølgelig, i erkjennelsen av at det like gjerne kunne vært annerledes. Fra å søke og holde en virkelighet fast, skape et objekt, som vi kan undersøke og frembringe sann kunnskap om, vil man fra et poststrukturalistisk perspektiv nettopp forsøke å deontologisere sin undersøkelsesgjenstand (ibid.). Poenget er å vise at noe like gjerne kunne hatt en annen form. Ved å vise hvordan noe fremtrer, gjennom blikket det ses med, vil man samtidig få øye på hva som gjør at noe fremtrer på akkurat denne måten, til forskjell fra en hvilken som helst annen måte. Et alternativt blikk vil alltid kunne være mulig.

I det poststrukturalistiske perspektivet er ontologien tom. Det finnes ikke en konkret realitet vi skal studere. Med en slik forståelse, gir det begrenset mening med strenge krav til metoderegler for å skaffe seg sann kunnskap om en realitet som ikke eksisterer. Den reelle verden vil alltid kastes sammen den imaginære. Dermed lar ikke poststrukturalisme seg umiddelbart forene med en tradisjonell metodeforståelse (Esmark mfl. 2005:7). Både metodologi og metode forutsetter en posisjon utenfor det man skal studere. Fra det metodologiske perspektivet handler det om å sikre en konsistent teori som skal anvendes på bestemte måter, mens det fra et metodisk perspektiv handler om å sikre et godt datamateriale. Den klassiske forståelse av vitenskapelighet stiller dermed strenge krav til, og adskillelse av, teori, metodologi og metode. Fra et poststrukturalistisk perspektiv derimot smelter det hele sammen i den symbolske orden som også forskeren og forskningsprosjektet er en del av. Her er regelen at «det man sier om den andre er man selv» (ibid:10). Det finnes intet utenfor sted eller det finnes ikke en konkret realitet utenfor den symbolske. Forskerblikket kunne alltid ha vært annerledes. Det finnes ingen iakttageluavhengig virkelighet. Men heller ikke finnes det en iakttagelsesuavhengig iakttagelse. «Iakttageren eksisterer ikke før iakttagelsen, men bliver til igjennom denne. Måden at se på (blikket) skaber dem begge» (ibid:10). Med andre ord når virkeligheten ikke er noe bestemt på forhånd, stiller det krav om at også forskerens blikk

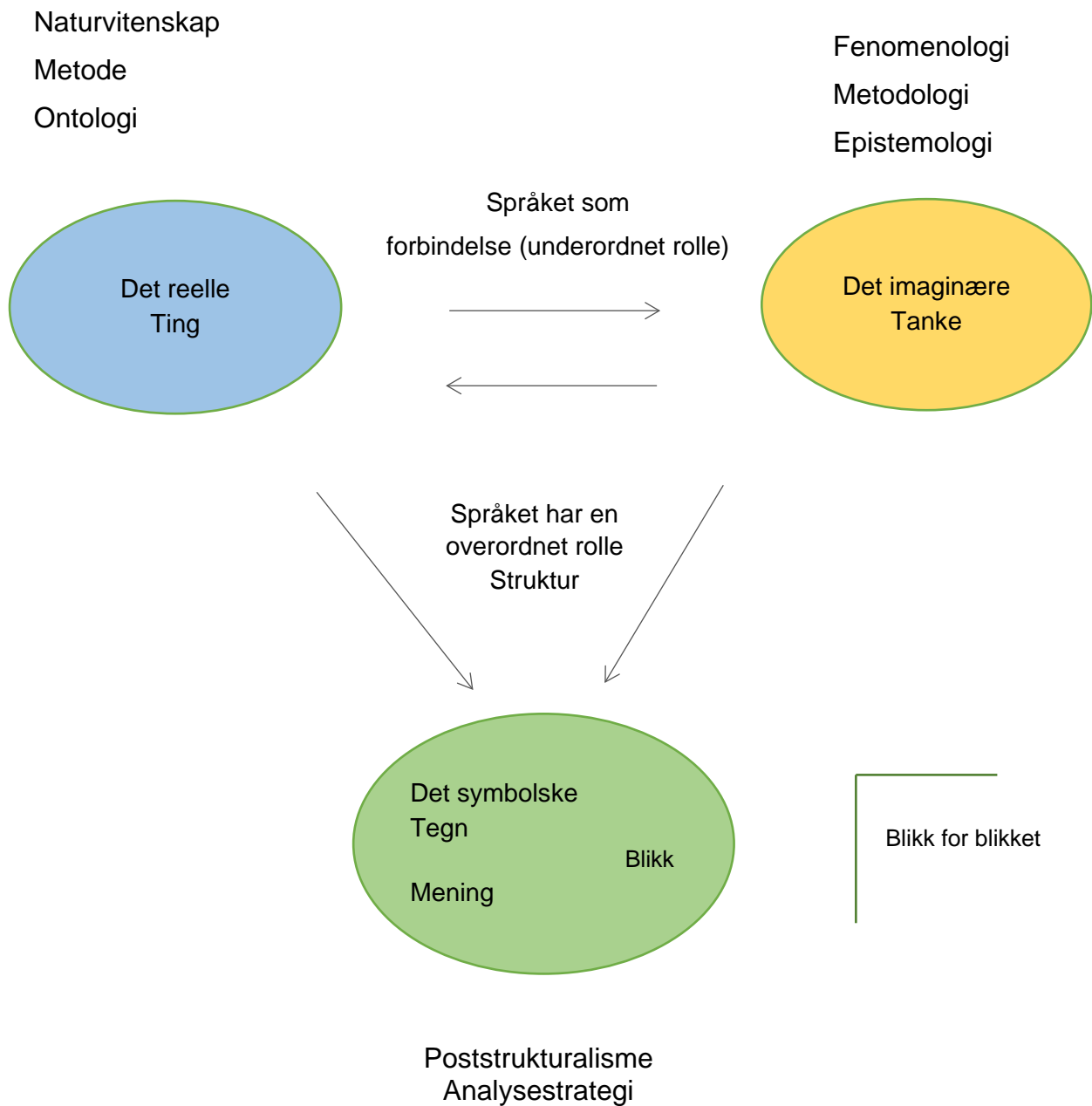
kunne vært annerledes. Heller ikke forskeren kan tre utenfor og se virkeligheten fra et nøytralt sted. Det innebærer en visshet om at også forskeren kunne innstilt sitt blikk annerledes, og verden ville ha sett annerledes ut. I dette perspektivet gir det begrenset mening å forfekte vitenskapelighet gjennom bestemte metoderegler. Heller handler det om å definere sitt blikk. «Gitt det og det blikk, finner jeg dette». Det er en erkjennelse av at man alltid kunne ha justert blikket og oppdaget noe annet. Det innebærer at det fra dette perspektivet vil være den symbolske verden som både er mitt undersøkerobjekt, men også den verden jeg undersøker fra. «Virkeligheten» skapes gjennom blikket det ses med. Både for de jeg studerer og meg som forsker.

Subjektbegrepet er et av de mest flertydige og omdiskuterte begreper i den samfunnsvitenskapelige tradisjon (Esmark mfl. 2005:30). I den metafysiske tradisjonen er subjektet bundet til det imaginære. Subjektet er det aktivt handlende i forhold til et objekt det handles mot. Subjektet kan imidlertid også reduseres til et objekt gjennom tingliggjøring. Poenget er imidlertid at subjektet er noe fast, noe som alle erfaringer, opplevelser, roller osv. kan festes til (ibid.). Felles for begge disse posisjonene er imidlertid at subjektet eksisterer som noe i seg selv uavhengig av om det har sin opprinnelse i et «jeg» eller et «selv», eller som i strukturalismen, i en posisjon skapt av ideologien. Fra et poststrukturalistisk perspektiv blir imidlertid spørsmålet hvordan subjektet i det hele tatt kobler seg på den symbolske verdenen. Subjektet eksisterer kun som posisjon. Blikket bør dermed ikke rettes mot individet, men mot identifikasjonsprosesser og nettopp i kraft av disse undersøke hvordan subjektet kommer til syne (ibid:31) gjennom språklige strukturer. I det poststrukturalistiske perspektivet trer subjektet frem i et samspill mellom de tre ordener, den reelle, den imaginære og den symbolske.

På neste side gir jeg en forenklet illustrasjon av mitt perspektiv. Som forsøkt vist vil den reelle og den imaginære verden opptre sammen som en enhet, gjennom språket, i den symbolske verden, både for barnevernets ansatte, familiene og meg som forsker. Det innebærer at både undersøkelsesobjektet og analysene trer frem, gitt blikket det ses med. For at jeg som forsker skal kunne se hvordan barnevernets undersøkelser skapes, må jeg rette blikket på de blikkene det ses med.

Mitt perspektiv kan illustreres som følger:

Figur b: Overordnet perspektiv

3.2 Analysestrategi

Analysestrategien blir etter dette å definere og vurdere blikkets posisjon, det vil si et blikk for blikket (Esmark mfl. 2005:10). Det sosiale opptrer på bestemte måter avhengig av blikket det sees med. Det er en erkjennelse av at barnevernets undersøkelse ses på bestemte måter gitt blikket det ses med. Vitenskapeligheten trer dermed frem som et analysestrategisk spørsmål der det handler om en praksis som består i å skape det vitenskapelige blikket slik at det sosiale blir iakttagelig (ibid:7). Samtidig vil blikket det ses med alltid opptre fra en posisjon i den samme verden som undersøkelsesobjektet. Dermed handler det om å definere sitt blikk, hvor analysestrategien tar metodens plass. Følgelig er det ikke hvorvidt avhandlingen følger bestemte metoderegler som avgjør dens vitenskapelighet. Spørsmål omkring vitenskapelighet må rettes mot avhandlingens redegjørelse, avgrensing og definering av blikket det sees med.

Det analysestrategiske problemet blir da hvordan jeg kritisk kan analysere en meningssammenheng som jeg som forsker samtidig er en del av (Andersen 1999). Når vi ikke lenger kan forutsette empirien som et objekt som kan undersøkes uavhengig av den som undersøker, hva skjer da med forskningen? Analysestrategi handler om iakttagelsens tilretteleggelse ut fra det synspunktet at denne tilretteleggelsen på en gang setter både sin iakttager og gjenstand. Som nevnt finnes det ikke en iakttageruavhengig sosialitet samtidig som det heller ikke finnes en iakttagelsesuavhengig iakttager. Iakttageren eksisterer ikke før iakttagelsen, men blir til gjennom denne. Måten å se på (blikket) skaper dem begge. Den analysestrategiske diskusjon handler dermed om hvordan forskjellige blikk innrammer forskjellige analysestrategier som lar gjenstand og iakttager fremtre på forskjellige vis med forskjellige erkjennelsesmessige muligheter og problemer.

Når strukturene ikke kan stille seg utenfor historien, vil det fra et poststrukturalistisk perspektiv ikke skape mening å søke og finne de egentlige underliggende strukturer. Det finnes ikke et sentrum som holder det hele sammen. Det finnes alltid en annen fortelling enn den gitte. Strukturer er foranderlige. Analysen sikter å oppløse samtidens selvfølgeligheter ved å peke på hvordan noe annet kan komme til syne. I det ligger at historien kunne hatt en alternativ historie. Poenget er at når ingenting er nødvendig og alt er kontingent blir historien det avgjørende. Historien er fortellingen om hvordan det som alltid kunne ha vært annerledes likevel trer frem som det gjør (Thyssen 1997).

Denne avhandlingens tema er brukermedvirkning. En fallgrube ville være om brukermedvirkning som begrep ble gjort til noe gitt. For å få tak i fenomenet kan jeg ikke fra et poststrukturalistiske perspektiv starte studien fra en bestemt definisjon av

brukermedvirkning hvor definisjonen blir det blikket jeg ser med. Hva brukermedvirkning er eller blir, avhenger av det blikket det sees med. For å få et grep om brukermedvirkning som fenomen, må i jeg ut fra et poststrukturalistisk perspektiv spørre hvem som er iakttageren. Fra hvilket blikk dukker brukermedvirkning opp og hvordan? Det vil til enhver tid være den som ser, iakttageren, som skaper brukermedvirkning. For å få tak i brukermedvirkning som fenomen kreves det dermed et blikk som ser på hvordan brukermedvirkning blir til og tar form i ulike kommunikasjoner. Det gjelder også for min avhandling. Det er avhandlingen selv som har frembragt det den får øye på, den er ikke avbildning av barneverntjenestens undersøkelse som en realitet.

3.2.1 Et maktanalytisk blikk

I avhandlingen ser og analyserer jeg brukermedvirkning som makt. Dette gjøres ved å iakttta brukermedvirkning gjennom et maktanalytisk blikk. Det innebærer at det er analysestrategien som gjør at makten trer frem. Altså er det blikket jeg ser med, maktblikket, som gjør at makten blir skapt og kommer til syne i den sosiale praksisen jeg analyserer.

Avhandlingens maktperspektiv plasserer seg innenfor en relasjonell kommunikativ maktforståelse¹², et *makt til* perspektiv, til forskjell fra en instrumentell behavioristisk forståelse som plasserer seg som et *makt over* perspektiv (Rennison 2005). I den tradisjonelle maktforståelse fremstår makten som forbeholdt de få, en makt som undertrykker og som er i opposisjon til frihet. Her er det tale om en monosentrert maktforståelse, *et ovenfra og ned* perspektiv (Rennison 2005: 4). I dette perspektivet vil makt være å finne i strukturen, hos individet eller som et vesen i seg selv. (Foucault 1999b, 2001; Raffnsøe 1999). Det er en makt man kan peke på og som fører til at det ene eller det andre skjer. Enten som et forhold mellom undertrykkere og undertrykkede, eller som en ideologi (Eliassen 2016). Analysestrategisk vil man følgelig være opptatt av å finne makten og hvem makten rammer. Til forskjell herfra vil den relasjonelle kommunikative maktforståelse se makt som et potensiale for de mange, som noe produktivt og konstruktivt, og som en nødvendig betingelse for autonom kommunikasjon og handling. Som Luhmann skriver, vil enhver forbindelse mellom en gitt årsak og en gitt virkning være en iakttagerbestemt konstruksjon som alltid vil kunne oppstått på en annen måte (1995c). Makten er å finne i det kontingente. Med funksjonell differensiering, hvor det tilbys en mengde medier og koder med hvert sitt blikk på

---

¹² Hos Foucault ses makten særlig relasjonell (Foucault 1999b, 2000b), mens den i særlig grad hos Luhmann er kommunikativ (Luhmann 1975) Se også Rennison (2005) og hennes diskusjon av Foucaults og Luhmanns maktanalyttikk, samt Eliassen (2016).

verden, vil makten være å finne i det at noe, til forskjell fra noe annet, blir kommunisert (Luhmann 1975). I motsetning til en tradisjonell maktteori kan makt i dette perspektivet ikke betraktes som en styrke den enkelte kan besitte, være en institusjon eller en struktur (Foucault 1999b:104). Makten er verken i strukturen eller i individet, men heller noe som oppstår i det disse møtes i det relasjonelle (den symbolske ordenen). Det er en makt som ikke er substansiell, men prosessuell. Foucault skriver; «Med makt tror jeg først og fremst man må forstå mangfoldet av de styrkeforholdene som er immanente i det feltet de utøves og som er konstituerende for deres organisering (Foucault 1999b:103). Makten er det spillet, den strategien, hvor styrkeforhold finner hverandre og støter fra hverandre og som til sammen utgjør et mønster. På den måten blir makten allestedsnærværende. Ikke som en privilegert enhet, men som noe som kontinuerlig oppstår i enhver relasjon mellom et punkt og et annet (ibid.).

Det er altså en annen makt enn den som virker gjennom instruks eller ved tilslutning til en ytre ideologi. Det er en makt som ikke virker gjennom forbud og forestillinger, men som gjennom tilegnelsen av mønstre og vaner skaper bestemte måter å handle på (Eliassen 2016). Foucault skriver at makten som utøves ikke kan ses som en egenskap eller eiendom, men som *strategi* (Foucault 2000b:211). Det er ikke en makt man kan besitte i form av et privilegium. Heller fremstår makten som en effekt av strategiske posisjoner i det den virker gjennom disposisjoner, teknikker og mekanismer. Den politiske makt påvirker ikke individet bare gjennom herredømme og ideologi, skriver han. Makten virker også gjennom tilegnelse av gester, vaner og reflekser hvor individet formes gjennom en makt som retter seg, ikke til sinnet, men til kroppen. Det er en makt som er i bevegelse, som en *utøvelse*, og som virker gjennom et nett av relasjoner (Foucault 1999b). Og særlig kan man merke seg at han ser maktrelasjonene som både intensjonale og ikke- subjektive. All makt vil utøves utfra hensikter og mål, men den blir likevel ikke utøvd som et resultat av den enkeltes valg og beslutning (ibid:106). Det er ikke subjektet som er utgangspunktet hos Foucault. Dermed blir det interessante, idet man skal analysere makt, ikke subjektet, og dennes motiver og intensjoner osv. Heller er det analysestrategiske feltet maktrelasjonenes *virksomheter*. Det er den *konkrete praksis* som blir analysegjensstanden. Det relevante er dermed ikke hvem som sier og gjør hva ut fra hvilke *grunner*, men at det snakkes og handles på en slik måte at det oppstår eller opprettholdes maktforhold (Schanning 1999:195). Foucault avviser imidlertid ikke betydningen av, eller bestrider, de rådende maktforståelser. Hans poeng er kun at disse maktforståelser i mindre grad er egnet til å analysere maktens *konkrete* karakter. «Ved å ensidig fokusere på makt som noe som forbyr eller fordreier, vil man overse hvordan

initiativene for å styre det sosiale feltet ikke er ensrettede, men produktive og differensierende» (Eliassen 2016:122). Det er en forflytning fra å se makt som noe som *er*, til å se makt som en *virkning*. Dermed blir det interessante å analysere frem et *hvordan* (ibid.). *Hvordan* trer individet frem som en *effekt* av makt på samme tid som det, i kraft av å være en effekt, også er det makten virker *gjennom*. (Foucault 1997:27 i Eliassen 2016:128). Idet makten virker, skjer en subjektivering (Foucault 2000b: 201-222) som individet selv bidrar til. Analysestrategisk handler det dermed om å analysere de teknologiske mekanismene i subjektiveringens skapelse da dette blir maktens eneste inngang (Borch og Thorup Larsen 2003). Makten vil således være å finne i kommunikasjonen, i det sosiale, i det relasjonelle. Det er et maktperspektiv som er opptatt av makt slik den utspiller seg *nedenfra*. Ikke som en makt «der ute» eller «der oppe». Det er en makt som fremtrer som en effekt mellom relasjoner, uten å være noe i seg selv. Det er således et blikk som kun er opptatt av det som *sies* og *vises* i det som skal analyseres. Jeg har dermed avgrenset meg fra en makt som er å finne som instruks i form av for eksempel loven (Governmentsskolen) eller en makt gjennom tilslutning til særlige verdier (Governanceskolen). Avhandlingen plasserer seg innenfor en kommunikativ relasjonell maktforståelse som er å finne innenfor det som betegnes som Governmentalitysskolen. Det er her tale om en strategi som virker på tvers og sammenbinder ledelse av andre med ledelsen av selvet. Det er altså en sirkulær makt som synliggjør nettopp forholdet mellom makt i mer tradisjonell forstand og en makt hvor individet selv etablerer sin egen subjektivering (Borch og Thorup Larsen 2003:155). På den måten er det en maktforståelse som *inkluderer* de to andre maktperspektivene. Eller mer presist kanskje, både Luhmann og Foucault plasserer seg til *forskjell fra* de klassiske maktoppfattelser i samfunnsvitenskapen og dermed i parallelle posisjoner (Eliassen 2016). Det er en maktforståelse som gjennom sin avgrensning til andre maktforståelser, inkluderer både det Luhmannske og Foucaultianske maktbidrag og som dermed blir det argumentative grunnlag for å anvende de begge i avhandlingens analyser.¹³

3.3 Niklas Luhmanns systemteori

Avhandlingen lener seg på, eller springer ut av, Niklas Luhmanns systemteori (2000a). Teorien er et forsøk på å skape en universell teori for å forstå det sosiale. Eller mer presist; for å forstå de sosiale sammenhenger. Med universell menes at teorien kan omfatte alle sosiale

---

¹³ Også andre har gjort dette. Se Pottage 1998; Brukhorst 1990; Borch & Thorup Larsen 2003, Borch 2005 og Rennison 2005

saksforhold. Luhmann påberoper seg dermed ikke en universalitet i betydningen en absolutt sannhet eller riktighet (Kneer og Nassehi 2000). Som vi skal se er ikke det mulig innenfor hans univers. Spørsmålet Luhmann stiller er hvordan sosiologien kan vurdere den samfunnsmessige viten når sosiologien selv er henvist til å være en del av det den skal vurdere. Sosiologien kan ikke sette seg utenfor samfunnet, men vil alltid måtte arbeide «innenfra» - i samfunnet skriver han. Dermed søker han å utarbeide en teori som kan inkludere seg selv (Luhmann 1992). Det er en teori om observasjoner av observerende systemer, som en universalteori, som også kan anvendes på seg selv (Luhmann 1995a).

Teorien har sitt utgangspunkt, sin premiss, i at det finnes systemer enhver sosial kontakt er forankret i. Luhmann betrakter sosiale systemer som autopoietiske kommunikasjonssystemer som består av og ved kommunikasjon. Autopoiesiske fordi systemene er selvrefererende. De kan ikke hente sine strukturer fra en omverden. Kommunikasjonen forholder seg kun til seg selv, den svarer ikke på noe utenfor seg selv og er kun overlatt til å produsere seg selv gjennom egne operasjoner (Luhmann 1997). Det er med andre ord systemer som kommuniserer og ikke individene. Når kommunikasjonen kommuniserer vil det alltid oppstå et system som avgrenser seg fra en omverden. Systemene kommer til syne som en forskjell mellom system og omverden. De kommuniserer utfra en forskjell hvor noe settes innenfor, samtidig som noe settes utenfor, hvor det som er utenfor (omverden) alltid er mer kompleks enn det som er innenfor. Enheten system og omverden er dermed «verden» eller «alt som er» hvor språket er det som setter forskjellen i en verden hvor iakttagelsen blir en indikasjon innenfor rammen av en forskjell.

Et system finnes kun i kraft av en iakttagere da det ikke er mulig å beskrive et system uten at vi samtidig har en iakttagere som iakttar fra et bestemt ståsted. Dermed skjønner vi hvorfor iakttageren må finnes og gjøres synlig. Verden blir til gjennom individers, organisasjoners eller systemers blikk på verden, og som dermed får verden til å tre frem på bestemte måter. Samtidig er det viktig å si at også iakttageren trer frem gjennom det samme blikket. Også iakttageren selv avdekkes på bestemte måter. Verden skapes gjennom iakttagers blikk, samtidig som blikket setter sin iakttagere (Luhmann 2000a).

De sosiale systemene er differensiert i funksjonssystemer som fungerer som særlige programmer for kommunikasjonen, orientert etter en binær kode. For eksempel er politisk kommunikasjon orientert etter den politiske kode *regjering* versus *opposisjon*, mens den sosialfaglige kommunikasjon er orientert rundt koden *hjelp* kontra *ikke hjelp*. Funksjonssystemene tjener å forenkle kommunikasjonen (Thyssen 2008) hvor det enkelte funksjonssystem bestemmer hvilken type kommunikasjon som finner sted (Luhmann 2000a).

Man kan si at funksjonssystemene trer frem som et program for språket, eller de differensierer språket (Thyssen 2008). For eksempel vil det politiske funksjonssystem treffe politiske beslutninger mens det sosialfaglige funksjonssystem gjør sosialfaglige beslutninger.

I denne avhandlingen har spørsmålet vært hva som dukker opp om vi ser brukermedvirkning som kommunikative iakttagelser mer enn en rasjonell koordinering av handlinger. Det er et perspektiv som ikke opererer med et gitt objekt, en uavhengig virkelighet, men som tvert imot ser kommunikasjonen som det stedet hvor alt skapes ved at blikket vårt tvinger fram det vi ser på på en bestemt måte. Det er et perspektiv hvor vi kun vet hva noe er fordi vi kan iaktta det (Luhmann 1997). Dermed, for å få tak i hva som er, må man finne den som ser. Det innebærer samtidig at mye ikke «er» fordi vi ennå ikke har sett det. Det er dette det poststrukturalistiske perspektivet inviterer til; å gi oss redskaper til å se på nye måter, slik at det vi ikke visste eller tenkte fantes, trer frem og dermed gir oss en anledning til å forholde oss. Det er et håp at avhandlingen tilbyr et nytt blick på barnevernets undersøkelse og dermed også viser barnevernundersøkelsens kontingens.

3.3.1 Iakttagelse av annen orden

Som nevnt er enhver iakttagelse basert på en grunnleggende forskjell mellom system og omverden, mellom selvreferanse og fremmedreferanse, hvor de begge er avhengige av den andre. Ingen selvreferanse uten en fremmedreferanse, intet system uten en omverden. Idet vi iakttar, retter vi blikket mot den ene siden av forskjellen. Det gjør at både forskjellens andre side og også hvem som iakttar blir usynlig. Iakttagelsen skjer dermed fra en blind flekk. Blindhet er en betingelse for å iaktta (Thyssen 1997). En iakttagelse som indikerer noe i verden kan ikke samtidig iaktta seg selv. Det forutsetter en ny iakttagelse som iakttar iakttagelsen, eller et blick for iakttagelsen. Denne iakttagelsen kan derimot både iaktta forskjellen det sees med og hva som markeres. Altså hvorvidt iakttagelsen retter seg mot den ene eller andre siden av forskjellen. Dette blikket kan dermed iaktta den første iakttagelsens blinde flekk. Det er dette Luhmann benevner som iakttagelse av annen orden (Luhmann 1993). Med iakttagelse av annen orden som perspektiv, blir det sentrale i denne avhandlingen en iakttagelse av hvordan saksbehandlere og foreldre iakttar brukermedvirkning i sin konstruksjon av brukermedvirkning. Det skal imidlertid legges til at også iakttageren, observatøren, i dette tilfelle meg, er selv en iakttagelse av første orden. I det jeg setter en forskjell og iakttar brukermedvirkning som iakttagelser kreves det nye observasjoner, iakttagelser av andre orden, for å beskrive den forskjell jeg som forsker ser med, og som alltid

kunne ha vært annerledes. Enhver observasjon kan observeres. Det finnes ikke et ikke-observerbart sted hvor verden ikke kan observeres (Luhmann 1995a:233).

3.3.2 Den analytiske forskjell

I avhandlingen opererer jeg med ulike analytiske forskjeller som jeg iakttar iakttagelser med. Forskjellen blir den forskjell som setter rammen for iakttagelser av annen orden. Det er en fastsettelse av hva som befinner seg på forskjellens inner- og ytterside. Forskjellen kløyver verden for meg som annen ordens iakttager og som dermed bestemmer hvordan omverden kan iakttas. Dermed skaper forskjellen den nødvendige avstand fra det jeg ser på, samtidig som forskjellen blir bestemmende for hva som kan sees. Det er meg som iakttager som velger eller gjør forskjellen det sees med (Luhmann 1995a). Forskjellen kan ikke oppstå av seg selv. I det jeg setter den ene eller andre forskjell er det for å kunne gi en beskrivelse av i dette tilfellet brukervedvirkning, gitt den aktuelle forskjellen det sees med. Enhver beskrivelse forutsetter en forskjell. I det jeg gjør en forskjell skaper jeg en observasjon, en iakttagelse (ibid.). Dermed er det jeg som forsker som styrer iakttagelsen ved hjelp av en forskjell, uten at jeg dermed kan bestemme *hva* jeg skal se (Thyssen 1997). Ved iakttagelse av annen orden kan man iakttå hvilke konsekvenser det har å iakttå på den ene eller andre måten. Luhmanns bidrag er at jeg i dette tilfelle kan konfrontere brukervedvirkningens måte å iakttå på ved å innføre andre forskjeller enn den gitte. Dermed får man øye på hvordan det iakttas med hvilke virkning, og dermed også belyst hvordan den selvfølgelige praksis kunne ha sett annerledes ut. Det er en måte å vise at den selvfølgelige praksis med sin selvfølgelighet er relativ. Praksisen kunne ha vært annerledes. På den måten tilbyr jeg en beskrivelse av hvordan det iakttas for at de som iakttar også skal kunne iakttå seg selv og hva de ser med. Det skaper en mulighet til å endre, hvis ønskelig, den selvfølgelige praksis. Som Luhmann uttrykker det, vil den som iakttar alltid kunne iakttå seg selv og hva han ser med, for dermed å endre det han ser på, altså sitt objektfelt (Luhmann 1992). Systemteorien tilbyr dermed ikke bare en teori når vi kjenner et ubehag i verden vi ønsker å analysere, den frembringer også et ubehag idet den sår tvil om den selvfølgelige og gitte praksis (Andersen 2006).

3.3.4 Ingen objektiv posisjon

Når denne avhandlingen befatter seg med et program for annen ordens iakttagelser ser jeg kun iakttagelsen det sees med utfra en bestemt forskjell hvor enhver forskjell vil skape nye iakttagelser. Det fordrer at den skillelinjen jeg som iakttager drar mellom meg selv og det jeg observerer, må dras kontingent. Med det mener Luhmann at når ingenting er nødvendig eller

umulig, så kan alt være annerledes. Dermed får historien en særlig betydning, da historien er fortellingen om hvordan det som kan være annerledes likevel utvikler seg på en bestemt måte (Thyssen 1997). Det er en erkjennelse av at grensen jeg har satt mellom mine iakttagelser av andres iakttagelser kunne vært gjort på en annen måte. Beskrivelsene jeg gir er ikke satt med nødvendighet. Det handler om en mulighet for å ikke være tilfelle (Thyssen 1991). Det er et ståsted hvor vi ikke kan søke en sannhet i verken fornuften eller i verdiene, men hvor fornuften og verdiene selv skal forklares. Garantien for stabilitet kan ikke være en objektiv verden når alt som er, vil avhenge av iakttagere (Thyssen 1997:13). Stabilitet oppnås kun som strukturer som stabiliserer seg selv. De er ustabile, men likevel stabile nok til å danne utgangspunkt for videre operasjoner. Det handler om strukturerer som ikke er stabile i betydningen «uforanderlige», men stabile på den måten at de kan levere ytelser under usikre og varierende forhold. De er det som «går an» (ibid:13).

I stedet for å vise eller presentere et synspunkt går Luhmann alltid et skritt tilbake og inndrar iakttageren (Thyssen 1997). Dermed oppstår den opprinnelige grensen, den forskjellen jeg ser med, og som dermed kun har relativ gyldighet i forhold til meg som iakttager, og som av andre personer vil kunne trekkes opp på alle mulige andre måter, gitt andre forskjeller (Luhmann 1992). Det kan imidlertid ikke på forhånd avgjøres hvilken forskjell som er riktigst eller viktigst. Det finnes ikke en metateori som kan avgjøre hvilken teori som er den beste. Enhver iakttagelse med hver sin forskjell må vurderes utfra seg selv og sitt gitte blikk. Ved å innføre andre forskjeller får man øye på noe annet. Dermed er det jeg ser, gitt forskjellen, også alt jeg ser. Jeg ser kun iakttagelser og ingenting annet. Kontekster, årsaker, forklaringer, meninger og betydninger kan iakttagelsen ikke fange opp. Iakttagelsen er ikke styrt av verden eller virkeligheten. Det finnes alltid en alternativ måte å se på. Det er en erkjennelse av at det vi ser, ikke er et uttrykk for en virkelighet «der ute». Det betyr ikke at «alt er mulig» eller at ingenting kan holdes fast. Tvert imot. Systemene er garantien for at ikke alt kan la seg gjøre, men kun det som muliggjøres i systemets lukkethet. Luhmann skriver: «Vil man vide, hvad der kan lade sig gøre og hvad der ikke kan lade sig gjøre, må man derfor vælge systemreferencer. Realiteten viser sig kun på et iagttagelsesniveau af en højere orden, i iagttagelsen av iakttagerne» (Luhmann 1992:19).

Systemteorien tvinger oss dermed ikke ut i en hjelpeløs relativisme og dermed ren vilkårlighet. Det forutsetter i så fall en observatør som går ut fra et det finnes et absolutt riktig observatørståsted hvor alt kan vurderes fra. Med andre ord en iakttager av første orden. Idet vi oppgir troen på en slik privilegert posisjon, og samtidig inntar nivået av iakttagelse av annen orden, vil man oppdage at iakttagelse av iakttagelser ikke fører til vilkårlige resultater.

Nettopp fordi det på ingen måte er vilkårlig om et samfunn tillater iakttagelse av annen orden (Kneer og Nassehi 2000:107). Når det ikke finnes ett riktig blick på verden som kan garantere samfunnets stabilitet, må den stabile verdensbeskrivelsen heller hvile i sin konstruksjon av verden som en iakttagelse av sin iakttagelse (Luhmann 1992). Dermed har det også begrenset mening å si at denne avhandlingen har et kritisk blick. Det ville forutsette en total forståelse eller en posisjon hvor jeg kunne skaffe meg den «totale oversikt». Et slikt sted finnes ikke. Mitt blick kunne alltid ha vært et annet, noe som i seg selv vanskeliggjør en kritisk inngang (Andersen 1999; Andersen 2014a). Den systemteoretiske rollen er å irritere kommunikasjonen ved å vise sider av kommunikasjonen som den ellers ikke ville ha sett. Dermed handler det ikke om å få systemer til å se noe nytt, noe annet eller noe mer. Det handler tvert imot om å utfordre deres måte å se på som igjen er et tilbud om å se på nytt (Andersen 2014b:45).

KAPITTEL 4

DET EMPIRISKE MATERIALET

4.1. Barnevernets undersøkelse

Studiens empiriske datagrunnlag er hentet fra fem ulike barneverntjenester i Norge. Det er barnevernets undersøkelse som er dataenes ramme, og videre er dataene sentrert rundt den første samtalen mellom foreldre og saksbehandlere etter at foreldrene hadde fått innkalling til samtale. Foreldrene ble innkalt til samtale med barneverntjenesten på bakgrunn av en bekymringsmelding. Innholdet i bekymringsmeldingene var hver for seg forskjellig og omfattet alt fra rusmisbruk hos foreldre og mistanke om seksuelle overgrep mot barnet til bekymringsfull adferd hos barnet, utstrakt skolefravær, mangelfull oppfølging fra foreldrene, konflikter mellom foreldrene, trusler og bråk i hjemmet, samt manglende tilsyn av barnet. Samtalene ble videofilmet. Både foreldre og saksbehandlere ble deretter intervjuet på bakgrunn av videofilmen, hvor de under dette intervjuet fikk se sekvenser eller hele videofilmen.

Studien har et omfattende empirisk materiale. De ulike dataene er imidlertid ikke ment å skulle utfylle hverandre. I tråd med prosjektets overordnede perspektiv har jeg ikke vært ute etter å oppnå en bestemt type forståelse eller kunnskap etter et omfattende fortolkningsarbeid hvor de enkelte dataene utfyller hverandre i en søken etter en *bestemt* type «sannhet». Heller er dataenes hensikt å skape et rikt materiale i kraft av sin ulikhet. Således kan dataene anse å «ligge ved siden» av hverandre mer enn å «bygge på» hverandre. Det kunne derfor også ha vært aktuelt å innhente undersøkerrapporter og journaler for å se hvordan brukermedvirkning kommuniseres i barnevernets skriftlige fremstillinger. Det er imidlertid ikke gjort i denne avhandlingen.

4.1.1 Hvorfor første samtale er valgt

Som nevnt er min erfaring at det står mye på spill i det første møte mellom foreldre og barnevernets saksbehandlere. Saksbehandlerne er i en situasjon hvor de både skal informere om barnevernets rolle og praksis, samtidig som det er deres ansvar å legge til rette for at foreldrene kjenner seg mest mulig trygge i en for dem kanskje skremmende situasjon. Å etablere en trygg relasjon og skape tillit kan ofte være avgjørende for hvilken informasjon foreldrene vil dele med sin saksbehandler. Dessuten påhviler det barnevernets ansatte et

ansvar ikke å skape så mye uro og eventuell angst hos foreldrene at det ødelegger for deres normale fungering i hverdagen og for deres relasjon til barnet. Som en saksbehandler uttrykte det, så er det «i første samtale hele grunnlaget for undersøkelsen blir skapt» (Intervju 1:A)

Det er bakgrunnen for at jeg i denne studien har valgt å se på det *første* møtet mellom saksbehandlere og foreldre. Man kan imidlertid innvende at barnevernets ansatte i den første samtalen vil være særlig opptatt av å følge rutiner og retningslinjer, og at kommunikasjonen mellom saksbehandler og forelder vil endres etter hvert som de får en relasjon. Dermed vil det kunne hevdes at første samtale ikke yter rettferdighet med hensyn til hvordan brukervedvirkning kommuniseres generelt, og at empirien derfor også skulle ha inkludert samtaler på slutten av barnevernundersøkelsen.

Jeg mener imidlertid at første møte mellom saksbehandlere og foreldre er et særlig spenningsfylt møte hvor det står mye på spill og at dette møtet derfor er særlig interessant. Det er et møte som ofte er preget av nervøsitet og angst hos foreldrene (Samsonsens og Willumsen 2015), og de vil dermed lett kunne komme i forsvar. Samtidig er saksbehandlerne avhengig av mest mulig informasjon for å kunne vurdere situasjonen. Jeg mener at dette gjør at dette første møtet er særlig krevende. Både for foreldre og for saksbehandlerne, og at dette møtet derfor er særlig interessant.

Man kan også innvende at når man skal utforske brukervedvirkning i barnevernet, bør blikket vendes mot barnet. Særlig kan denne innvendingen synes relevant når jeg nå i ettertid ser at informantene i særlig grad vektlegger barnets deltagelse. Det var imidlertid naturlig for meg å ha fokus rettet mot de voksnes deltagelse da det som regel kun er foreldrene som blir innkalt til dette første møtet med barneverntjenesten. Selv om det er barnet som har den formelle saken i barnevernet, er det også slik at barnet, særlig yngre barn, er avhengige av de voksnes tilretteleggelse for deltagelse. Både saksbehandlere og foreldre vil kunne legge til rette for, men også skape hindringer, for barnets deltagelse. Dermed er det, slik jeg ser det, svært avgjørende, også for en god deltagelse for barnet, hvordan dette første møtet blir gjennomført.

4.2. Rekruttering av informanter

Invitasjonen om å delta i forskningsprosjektet ble sendt til 20 barnevernledere i hele landet (vedlegg 4). Fem av disse ga positiv tilbakemelding om å delta i studien. Barnevernlederen på det enkelte kontor rekrutterte saksbehandlere som var positive til å delta (vedlegg 5). Det var deretter den enkelte saksbehandler som fikk i oppgave å informere mulige familier om studien

med spørsmål om deltakelse (vedlegg 6). Informasjonsskriv og invitasjon til å delta i studien ble sendt sammen med innkallingen til første samtale. I praksis viste det seg imidlertid at foreldrene ofte ble informert idet de kom til første samtale med barneverntjenesten, samtidig som de ble spurt om å delta. Av de familiene som ble spurt, var det to som takket nei. Av de saksbehandlere som det ble inngått samarbeid med, var det en som trakk seg etter at familien hadde sagt ja til å delta.

Prosjektet har fått tilråding av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (vedlegg 7). Studien ble også vurdert av de Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK), men ble vurdert til ikke å falle inn under REK sitt mandat (vedlegg 8).

4.2.1 Etske implikasjoner

Alle de potensielle deltagerne ble informert om at deltagelse i prosjektet var frivillig, samt at de sto fritt til å trekke seg underveis. Videre ble de informert om at hvorvidt de valgte å delta eller ikke, ikke ville ha betydning for den pågående barnevernssaken. Informasjonen ble gitt både muntlig og skriftlig og alle informantene ga et skriftlig samtykke. Informantene ble også sikret anonymitet hvor de ble informert om at det kun var jeg som forsker som hadde tilgang til videofilmene, i tillegg til en vitenskapelig assistent som ville bistå med transkriberingen.

Underveis kjente jeg imidlertid på en usikkerhet knyttet til både saksbehandlere og foreldres muligheter til *ikke* å delta, samt deres muligheter til å trekke seg. Jeg kjente på at saksbehandlerne lett kunne oppleve en forpliktelse overfor meg som forsker, eller at de kjente en forventning fra leder om å delta. Blant annet var det ett tilfelle hvor saksbehandler hadde samtykket i å delta og vi hadde avtalt tid for et møte. Familien hadde sagt ja til å delta, og jeg reiste til den aktuelle barneverntjenesten som avtalt. Ved ankomst viste det seg at saksbehandleren ikke ønsket å delta allikevel. Hun hadde ombestemt seg. Spørsmålet det er naturlig å stille seg, er om det også var andre saksbehandlere som angret på at de hadde samtykket, men ikke klarte å uttrykke det? Blant annet var det en situasjon hvor både saksbehandler og foreldre hadde samtykket til å delta, og hvor jeg sammen med saksbehandler skulle installere videokamera i rommet. Imidlertid unnlot saksbehandler å sette i kontakten til videokameraet selv om hun tilsynelatende viste at det var det hun gjorde. Det resulterte i at deler av samtalen ikke kom med på filmen.

Jeg ble også usikker på klientenes grad av frivillighet. Til tross for deres informerte samtykke lurte jeg på hvor frie de egentlig var til å si nei. Mange av foreldrene fortalte under intervjuet, etter videoopptaket, hvordan de kom til samtalen med barneverntjenesten med en innstilling om «å si ja til alt». De ønsket å fremstå som samarbeidsvillige. Enkelte hadde også

søkt råd hos advokat og hadde blitt anbefalt å innordne seg barneverntjenesten. Spørsmålet jeg stiller meg er jo om deltakelse i denne studien også ble noe de ikke kunne si nei til. I etterkant av studien melder også spørsmålet seg om det var etisk riktig å filme en situasjon som foreldrene ikke kunne unndra seg eller velge bort. Et annet spørsmål er hvorvidt foreldrene og saksbehandlerne kunne vite hva de ga sitt samtykke til, uansett hvor godt de var informert på forhånd. Å la seg filme vil sette partene i en særlig sårbar posisjon fordi de vanskelig kan velge aktivt hva de vil vise og hva de *ikke* vil vise. Det i motsetning til et intervju hvor enhver er fri til selv å bestemme hva man vil fortelle. Det er dessuten verdt å spørre seg hva det gjør med barnevernssakens prosess og resultat at saken følges av et forskningsprosjekt?

Ethvert materiale blir påvirket av konteksten det blir produsert i, noe som blant annet innebærer at også informantens situasjon får betydning for det materialet som blir skapt (Justesen og Mik-Meyer 2012). Det å bli filmet kan for eksempel påvirke saksbehandlerne på en måte som gjør at de opptrer annerledes enn de ellers ville ha gjort. Noen vil kanskje opptre som en «dårligere» samtalepartner, mens andre kan bli mer skjerpet og dermed fremstå «bedre». Det jeg mener er at saksbehandlerne i studien risikerer å bli sitert på uttalelser eller måter de har opptrådt på i en situasjon uten at dette er representativt for hvordan de vanligvis opptrer. De blir sitert fra en situasjon som for dem var spesiell. Også for foreldrene kan det ha vært særlig sårbart å bli filmet i en situasjon som mange kan oppleve svært vanskelig og krevende.

Imidlertid uttrykte både foreldre og saksbehandlere i etterkant (under intervjuet) at de var glade for at de hadde takket ja til å delta. Foreldrene uttrykte at de opplevde deltagelsen som en trygghet, på den måten at det også var andre, utenfor barnevernet, som hadde innblikk i saken. Saksbehandlerne sa at de satte pris på å få en tilbakemelding på jobben de gjorde og å få en mulighet til å se seg selv i arbeid.

Jeg opplevde også at jeg som forsker ble svært avhengig av informantene fordi de kunne nekte meg tilgang til noe jeg var avhengig av. Det gjorde at jeg følte meg prisgitt og avhengig av dem. På den måten ble også jeg som forsker sårbar i forskningsprosjektet.

4.2.2 Er nødvendige etiske implikasjoner ivaretatt?

Luhmann (1995b) definerer etikken som moralens refleksjonsteori. For Luhmann blir etikkens oppgave å tematisere moralen som forskjellen mellom god og ond, eller mer spesifikt; moral er en spesiell form for kommunikasjon som refererer til aktelse versus forakt, hvor aktelsen eller forakten er knyttet til hele personen og ikke spesifikke prestasjoner den enkelte gjør.

Aktelse eller forakt blir tilordnet personer gitt spesifikke betingelser, hvor moralen er den til enhver tid brukbare totalitet av disse betingelsene (Luhmann 2013a:127). Luhmanns poeng er at hele personen blir satt på prøve i moralske spørsmål. Dermed oppstår det også lett et særlig engasjement eller en opphetet stemning. Da saksbehandler unnlot å sette i kontakten i kameraet kjente jeg hvordan jeg ble irritert og tilla henne motiver som at hun sikkert hadde gjort dette med vilje. Når det kommuniseres i den moralske koden skapes det lett konflikter hvor kommunikasjonen ofte ender opp med aggressive motsetninger (ibid.). Den moralske kommunikasjonen angir synspunkter knyttet til hvorvidt den enkelte fortjener aktelse eller forakt.

Etikken blir beskrivelsen av moralen. Der den filosofiske tradisjonen forstår etikk som *begrunnelse* av etiske dommer definerer Luhmann etikk som en *refleksjon* over moral. Det er dermed ikke tale om å gi moralske dommer som riktige eller gale. Enhver begrunnelse kan nemlig utsettes for like gode sammenligninger (Kneer og Nassehi 1993). Som nevnt finnes det ikke noen øverste prinsipper, kun alternative muligheter der ingen begrunnelser kan slås fast som en nødvendig betingelse. Enhver moralsk fastleggelse må regne med å bli iaktatt og kritisert ut fra et annet moralprograms perspektiv. Det er ikke mulig å oppnå konsensus i betydningen universelle og enhetspregede moralforestillinger som alle ville slutte seg til.

Som jeg har forsøkt å vise, er det mange etiske problemstillinger knyttet til gjennomføringen av denne studien. Spørsmålet er likevel hvordan de etiske problemstillingene kan forstås. For eksempel hadde det vært enkelt om jeg som forsker kunne slå meg til ro med at etikken er ivaretatt så lenge prosjektet er godkjent av NSD. Eller tilsvarende, så lenge alle har samtykket, så har jeg mitt på det tørre. Fra Immanuel Kant (1956) sitt pliktetiske perspektiv vil som kjent dette være tilfelle. Med Kant inntrådte moderniteten og universalismen. Dersom alle får lik behandling og vi kan følge en generell regel, er etikken ivaretatt. Denne etikken har hatt, og har, en enorm betydning. Blant annet ser vi hvilken betydning FNs barnekonvensjon har for barnevernets praksis i forhold til barns rett til medvirkning. Det er en universell rettighetstenkning hvor etikken menes å være ivaretatt dersom regelen følges. Også John Rawls (1999) og Jürgen Habermas (1999) har gitt viktige bidrag her. Habermas går imidlertid lenger da han i tillegg fordrer en konsensus i fellesskapet. Der Kant og Rawls har individet i sentrum, hvor tanken er at dersom det er en rettighet og du handler i tråd med denne, så er handlingen god, vil Habermas ha med seg «alle». Det er ikke tilstrekkelig med bare individets motivasjon. Man må i tillegg forvente en konsensus i fellesskapet. Universalisme må forstås og kommenteres i og mellom fellesskapet. I dette

tilfellet vil spørsmålet være hvorvidt alle er enige i at etikken er ivaretatt så lenge prosjektet er godkjent og informantene har samtykket.

Fra et nytteetisk perspektiv (Mill 1989) vil man derimot mene at dersom formålet er godt så er handlingen god. Det er handlingens resultat som er avgjørende. Fra dette perspektivet er det ikke interessant hvorvidt foreldrene vet hva de går til eller hvorvidt samtykke er undertegnet. Heller vil etikken betinges av hvorvidt forskningen i prosjektet kan sies å frembringe nytte; altså om informantenes deltagelse får viktige og gode konsekvenser? Fra dette perspektivet kan man spørre seg om deltagelsen i prosjektet kan føre til at barnevernssaken som sådan blir påvirket. Får saken et annet utfall enn den ellers ville ha fått som følge av prosjektet? Og i tilfelle; kan man da si at konsekvensen er god? Et annet spørsmål er om ikke saksbehandlere og klienters medvirkning er et gode så lenge forskningen og kunnskapen som utvikles er til nytte og derfor et gode for fellesskapet?

En annen retning er det Aristoteles (2001) benevner som *phronesis*, det vil si praktisk og erfarings basert visdom. Denne retningen vektlegger aktørens eget skjønn som betydningsfull i det etiske feltet. Det finnes et etisk felt i hvert enkelt menneskes dømmekraft som har en etisk betydning. I dette perspektivet er verken regler eller formål tilstrekkelig. Det etiske feltet finnes i det konkrete subjektet hvor den etiske kompetansen forutsetter en dømmekraft. I dette perspektivet kan jeg som forsker ikke stille meg på utsiden av det prosjektet jeg er en del av. Det etiske feltet må inkludere forskeren og de etiske dilemmaene. Det etiske subjektet må bringes inn i vurderingen. Hvis vi går tilbake til den tidligere nevnte hendelsen, der saksbehandler først samtykket og ba meg komme til avtalt tid, for deretter å trekke seg, ville det både fra et regelorientert perspektiv og et nytteetisk perspektiv kunne kritiseres. Hun fulgte verken regelen om å holde seg til avtalen, eller syntes å være opptatt av hva hennes bidrag i denne studien kunne gi. I tillegg til at handlingene kunne skape usikkerhet hos klienten som hadde forberedt seg, syntes hun lite opptatt av hvilke mulige belastninger beslutningen skapte for meg som forsker. Imidlertid vil det fra et dømmekrafts perspektiv ikke handle om saksbehandlers manglende moral, men heller formidler handlingen noe om den krevende situasjonen saksbehandler opplevde å stå i. I dette perspektivet må etikken kontekstualiseres. Etikken finnes som en intersubjektiv kunnskap der en tre-leddet relasjon er det mest etiske stedet å være (Skjervheim 1976). I dette perspektivet må saksbehandlers handlinger forstås relasjonelt, det vil si at hun hadde en god grunn for å opptre som hun gjorde. Og «grunnen» var saken som lå mellom meg som forsker og henne som informant. Hvis vi hadde brukt tid på å oppholde oss i «saken», hadde vi kanskje fått frem hva motviljen handlet om. Det ville forutsette at jeg som forsker hadde lyktes i å ha fokuset rettet mot saken

og ikke mot henne, som jeg der og da opplevde hadde opptrådt uetisk. Det vil si å sette den treleddede relasjonen som standard for samtalen.

Som tidligere vist tilbyr Luhman (2013b) en samfunnsteori hvor han forstår samfunnet som funksjonelt differensiert. Ingen av funksjonssystemene kan inkorporeres i samfunnssystemet gjennom moral. Hvert funksjonssystem opererer med hver sin binære koding som ikke kan gjøres kongruent med moralkodens verdier. Man kan for eksempel ikke vite hvorvidt *hjelp* til forskjell fra *ikke hjelp* i den sosialfaglige koden er god versus ond. Ei heller kan man på forhånd bestemme at det som er rett er godt. Eller at det som er nyttig er godt eller ondt. Dermed er det slik at et samfunn som er differensiert i funksjonssystemer må oppgi en moralsk integrasjon (ibid:129).

Det Luhmann ønsker seg, er en sosiologisk iakttagelse av moralske fenomener (Kneer og Nassehi 1993). Hans forsøk er et samarbeid mellom en samfunnsteori og en etikk hvor den sosiologiske teorien om moral ikke selv opptrer med moralske ambisjoner. Han ønsker med andre ord ikke å endre samfunnet med normative idealer. Samfunnet er i seg selv verken godt eller ondt, men tvert imot en betingelse for at noe kan betegnes som godt eller ondt.

4.2.3 Antall

Datamaterialet inneholder 14 ulike barnevernundersøkelser. Videre har 10 samtaler mellom foreldre og saksbehandlere blitt videofilmet i deres første møte i barnevernets undersøkelse. I alt deltar 15 saksbehandlere og 17 foreldre. Det er gjennomført 18 intervjuer. Som nevnt er fem barneverntjenester representert i studien. Nedenfor vises en tabell over det empiriske materialet:

Barnevern-undersøkelse	Barnevern-tjeneste	Video	Antall saksbehandler	Antall foreldre	Intervju saksbehandler	Intervju mor	Intervju far
1	A	x	2	1	x	x	
2	B	x	2	2	x	x	x
3	C	x	2	1	x	x	
4	C	x	2	1	x	x	
5	D	x	2	1	x		x
6	E	x	2	1	x	x	
7	E	x	2	2	x	x	x
8	D	x	1	2	x		
9	D	x	1	2	x		
10	D	x	1	2	x		
11	D	x	1	2	x		
12	A	x	2	4	x	x	
13	D	x	1	2		x	
14	D	x	2	1	x		

Tabell I: Antall

4.3. Videofilm

Stadig flere forskere har benyttet video som forskningsmetode. Bare i Skandinavia kan nevnes Hansen 1991a; Bae 2004, 2007; Bjerke 2002; Greve 2005; Heikkila og Sahlström 2003; Johannesen 2002; Johansson 1999; Gillund 2007; Lindahl 1996; Løkken 2000; Ødegaard 2007; samt Mæhlum 2007. Særlig er det en velkjent metode innen barnehageforskningen hvor forskningen konsentrerer seg om mikroprosesser knyttet til interaksjoner mellom barn og voksne (Bae 2007). Berit Bae har filmet og studert dialoger mellom førskolelærere og barn hvor i alt 730 interaksjonssekvenser ble analysert i detalj (ibid). Også Anne Greve (2005, 2008,2009) har i sitt dr. grads prosjekt filmet barn i barnehage hvor hun har vært opptatt av vennsapsrelasjoner mellom små barn. Også nyere spedbarns forskning kjennetegnes av å ha benyttet video som metode, noe som har hatt stor betydning for det nye paradigmet innen nyere utviklingspsykologi. Ved hjelp av videoobservasjon har forskerne kunnet oppdage og bekrefte barnets bidrag i interaksjonen. Barnet, som tidligere ble sett som egosentrisk og kontaktløst, får nå status som aktiv, kontaktsøkende og en medskaper av sin egen utvikling (Stern 2003).

4.3.1 Denne studiens bruk av video

I denne studien har jeg som nevnt valgt å filme samtalen mellom foreldre og sosialarbeidere når foreldre kommer til sin første samtale med barneverntjenesten. Kameraet ble satt opp i samtalerommet før samtalen slik at jeg fysisk ikke var til stede under samtalen. Et viktig spørsmål er jo, som jeg har vært inne på, hva det gjør med informantene å bli filmet og dermed hvordan filmingen kan ha påvirket datamaterialet. Mange kan oppleve det ubehagelig å vite at de blir filmet, og man kan tenke at de ville ha oppført seg annerledes dersom det ikke hadde vært et kamera i rommet. Blant annet viser Erving Goffman (1959) ved hjelp av begrepet «impression management» hvordan vi mennesker forsøker å styre og kontrollere hvordan vi blir oppfattet gjennom vår presentasjon av oss selv. Man kan derfor tenke at dataene ikke gir et «riktig» bilde av samtalene mellom foreldre og saksbehandlere i en barnevernundersøkelse. Også i forskningen til Elin Ødegaard, hvor hun filmet barn og voksne i barnehagen, skjedde det at en av informantene kom bort til henne under filmingen og uttrykte hvor krevende hun følte det var å bli observert. Hun opplevde at hun oppførte seg annerledes enn hun ellers ville ha gjort fordi hun kjente at bestemte forventninger ble rettet mot henne. Blant annet beskrev hun hvordan hun snakket annerledes med barna under måltidene enn hun ellers ville ha gjort om hun ikke hadde blitt filmet (Ødegaard 2007). Flere barnehageforskere som har tatt video-opptak, har vært opptatt av selv å være tilstede under filmingen. Blant annet sier Anne Greve at det er i møtet mellom henne som forsker og barna at det er mulig å få en forståelse av barnas livsverdener. Det var derfor avgjørende for henne at hun var til stede og at det var hun selv som foretok observasjonene (Greve 2007). Andre forskere bemerker at et kamera på stativ vil være langt mindre forstyrrende for barna enn et håndholdt kamera (Graue og Walsh, 1998). I mitt prosjekt hadde jeg ikke tatt stilling til hvorvidt jeg skulle filme i rommet eller om jeg kun skulle sette inn et kamera. Imidlertid kom det tidlig fram at noen informanter foretrakk å ha bare kameraet i rommet, noe jeg da valgte å fortsette med utover i prosjektet.

Også i min studie ga informantene uttrykk for at det var krevende å bli filmet. Særlig sa saksbehandlerne at de følte et visst ubehag, men at de var glade for at det kun var et kamera og at jeg som forsker ikke satt i rommet. I tillegg fant saksbehandlerne trygghet i at prosjektets tema var brukermedvirkning og at det var dette temaet jeg skulle studere. Man kan også stille spørsmål om saksbehandlerne ble særlig opptatt av å oppføre seg korrekt idet de ble filmet, og at de derfor ble mer opptatt av å følge rutiner og retningslinjer. Denne utfordringen er imidlertid ikke spesielt knyttet til videofilming. Ved all datainnsamling risikerer man at

informantene opptrer annerledes (ved observasjon) eller fremstiller dataene annerledes (ved intervju) enn hva de ellers ville ha gjort om de ikke hadde deltatt i et forskningsprosjekt. Det er imidlertid et særlig poeng at denne studien har et poststrukturalistisk perspektiv. I denne sammenhengen innebærer det at jeg ikke er ute etter en avbildning av verden eller et «fastfrosset» bilde av virkeligheten. Fra et systemteoretisk perspektiv er ikke datamaterialet å anse som eksterne kjensgjerninger. Dataene er ikke representasjoner, men fremstår heller som produkt av den iakttagelse jeg har valgt, og som alltid kunne vært valgt annerledes. Kravet om gyldighet, (hvorvidt det er det riktige fenomenet som iakttas) og troverdighet, (hvorvidt det er iakttatt på den riktige måten), blir dermed erstattet av kravet om analysestrategi (La Cour, Knudsen og Thygesen 2005:10-11). Dataene er å forstå som konstruksjoner. De konstruerer verden eller den virkeligheten de er satt til å vise (Arnoldi 2005). På den måten er både samtalene som er videofilmet og intervjuene å anse som iakttagelser (gitt bestemte forskjeller) som får virkeligheten til å fremstå på en særlig måte. I dette perspektivet vil dataene som system plassere seg *mellom* mitt vitenskapelige blikk og det jeg undersøker. Dataene, i form av iakttagelser, har ingen direkte kontakt med «gjenstanden» (virkeligheten) fordi denne «gjenstanden» alltid opptrer som omverden for systemet (iakttagelsene) (La Cour, Knudsen og Thygesen 2005:12). Det at informantene for eksempel får vite at det er brukermidvirkning som er tema for prosjektet og at filmene og intervjuene eventuelt blir påvirket av dette, blir dermed ikke å anse som «forstyrrelser» i datamaterialet. Heller spiller disse forstyrrelsene «med i dansen». De er medkonstruerende for de iakttagelser som blir skapt. Både i intervjuene og i samtalene som blir filmet vil gjenstanden (det man snakker om) opptre som omverden for samtalen og dermed oppstå som en konsekvens av den iakttagelse samtalen er et uttrykk for (ibid:14).

4.3.2 Hvorfor video er valgt

Jeg la i starten av prosjektet et hermeneutisk–fenomenologisk perspektiv til grunn for ønsket om å studere brukermidvirkning i lys av Daniel Stern sin forståelse av begrepet intersubjektivitet (Stern 2004; 2007; Hansen 1991b) . Ved hjelp av videoopptak ville jeg undersøke brukermidvirkning gjennom gode samspillsekvenser på mikronivå. Dette var utgangspunktet for at jeg ønsket å filme samtalene. I møte med datamaterialet ble jeg imidlertid slått av hvor «styrt» jeg opplevde samtalene var og hvor like jeg syntes de fremsto, og dette på tross av deres forskjellighet når det gjaldt alvorlighetsgrad, saksbehandlere og barneverntjeneste. Dermed var det empirien som tvang frem det maktanalytiske perspektivet hvor Michel Foucault og hans maktbegrep inngår. Foucault interesserer seg for den implisitte

og ubevisste makten som gjerne viser seg på mikronivå i relasjoner og i møter mellom mennesker og uten at partene selv oppfatter makten som makt. Videofilming viste seg dermed særlig egnet for å kunne fange inn en makt partene selv ikke er seg bevisst, benekter eller tar for gitt og som man dermed ikke finner verdt å diskutere eller problematisere. Videofilm ga meg mulighet til å se hvordan møtene ble gjennomført mer enn å bli muntlig fortalt hvordan disse samtalene gjennomføres. Det hadde ikke vært mulig å oppdage den makten som utspiller seg i interaksjonen mellom foreldre og saksbehandlere gjennom intervju hvis ingen av partene hadde oppfattet makten som makt. Det å se videofilm gir en unik mulighet til detaljert å få tak i hva som skjer. Ikke som en søken etter sannhet, men for å få øye på fenomen eller samhandlinger man ellers ikke ville være i stand til å registrere eller nedtegne. I tillegg gir bruk av video adgang til detaljerte data der også den non-verbale kommunikasjonen er mulig gjentagende å studere ved gjentagende avspilling. Ved å spille av sekvenser flere ganger oppdaget jeg stadig informasjon jeg lett kunne ha oversett, selv om jeg primært var opptatt av den verbale kommunikasjonen.

4.3.3 Valg av filmsekvenser

Etter å ha filmet samtalene mellom foreldre og saksbehandlere ble det avtalt tid for intervju. Før hvert intervju gikk jeg gjennom filmen for å kunne notere hvilke sekvenser jeg særlig ønsket å vise informantene og dermed få kommentarer på. Jeg måtte derfor ta stilling til hvilke sekvenser som var særlig interessante i et brukermedvirkningsperspektiv, uten at jeg på det tidspunktet hadde et innhold til begrepet.

Jeg så gjennom filmene flere ganger og noterte ned de sekvenser hvor både foreldre og saksbehandlere snakket. Altså valgte jeg bort de sekvensene som var preget av lange monologer, der enten *bare* foreldrene eller *bare* saksbehandler snakket. Bakgrunnen for dette var at jeg tok utgangspunkt i det Luhmann benevner som *kommunikasjon*.

Slik Luhmann (2007) tenker, er det systemer som kommuniserer og ikke individer. Kommunikasjonen skjer som en operasjon som består av tre komponenter som opererer sammen i ett trekk, altså som en enhet som er operativt skapt. Enheten består av *informasjon*, det vil si hva det dreier seg om, *meddelelse* det vil si selve det at noe blir uttrykt, og til slutt *forståelse*. Systemet produseres av operasjonen som dermed definerer iakttagelsen. Det er imidlertid et viktig poeng at kommunikasjonen begynner med forståelsen. I det noe blir meddelt så skjer det på bakgrunn av en forståelse. Den som meddeler foregriper alltid om hun blir forstått og om det hun sier vil oppfattes som noe bra eller mindre bra. Informasjonen som meddeles skjer dermed alltid innenfor en kontekst. Den er valgt på bakgrunn av hva som er

blitt forstått. Dermed er det forståelsen som bestemmer hva som kommuniseres og som legger grunnlaget for den videre kommunikasjonen.

Idet informasjon meddeles skjer det på bakgrunn av en forståelse av hvordan kommunikasjonen skal forstås. Når en mor i denne studien uttrykker at hun ikke ønsker hjelp meddeler hun en informasjon om seg selv. Saksbehandler vil imidlertid umiddelbart lure på hva som gjør at hun ikke ønsker hjelp. Dermed «starter» saksbehandlers meddelelse av informasjon med utgangspunkt i hva hun forstår med mors utsagn. Kommunikasjonen starter når differansen mellom en meddelelse og en informasjon blir forstått (Luhmann 2013b:170). Dermed er seleksjonen av forståelse en betingelse for at kommunikasjonen kan fortsette (Kirkegaard 2001:146). Denne operasjonen, det vil si denne iakttagelsen, bestemmer dermed hvilket system kommunikasjonen foregår i og skal fortsette i, og dermed hvilken kommunikasjon som kommuniseres. Ut fra dette perspektivet fant jeg at sekvenser hvor begge parter snakket, de som var kjennetegnet av en type dialog, var mest interessante for videre analyser.

4.4. Intervju

Både foreldre og saksbehandlere ble intervjuet i etterkant av den filmede samtalen. Saksbehandlerne ble intervjuet i barnevernets lokaler, mens foreldrene ofte foretrakk å bli intervjuet hjemme hos seg. En av informantene ønsket å bli intervjuet «ute». Her ble intervjuet gjennomført på en kafè. Underveis i intervjuet fikk informantene se enten hele video-opptaket fra samtalen, eller sekvenser fra den. Sekvensene var som nevnt plukket ut på forhånd. I tillegg til sekvensene hadde jeg dessuten laget en intervjuguide med temaer og hovedspørsmål (Vedlegg 9). Imidlertid var jeg opptatt av at intervjuet kunne avvike fra guiden dersom intervjuet brakte uventede, men dog interessante, temaer opp. Intervjuene var dermed det Steinar Kvale benevner som semi-strukturerte (Kvale 1997; Justesen og Mik-Meyer 2010). Intervjuene er sett i et poststrukturalistisk perspektiv hvor språket og kommunikasjonen har en overordnet rolle. Det betyr at det er gjennom språket vi har tilgang til virkeligheten og hvor kommunikasjonen blir bestemmende for hva vi ser. Jeg har dermed ikke vært opptatt av informantenes alder, utdanning og erfaring med tanke på å skulle fortolke informantenes utsagn utfra biografiske forhold. Jeg har heller ikke forsøkt å forstå informantenes synspunkter, mening og opplevelser ut fra en hensikt å avdekke deres livsverden slik et fenomenologisk perspektiv hadde krevet. I et poststrukturalistisk perspektiv vil min oppgave som forsker heller være å undersøke og beskrive den kommunikasjonen som

definerer og skaper den sosiale orden i barnevernets undersøkelser. Jeg har dermed ikke vært opptatt av å få fram informantenes subjektive erfaringer og meninger, men heller har jeg forsøkt å få tak i deres kommunikative blikk og beskrivelser i den situasjonen de var i.

Jeg ønsket å undersøke hvordan informantene kommuniserte og tenkte om et fenomen som brukermedvirkning, uten at jeg som forsker på forhånd hadde definert begrepet. Intervjuene bar derfor preg av å få informantene til å reflektere - både over deres egen praksis knyttet til brukermedvirkning, men også over sekvensene de ble vist fra videoopptaket. Fokuset for samtalen var ikke om informantene hadde opplevd brukermedvirkning eller ikke. Jeg har heller ikke vært opptatt av om informantenes utsagn var sanne eller kunne inngå i en gitt definisjon av brukermedvirkning. For å poengtere; denne studien er ikke rettet mot å avdekke i hvilken grad informantene har opplevd brukermedvirkning eller ikke. Fokuset har vært på hvordan de kommuniserer brukermedvirkning. Intervjuene ble tatt opp på diktafon og analysert som iakttagelser av iakttagelser gitt bestemte forskjeller. Men som tidligere beskrevet, også intervjudataene vil tre frem avhengig av hvilket blikk jeg som forsker har hatt på materialet. Dermed fremstår både mitt blikk på intervjudataene og intervjudataene som kontingente. De trer frem gitt bestemte blikk. Det er et perspektiv som forsøker å ta høyde for at de rådende samfunnsfortellinger og diskurser også påvirker intervjuet i forhold til det blikket både jeg som intervjuer og de som ble intervjuet har. I tillegg til at også de institusjonelle forholdene påvirker informantenes blikk og kommunikasjon.

4.4.1 utfordringer knyttet til intervjusituasjonen

Flere ganger under intervjuene med foreldrene kunne jeg kjenne på et ønske om å gi råd. Det kunne for eksempel handle om at jeg ikke syntes saksbehandler hadde informert foreldrene i tilstrekkelig grad om deres rettigheter, og hva de faktisk kunne ha innflytelse på. Eller jeg kunne kjenne på at jeg ønsket å bekrefte foreldrenes opplevelse av å ha blitt behandlet dårlig. På mange måter kjente jeg på et ønske om å stille meg på foreldrenes «parti», og støtte og hjelpe dem i en situasjon de opplevde som vanskelig.

Det var også situasjoner hvor jeg ønsket å komme med innspill til saksbehandlerne. Det kunne handle om at jeg ikke opplevde at de så det jeg så, og kanskje syntes jeg ikke at de undersøkte saken godt nok. Det var også en sak hvor jeg hadde vært hjemme hos en forelder hvor jeg tenkte at et hjemmebesøk ville gi saksbehandler mye informasjon. Da barneverntjenesten valgte ikke å dra på hjemmebesøk ble det et dilemma for meg om det var mulig og riktig av meg å si noe om at jeg syntes de burde gjøre det. Det var også en sak hvor jeg opplevde at det luktet alkohol av mor da hun kom på møtet, men hvor det aldri ble et tema

i undersøkelsen. I denne saken ble jeg usikker på om det var riktig å nevne dette for saksbehandler.

Også i intervjusituasjoner, hvor jeg så på videofilmer sammen med saksbehandler, ble det i enkelte saker tydelig at saksbehandler ikke vurderte bekymringene for barnet å være like alvorlige som jeg gjorde. Med andre ord at jeg ble opptatt av noe som de ikke så, men som kanskje kunne ha vært viktig for barnet at ble belyst, og hvor det for meg ble en problemstilling, ikke minst etisk, om jeg burde melde fra eller ikke. Det var også en sak hvor jeg opplevde at barneverntjenesten gikk alt for bredt ut, og undersøkte langt mer enn det jeg tenkte de etter lovteksten hadde anledning til, og hvor jeg tenkte at både foreldre og barn ble unødvendig belastet. Også i den saken kjente jeg på et ønske om å gripe inn eller i hvert fall si noe om hva jeg tenkte.

I gjennomlesningen av intervjuene har jeg oppdaget hvordan jeg som forsker noen ganger har stilt ledende spørsmål, vært for engasjert og kanskje vært mer styrende enn jeg i etterkant hadde ønsket at jeg hadde vært. Jeg har da blitt usikker på om jeg har vært for ledende og om informantene ville ha svart annerledes om jeg ikke hadde vært så ivrig. Samtidig vil det fra et poststrukturalistisk perspektiv, som denne studien skriver seg inn i, ikke være et problem i seg selv med en ledende spørreteknikk da kriteriet her handler om hvorvidt teknikken leder til svar som kan kaste et interessant lys over problemstillingen (Justesen og Mik-Meyer 2010:74). Forskerens innblanding blir i dette perspektivet ikke et problem, men heller å anse som en del av det materialet som skal analyseres (Järvinen 2005).

4.5 Transkribering av videoopptak og intervju

All transkripsjon medfører en type reduksjon, både fordi det vi ser på filmene vil være påvirket av tidligere hendelser, hvem personene er, hvilke tanker de har, hvilke forventninger de har, men også fordi kommunikasjonen som skapes påvirker kommunikasjonens fortsettelse. Her vil en annen utvikling alltid være mulig, noe som igjen ville ha skapt en annen film. På den måten viser videofilmene og intervjuene et utsnitt av noe, samtidig som jeg har en visshet om at også noe annet kunne ha blitt skapt.

I forhold til transkribering uttrykker Kvale (1997) at det ikke er mulig å få til en sann objektiv oversettelse fra et muntlig til et skriftlig format, og at man som forsker heller må spørre seg hva transkripsjonen skal brukes til, hva som er nyttig for den aktuelle forskningen. Med andre ord må forskere stille spørsmål om hva som skal være formålet og deretter tilpasse eller gjøre transkripsjonen i henhold til dette.

Både videofilmene og intervjuene er transkriberte. Det er imidlertid i hovedsak den verbale kommunikasjonen som er transkribert, med mindre kroppsspråket åpenbart understreker et bestemt poeng i det som blir sagt. Det non-verbale må da sees som en tydelig del av meddelelsen slik Luhmann beskriver den (2007). Underveis i analysearbeidet har jeg imidlertid ikke kun forholdt meg til transkripsjonen, men gjentagende gått tilbake til de opprinnelige opptakene.

4.6 Studiens kvalitetskriterier

Hvorvidt en tenker forskningen som valid eller gyldig avhenger av hvilket perspektiv man velger å innta. For eksempel er det lett å assosiere begrepet «gyldighet» med sann kunnskap slik man opererer innenfor en mer realistisk eller naturvitenskapelig kunnskapsforståelse. Her er kunnskapen en søker noe absolutt ut fra en idé om at det finnes *en* sannhet som fenomen (Wolcott 1990). Validitet knytter seg til en intern validitet som handler om hvorvidt resultatene eller kunnskapen som presenteres er gyldige for det utvalget som undersøkes (Andenæs 2000), men også en ekstern validitet som handler om hvorvidt kunnskapen også kan sies å være interessant og relevant utover det konkrete utvalget som er utforsket. Det er også et poeng at validitet vil kunne vise seg i fremtiden som gjenbruk i nye forskertekster (ibid.). Kunnskapen som utvikles vil dessuten kunne være nyttig for praksisfeltet og dermed gjøre den profesjonelle mer kompetent. Det vil i så fall handle om at kunnskapen eller funnene oppleves gjenkjennelige, noe som forutsetter en teoretisk forankret analyse av empirien (Bae 2005). Bae skriver i den sammenhengen at det er avgjørende at analysen blir presentert på en måte hvor empirien underbygger og utdyper den teoretiske forståelsen (ibid.). På den måten kan analysen også bli et *teoretisk* bidrag som bidrar til en teoretisk validitet.

Et viktig spørsmål knyttet til denne studiens kunnskapsutvikling er blant annet hva det kan ha å si for forskningen at jeg selv har jobbet med barnevernets undersøkelser i mange år. Jeg har sittet i samme stol som saksbehandlerne, kjent de samme diskursene, forventningene og de politiske stemmene. Hva har min lojalitet til praksisfeltet å si for kunnskapen som er utviklet, og hva innebærer det for den kunnskapen som skapes at saksbehandlerne og jeg kommer fra samme profesjon? Med andre ord, hva betyr min praksiserfaring for kunnskapen som utvinnes og forskningsspørsmålene som produseres?

Det er også et spørsmål hvordan jeg som forsker påvirkes av de rådende diskurser, men også av de diskursene som ikke finner sin plass. Hvem ønsker jeg å være i dialog med, hvem er mine lesere, og hva finner jeg betydningsfullt for min forskning? Spørsmålet er

hvordan jeg kan sikre at forskningen ikke blir selvbekreftende. Altså at jeg som forsker kun vektlegger og synliggjør det som bekrefter mine egne forhåndsbestemte oppfatninger.

Også Kvale (1997) er opptatt av hvordan begrepet gyldighet må forstås også innenfor en postmoderne tid. Han mener at gyldigheten ikke kan forankres i epistemologiske premisser hvor den viten som skapes forstås som sann i endelig betydning (Kvale 1989, 1997). Heller mener han at begrepet må defineres som en sosial konstruksjon, som en prosess, hvor forskeren hele veien inntar et kritisk blikk på egen forskning. I det ligger det å vise fram, stille seg åpen og redegjøre for valg og begrensninger. Dette gjør forskningen tilgjengelig for vurderinger. Enhver leser skal kunne vurdere validiteten ut fra de klargjorte premissene. Med andre ord vil kriteriene for hva som er gyldig kunnskap i et poststrukturalistisk perspektiv være mer kontekstavhengige og lokale. Det stiller krav til forskningen om å være overbevisende, relevant og interessant (Riessman 1993 i Justesen og Mik-Meyer 2010). Argumentet vil være hvorvidt studien bidrar med interessant og relevant kunnskap, og i det er det avgjørende at analysene fremstår som overbevisende og troverdige. Dermed blir forskningens kvalitetskriterier definert ved deres subjektivitet (Justesen og Mik-Meyer 2010) og hvor personlige vurderinger fra både forskeren og den vurderende leser blir relevante.

I det systemteoretiske perspektivet er det ingenting utenfor språket som gjør kunnskapen valid. Validering innenfor et poststrukturalistisk perspektiv kan ikke oppnås ved å henvise til en instans utenfor språket som kan garantere en vitenskapelighet eller en sannhet. Det er ikke mulig å oppnå en objektivitet på en absolutt måte slik man kan tenke seg innenfor den naturvitenskapelige tradisjonen. Det betyr imidlertid ikke, fra et systemteoretisk perspektiv, at virkeligheten ikke finnes. Luhmanns poeng er at det finnes en ontologi, en virkelighet, men vi har kun tilgang til denne virkeligheten gjennom vår erkjennelse. Det innebærer at vi kun har tilgang til virkeligheten gjennom iakttagelsen, gjennom språket. Med andre ord er den erkjennende instansen og den garanterende instansen ikke lenger adskilte (Bjerg 2008). De er begge innenfor språkets grenser. Det er altså en posisjon hvor garantisten eller den som stiller seg til doms over vitenskapeligheten nå spiller med i kampen (ibid:22).

Systemteoriens anliggende er hvordan systemene *innenfra* skaper sin verden gjennom sine forskjells skapende operasjoner. Det er det iakttagende blikket som drar en forskjell mellom system og omverden. På den måten skapes systemene, i kraft av sine operasjoner, innenfra gjennom systemets måte å operere på. Det finnes ingen ekstern dømmekraft (Luhmann 2000a). Det finnes ikke et «utenfor» sted jeg eller andre kan innta et kritisk blikk på forskningen og kunnskapen som er utviklet. Som forsker vil jeg alltid befinne meg innenfor det samme samfunnet som jeg forsker på. Det innebærer at kunnskapen som blir

produsert og utviklet, skjer innenfor et bestemt system, en bestemt kontekst - gitt bestemte blikk.

Avhandlingen som system har blitt til gjennom sin indikasjon av forskjeller (Luhmann 1995a). I det jeg som forsker har stoppet opp ved noe, så har dette «noe» vært til forskjell fra alt annet. Det jeg som iakttager har blitt opptatt av, blir kun markert og synlig i iakttagelsen i forhold til det som det sonderes fra. Det innebærer at det er forskjellen som angir hvordan det som iakttas iakttas (Andersen 2014b:57).

Studiens empiri er studiens ontologi, men hvordan denne empirien kommer til syne, hva jeg ser, vil avhenge av den iakttagende forskjellen jeg ser med. Jeg kunne for eksempel definert brukervedvirkning i antall taletid klientene ble gitt og definert brukervedvirkning i x-antall minutter den enkelte snakket. Den samme empirien ville da gitt helt andre funn og analyser enn de som blir presentert i avhandlingen. På den måten er det ikke empirien og måten empirien er frembragt på som definerer hva jeg som forsker utvikler av kunnskap, og ei heller kan empirien, metoden og metodologien definere studiens gyldighet. Jeg kan ikke avgjøre hvorvidt forskningen er til å stole på og sann ved å gjøre rede for metoden. Det er ikke metoden som blir bestemmende hvor hvilken kunnskap som er utviklet. Heller stilles det krav om å vise frem det iakttagende blikket empirien er sett gjennom. Det er *iakttagelsen* jeg som forsker har sett med som styrer hva jeg så etter, og dermed hva som kunne tre frem. Det betyr imidlertid ikke at iakttagelsen bestemmer *hva* som trer frem, kun blikket det ses med.

Oppsummerende er metode, empiri og metodologi relevant og interessant å gjøre rede for fordi empirien i studien nødvendigvis blir bestemmende for hva som er mulig å iakttas. Det er imidlertid ikke her studiens gyldighet defineres. Når forskningen oppholder seg på det symbolske nivået er det også her blikket må rettes når studiens gyldighet og troverdighet skal vurderes. Poenget er at metode og metodologi må *underlegges* og *inngå* i det analysestrategiske blikket. Dermed er det blikket det sees med som må utforskes og tas stilling til. Spørsmålet blir i hvor stor grad jeg som forsker har klart å synliggjøre og definere det analysestrategiske blikket som ligger til grunn for forskningen som blir presentert.

4.6.1 Et selvkritisk blikk

Når det ikke finnes et utenfra-blikk, en ytre enhet, hvordan kan man da i et systemteoretisk perspektiv ta stilling til, eller vurdere kunnskapen og måten den har blitt frembragt? Som tidligere påpekt handler systemteori om å iakttas iakttagelser som iakttagelser. Idet det dras en forskjell iakttas det med en forskjell som ikke er synlig i selve iakttagelsen. I det jeg for eksempel anser brukervedvirkning for oppfylt i det klienten snakker 70 prosent av tiden i

samtalen med saksbehandler, ser jeg ikke samtidig at undersøkerplanen definerer alt som blir sagt fra saksbehandler. Jeg ser det jeg ser, men jeg ser ikke det blikket og den forskjellen jeg ser med. Til det kreves, som tidligere skrevet, det Luhmann benevner som annen ordens iakttagelser (Luhmann 2000a). Det kreves nye iakttagelser hvor jeg ser på de blikkene jeg har sett med.

I vurderingen av avhandlingens bidrag kreves nye iakttagelser som ser på de blikkene forskningen har blitt skapt gjennom. Vurderingen må innta et annen ordens blikk på avhandlingens iakttagelser. Imidlertid vil som nevnt enhver annen ordens iakttagelse samtidig være en iakttagelse av første orden. Også en annen orden iakttagelse hefter seg ved noe i verden ved å dra en forskjell som blir den blinde flekken i annen ordens iakttagelsen hvor også annen orden iakttageren mister av syne det som første orden iakttagelsen ser. Dermed kan man si at å innta en annen orden posisjon er et forsøk på å innta et kritisk blikk, samtidig som posisjonen man ser fra aldri kan bli et privilegert sted. Det er ikke mer sannhet i annen orden enn i første orden (Andersen 2014b). Det er dermed ikke mulig å slå endelig fast hvorvidt forskningen holder mål eller ikke. Det kommer an på blikket det ses med. Det betyr imidlertid ikke at ikke forsøket bør gjøres. Ved å innta et annen ordens perspektiv skapes kontingens. Det er et bidrag til at forskningen kan se seg selv og premissene kunnskapen er utviklet fra, for på den måten å vise at forskningen aldri kan gi seg selv, den kunne alltid ha vært annerledes. Dermed synliggjøres forskningens egne selvfølgeligheter og på den måten produseres kontingens som et mulig bidrag (ibid.). Til tross for at man aldri kan oppnå en endelig dom over forskningens bidrag, gir annen orden iakttagelsen en mulighet for forskningen til å øke sin selv-iakttagelse. På den måten kan man få øye på egne blinde flekker, spenninger og mulighetsrom (Andersen 2014a:64).

Enhver som hevder å være kritisk, gjør krav på en suverenitet som andre ikke besitter (Andersen 2014a:66), og som i et Luhmannsk og Foucaultsk perspektiv ikke er mulig. Analysen kan aldri befinne seg utenfor det som analyseres. Det er dermed, med Luhmann og Foucault, vanskelig å innta en kritisk praksis (Luhmann 1992; Foucault 1954—1988, Vol.III: 77 i Eliassen 2016:135). Analysen vil alltid skje innenfra, være immanent og part i saken. Det innebærer imidlertid ikke at det ikke er sentralt å diskutere hva slags kunnskapsproduksjon vi kan ha tillit til. Den kritiske praksisen, i sitt forsøk, er interessant. Enhver iakttagersposisjon kan oppdage noe annet og nytt, dog ikke som noe viktigere eller sannere, men likevel nytt, annet og tilføyende. På den måten må enhver iakttagelse ønskes velkommen.

For å oppsummere er det avgjørende at jeg som forsker i tilstrekkelig grad klarer å synliggjøre prosessene bak kunnskapsproduksjonen. Dette for at leserne skal kunne ha tillit til

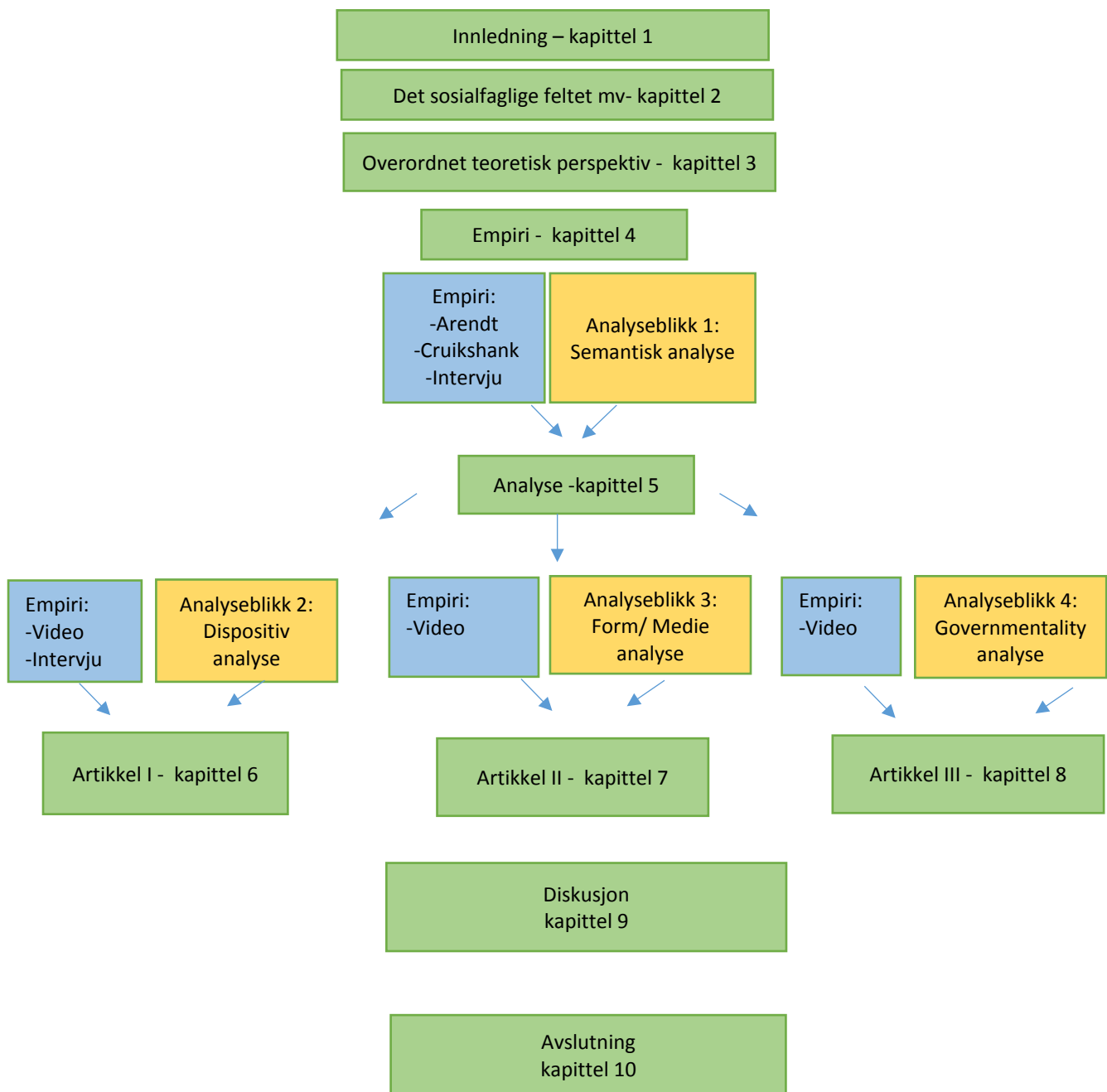
den forskningen som presenteres (Justesen og Mik-Meyer 2010). Det stiller krav om å vise de blikkene, det vil si de forskjeller som kunnskapen har blitt til som en følge av, noe som gir leseren en mulighet til å vurdere de valgene som er gjort. Jeg håper jeg i tilstrekkelig grad har lykket med dette og at avhandlingen, gitt sine premisser, fremstår som konsistent.

4.7 Oversikt over de analysestrategiske blikkene

Etter å ha redegjort for avhandlingens overordnede teoretiske perspektiv og deretter det empiriske materiale, vil jeg nå presentere de ulike analysene. De ulike analytiske blikk som ligger til grunn for den enkelte analyse blir presentert i hvert av kapitlene. I illustrasjonen nedenfor har jeg forsøkt å vise hvordan empirien (det reelle¹⁴) og teorien (det imaginære) først trer frem som mening, i form av ulike analyser, gitt det enkelte analysestrategiske blikk (det symbolske). I tillegg gjør jeg rede for hvilken del av det empiriske materiale som er anvendt i de ulike kapitler:

---

¹⁴ Selv om empirien er å forstå som studiens ontologi, vil empirien også selv være å finne i det symbolske og er produsert som følge av mitt blikk i møte med empirien. Både empirien og avhandlingen er en 1.ordens iakttagelse og en 2. ordens iakttagelse.

Figur c: Oversikt over analysene

KAPITTEL 5

EN SEMANTISK ANALYSE AV BRUKERMEDVIRKNING SOM BEGREP

5.1. Den semantiske analyse

Andersen (2003, 2006, 2014b) beskriver hvordan den semantiske analysen sikrer den nødvendige distansen som gjør at analysen ikke bruker begrepets allerede gitte språk. I den semantiske analysen vil sentrale spørsmål være hvordan brukermedvirkning har blitt til som begrep, og hvilke begreper som har bidratt til denne utviklingen (Andersen 2008a). Ved å stille spørsmål til begrepet i seg selv forsøker jeg å gjøre forholdet mellom meg som iakttager og begrepet til en systemteoretisk gjenstand som kan analyseres (Andersen 2014b). Det er gjennom den semantiske analyse at det systemteoretiske arbeidet får sin empiriske forankring og følsomhet. Andersen går så langt som å si at det er kvaliteten på den semantiske analysen som blir bestemmende for hvor gode og relevante de øvrige analysene kan bli. «De øvrige analyser bliver aldrig bedre end deres fundering i semantiske analyser» (ibid:45).

Utgangspunktet, og starten for det analysestrategiske arbeidet, vil derfor i denne avhandlingen være en semantisk analyse av brukermedvirkning som begrep.

I den semantiske analysen er hensikten å undersøke hvordan brukermedvirkning iakttas gjennom ulike begreper. Hvilken mening legges i brukermedvirkning, og hvilke forventninger stilles til begrepet? Har egentlig begrepet en mening og funksjon eller er brukermedvirkning et tomt begrep vi nærmest kan fylle med hva som helst? Og hva kommuniseres egentlig når vi kommuniserer brukermedvirkning? Er brukermedvirkning et politisk grep, en rettighet, et retorisk begrep eller en forutsetning for å kunne være til hjelp? Gjøres og kommuniseres brukermedvirkning kun når utgangspunktet er at partene ikke er likeverdige? Med andre ord at det først er når maktbalansen i utgangspunktet er skjev at vi snakker om brukermedvirkning? Og er brukermedvirkning da et ikke-tema i likeverdige relasjoner? I så fall vil det å gjøre brukermedvirkning til et sentralt poeng nærmest avsløre relasjonens manglende likeverd. Poenget er at vi ikke kan vite hva slags mening og hvilke forventninger som blir stilt til begrepet før vi har analysert det.

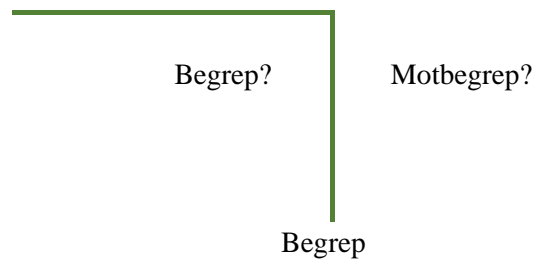
5.1.1 Den analytiske forskjellen

Forskjellen i den semantiske analysen er begrep / mening (Luhmann 2000a). Strategiens fokus er hvordan mening dannes for så å åpne for nye begreper som til sammen danner et utall av meningsformer som står til rådighet for kommunikasjonen (Andersen 2014b:47). På den måten blir begrepet brukermedvirkning bestemt som en generalisering av et mangfold av meninger og forventinger (Andersen 2003:31, 2014b).

Mening er for Luhmann enheten av forskjellen mellom aktualitet og potensialitet (Andersen 2014b). Idet vi iakttar vil det alltid være noe vi velger å fokusere på blant et utall av muligheter som vi kunne ha valgt å ha fokus på. Vi gjør noe aktuelt innenfor en horisont av mange muligheter (Luhmann 2007). Idet vi iakttar opererer vi alltid på innersiden av forskjellen, og alltid med nærliggende andre muligheter hvor mening blir det mediumet som arbeider med differansen mellom det aktuelle og det vi potensielt kunne ha valgt til tema. Vi har alltid flere mulighetsperspektiver i det vi ser, hvor det vi gjør til tema, altså vår lokalisering og vår plassering av noe på innersiden av distinksjonene, nettopp får mening fordi noe blir aktualisert i en horisont av andre muligheter (Andersen 2014b). På den måten blir meningsskaping en teknikk vi anvender for å redusere den sosiale verdens kompleksitet, altså en seleksjonstvang. Vi velger noe blant et overskudd av muligheter.

Begrepene som vi omgir oss med, er ikke entydig definerbare. For eksempel vil begrepet «klient» i barnevernet kunne skape en rekke ulike forventninger som for eksempel at personen ikke tar vare på barna, er fattig, ressurssvak, uten utdanning, tidligere barnevernsbarn, kanskje en helt, osv. Idet vi bruker et begrep, skaper det forventninger til kommunikasjonens fortsettelse. «Begreper er generelle på den måte, at et begrep ikke er identisk med dets partikulære bruk i en bestemt kommunikation» og «Begrepet står generelt til rådighet for kommunikasjonen, men den får i kommunikasjonen en bestemt betydning og aktualiserer spesifikke forventinger» (Andersen 2014b:50). Dermed får begreper en form for forventningsstruktur (Andersen 2012:35). Denne mangfoldighet av meninger og forventninger som stilles til begreper kan holdes fast av begrepets form som er forskjellen mellom begrep og motbegrep:

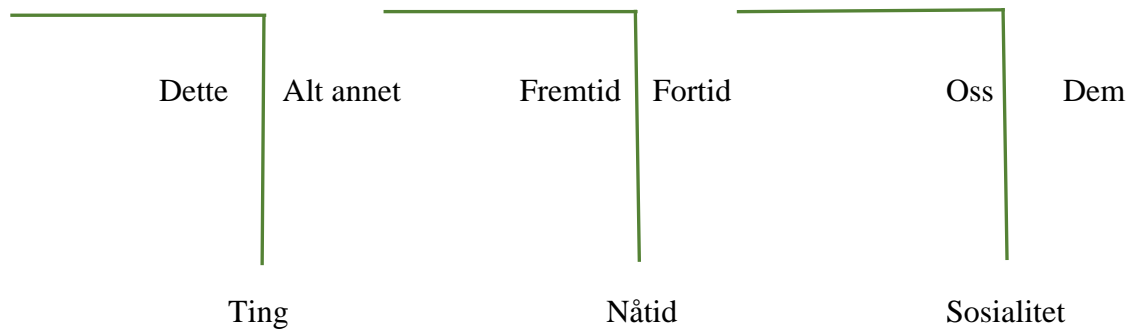
Figur d: Begrepets form

Det finnes ikke et begrep uten et motbegrep som holder begrepet på plass (Luhmann 2000a). Dermed blir det motbegrepet som setter restriksjoner for begrepet og som bestemmer hvilke forventninger man kan stille til begrepet. For eksempel er en klient en klient kun i forhold til en sosialarbeider eller saksbehandler, og hva som dermed forventes av klienten blir derfor avhengig av hvilke forventninger som knytter seg til motbegrepet saksbehandler (Andersen 2014b:51). Hva det innebærer å være klient blir bestemt av hva som ligger i beskrivelsen av hva en sosialarbeider er. Er sosialarbeideren en kontrollør, en forvalter, eller en hjelper? Idet vi benytter et begrep så påvirker vi den videre kommunikasjonens forventninger. Og for å gjenta; det er gjennom den meningen og forventningen som blir stilt til begrepet som igjen skaper kommunikasjonen, i dette tilfelle, i barnevernets undersøkelser (Andersen 2006). Jeg spør altså hvordan mening og forventning er forbundet med begrepet brukermedvirkning, og hvor utgangsspørsmålet er hvordan brukermedvirkning blir til som selvstendig begrep og semantikk (Andersen 2014b).

5.1.2 Tre meningsdimensjoner

Luhmann skiller mellom tre ulike meningsdimensjoner i sin semantiske analyse (Luhmann 2000a). Det er en saksdimensjon som er forskjellen mellom dette og alt annet, en sosialdimensjon som er forskjellen mellom oss og dem, hvor det å kommunisere og gjøre noe til et «oss» samtidig skaper en grense for hvem «oss» er. «Oss» kan bare bli et «oss» til forskjell fra et «dem». Dermed skapes sosiale identiteter hvor forventningene til «de andre» samtidig skaper grensen for forventningene til «oss selv» (Andersen 2014b). Den siste dimensjonen er en tidsdimensjon hvor forskjellen er satt mellom fremtid og fortid. Nåtid vil alltid utspille seg mellom fremtid (begrep) og fortid (motbegrep)(ibid.). Det innebærer at der fortiden er et rom av erfaringer, vil fremtiden være en horisont av forventninger og hvor nåtiden kun opererer i spennet mellom disse (ibid.).

De tre dimensjonenes form kan illustreres slik:

Figur e: Meningsdimensjonene

I analysen har jeg forsøkt å studere hva som skjer med tids-, saks- og sosialdimensjonen i brukermedvirkningens språk (Andersen 2006). Hvordan dannes brukermedvirkning som begrep gjennom forskjellen mellom begrep og motbegrep, og hvordan konsolideres mangfoldigheten av mening inn i begrepet brukermedvirkning? Hvordan dannes begreper og motbegreper og er det flere ord for brukermedvirkning hvor innholdet i begrepet er det samme? Eller motsatt, kan det tenkes at det er ulike brukermedvirkningsord, men at motbegrepet er et annet? Eller er det slik at brukermedvirkning kan sees som en tom beholder som stadig skifter sitt innhold? Hvordan sees verden når man ser den gjennom begrepet brukermedvirkning? Hvilken praksis skapes – hvilken barnevernundersøkelse skapes og hvilke forventninger blir stilt til foreldre som klienter - gjennom brukermedvirkningens blikk? I det hele tatt, hvilken praksis produserer brukermedvirkningsbegrepet?

Den semantiske analysen handler om produksjon av kontingens. Ved å beskrive brukermedvirkningens mange meningsforståelser gjennom brukermedvirkningens selvbeskrivelse vil også den sosiale kontingens synliggjøres.

5.1.3 Tre ulike case

Jeg har valgt tre ulike kilder med ulik bruk av begrepet brukermedvirkning. Det er imidlertid viktig å si at begrepet brukermedvirkning anvendes ulikt og har mange tilgrensede begreper. Jeg har derfor valgt å forholde meg også til andre nærliggende begreper. Dette har vært viktig for å bidra til å holde brukermedvirkning som begrep åpent og hvor det ikke er gitt hva begrepet kommuniserer.

Den første kilden og eksempelet jeg har valgt er Hannah Arendt og hennes handlingsbegrep. Eksempelet bygger på en tidligere analyse av begrepet brukermedvirkning i lys av Arendts handlingsbegrep (Aamodt 2007). Det neste eksempelet er Barbara Cruikshank sin artikkel om empowerment hvor hun ser empowermentstrategier som politiske verktøy (2003). Det siste eksempelet jeg gir er hentet fra analysen av intervjudataene fra denne avhandlingens datamateriale. I disse intervjuene har jeg eksplisitt spurt saksbehandlere og foreldre hva de forstår med begrepet brukermedvirkning. Dersom de var usikre på hva begrepet betydde bidro jeg som forsker til en refleksjon av hvordan begrepet kunne forstås.

Hensikten med disse tre ulike inngangene til analysen har vært å gjøre en mest mulig heterogen semantisk analyse av begrepet brukermedvirkning, men hvor jeg samtidig har måttet erkjenne at det å gjøre en historisk semantisk analyse ville bli for omfattende. Utgangspunktet har derfor vært å gi eksempler på brukermedvirkningsbegrepets ulikhet med tanke på mening og forventningsdannelse. Eksemplene er dog ikke bare heterogene i forhold til meningsinnhold; de er også heterogene i forhold til tid. Jeg håper derfor analysen får fram hvordan mening og forventninger knyttet til et begrep også endres over tid. I tillegg har et hensyn vært å inkludere et syn der brukermedvirkning som semantikk ikke nødvendigvis er avsluttet, men hvor det holdes åpent at brukermedvirkning som begrep fortsatt er i produksjon og dermed ikke en avsluttet semantikk (Andersen 2014b). Hver av de tre casene har dannet utgangspunkt for de videre analysene som er å finne i kapittel fem, seks og syv og som har resultert i hver sin artikkel. Dette kapittelet er dermed ikke en fullstendig og avsluttende analyse, men er heller å regne som en *grunnlagsanalyse* til hver enkelt av de analysene som blir presentert i de senere kapitlene.

5.2. Brukermedvirkning uttrykt som handling

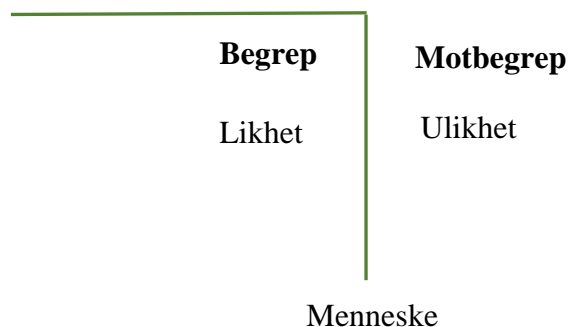
I dette første eksempelet har jeg analysert brukermedvirkning i lys av Hannah Arendts handlingsbegrep som en premiss for utøvelse av dømmekraft. Å utøve dømmekraft forutsetter det Arendt begrepsfester som ett av tre menneskelige grunnvilkår ved menneskets eksistens, nemlig *handling*. Gjennom handlingen viser mennesket seg frem som det unike mennesket hun er, som et *noen* til forskjell fra alle andre. Det er gjennom handlingen det unike ved mennesket åpenbarer seg. Gjennom handlingen blir ikke menneskene bare ulike, men de blir også unike (Arendt 1996). Handlingen bryter uventet og uberegnelig inn i verden, og hvor nettopp det uforutsigbare er det som skiller hver og en som lever fra alle andre, og gjør den enkelte unik. Vi kan derfor aldri forvente det rasjonelle, dvs. det beregnelige, av den andre,

sier Arendt (ibid.). Fordi ethvert menneske er en begynnelse, i egenskap av å være født, kan mennesket til enhver tid ta initiativ til å sette i gang noe nytt. På den måten unndrar mennesket seg enhver form for overskuelighet eller beregnelighet. Også det helt usannsynlige har en viss grad av sannsynlighet i seg. Heri ligger friheten.

5.2.1 Mennesket som likhet og ulikhet

Gjennom handling manifesterer mennesket seg på to måter, som likhet og som ulikhet. Uten likhet vil ikke menneskene kunne forstå hverandre, samtidig som ulikheten – dette at ethvert menneske er forskjellig fra et annet – tvinger frem et behov for kommunikasjon, altså språk og handlinger (Arendt 1996:176). Individualitet betyr for Arendt at det menneskene har felles og som gjør dem like i verdighet, er at alle er forskjellige og samtidig unike. Handlingen er avhengig av en pluralitet der alle individene riktignok er like (i kraft av å være mennesker), men samtidig er hver og en enestående. Med andre ord er vi gjensidig ulike (ibid:29).

Beskrivelsen kan illustreres slik:

Figur f : Arendts perspektiv på menneske

Gjennom *handlingen*, som forutsetter et fellesskap hvor partene bekrefter sin samtidige likhet og ulikhet, kommer menneskets egenart til syne. Nettopp gjennom handlingen, som igjen aktualiserer et rom av frihet, ligger muligheten til å utøve dømmekraft. Arendt er opptatt av hvordan regler, rutiner, retningslinjer, faste vendinger osv. har en sosialt anerkjent funksjon ved å beskytte oss fra virkeligheten. Med det mener hun at disse beskytter oss mot de krav som påkaller vår tenkende oppmerksomhet. Ikke at vi alltid kan forholde oss aktivt til denne beskyttelsen fordi da ville vi bli utmattet, skriver hun. Poenget er, sier hun, at vi gjennom evnen til å dømme, kan oppdage hva den enkelte situasjonen krever, hva som står på spill i den konkrete situasjonen (Arendt 2010). Med Arendt uttrykkes brukermedvirkning som et

dialogisk møte mellom saksbehandlere og foreldre. Det innebærer en annen meningsforståelse enn at klienten skal få komme med sine synspunkter, bli hørt eller få medvirke i sin sak. Med Arendt får begrepet brukermedvirkning et nytt innhold: Samskapingen skjer i dialogen der begge parter, ved å gi opp noe av kontrollen, gis frihet til å etablere noe nytt; noe de begge er delaktige i. I dette perspektivet vil brukermedvirkning bety å gi hverandre, bruker og hjelper, frihet til arbeide seg fram mot noe de er felles om; noe de skal skape sammen, noe ingen av dem kjente til på forhånd (Aamodt 2007).

Brukermedvirkning i dette perspektivet blir handling som forutsetning for tenkning. Det er gjennom handling, (les den andres tilsynekomst) premisset for tenkning blir skapt. Med Arendt vil vi ikke kunne få tak i situasjonens appell om vi ikke klarer å skape et rom for den andre (les handling). I det handlingen skjer, skapes et rom for tenkning hvor vi blir gjort i stand til å bedømme godt eller ondt. Det avgjørende for Arendt er at vi ikke kan lene oss på allerede eksisterende kategorier når vi tenker. Vi kan ikke forholde oss til fenomener på en forutbestemt måte; altså å lete etter kategorier, retningslinjer eller forhåndsgitte svar i møte med fenomener. Hun sier også at det å tenke er en bevegelse nedenfra og opp, ikke ovenfra og ned (Auestad og Mahrtdt 2011). Hennes poeng er at i møte med et fenomen skal vi bli truffet av det, enten det er i gru, eller i en beundring (ibid.). Dermed kreves en aktiv tilstedeværelse hvor jeg stiller meg åpen i utforskingen av hva jeg møter. Det kreves en spørrende holdning til «Hva noe *er*»? Til forskjell fra å spørre «Hvor passer fenomenet *inn*»? Hvilken kategori kan jeg plassere dette *i*? Hun kritiserer vestlig tenkning for å tenke om Mennesket i entall (ibid.). Det er i *møte* med den unike andre, gjennom den aktive tilstedeværelsen du åpner opp for at du selv og den andre kan tre frem (handle), hvor friheten aktualiseres og skaper rom for tenkning som igjen danner et grunnlag for den etiske dømmekraft. Det er dermed ikke mulig å tenke mennesket i entall, sier hun. Mennesket må forstås i flertall, som unike vesener som realiseres i samspill med hverandre (ibid.). Mennesket er alltid i bevegelse og eksisterer i en vev av relasjoner, i et menneskeskapt samfunn av gjensidig avhengighet, noe som blir synlig gjennom å gi og ta mellom mennesker (Arendt 1996).

Begrep	Motbegrep
Ulik	Lik
Urasjonell	Rasjonell
Unik	Forskjellig
Uforutsigbarhet	Prosedyrer
Tenkning	Kategorier / regler
Nytt	Kjent
Frihet	Forutbestemt
Uvitenhet	Å vite
Dømmekraft	
Ukjent	
Fremmed	

Brukermedvirkning (Handling)

Figur g: Hannah Arendts handlingsbegrep

Fra Arendts perspektiv vil brukermedvirkning være forutsetning for at sosialarbeideren skal kunne forstå hva den konkrete situasjon krever og dermed hva som står på spill. Arendt viser hvordan brukermedvirkning, forstått som handling hvor det unike ved den enkelte kommer til syne, kan sies å være avgjørende når sosialarbeideren skal utøve faglig skjønn, en dømmekraft, i en konkret situasjon. Det er en grunnleggende forskjell, eller en fremmedhet ved den andre. Verken undersøker eller klient kan ta for gitt at hun vet. Det innebærer at den andres perspektiv, eller den andres virkelighet, er en virkelighet hun ikke kjenner. På den måten blir brukermedvirkning en erkjennelse av at man ikke vet. For å kunne vite må det derfor skapes et rom for handling hvor den andre kan tre frem. Gjennom handlingen skapes et rom av frihet som åpner for at den andre kan framstå som det unike mennesket hun er. Med andre ord er det ved å være en del av dette menneskelige fellesskapet at det enkelte individ finner seg selv og den andre (Øverenget 2003).

Med handlingsbegrepet stadfestes hva som skal til for å nå målet om den ønskede fremtid hvor nåtiden er øyeblikket for handlingen eller her brukermedvirkning:

Fremtid	Fortid
Endring	Sementering
Samskapende dialog	Dialog
Likeverdighet	Likhet
Fremmed/ukjent	Kjent
Anerkjennelse	
Utvikling	
Blir et selv	
Unik	Universell

Brukermedvirkningens **nåtid**

Figur h: Brukermedvirkningens nåtid

Ved hjelp av Arendt, kan en forstå brukermedvirkning som en type handling hvor det nettopp ikke er makt som er i produksjon, men et dialogisk møte mellom klient og sosialarbeider, hvor man lar noe være opp til den man taler med (Aamodt 2007). Dialogen forutsetter at begge parter anerkjenner hverandre som *forskjellige*, samtidig som de ser hverandre som *likeverdige* som mennesker (Arendt 1998, 2006). Her skapes rom for handlingen i form av en begynnelse ingen av partene kunne forutse før handlingen (Arendt 1996). I lys av denne antagelse vil brukermedvirkning handle om at både bruker og hjelper kjenner seg frie til å utsi sine spørsmål, meninger og tanker. Begge må kjenne seg frie til å fremføre sine budskap, sine handlinger, uavhengig av hva en tror blir resultatet.

5.3. Brukermedvirkning sett som empowerment

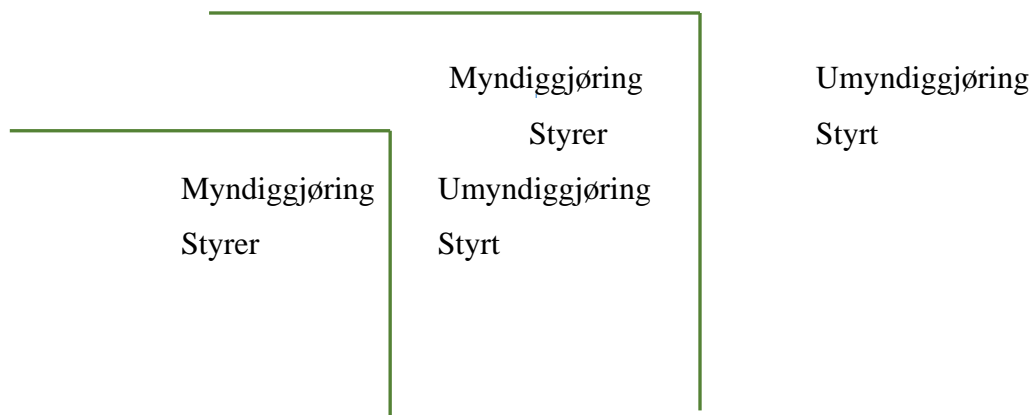
Det neste eksempelet bygger på Barbara Cruikshank sin artikkel om empowerment-strategier i 1960 årenes US Community Action-programmer (2003). Denne artikkelen bygger på hennes empowermentstudie hvor hun inntar et kritisk blikk på sosialpolitikkenes begrep om myndiggjøring. Cruikshanks poeng er at myndiggjøring oppstår som en medborgerskapsteknologi hvis hensikt er å skape bestemte subjektiviteter og identiteter som sosialpolitikken kan handle på (Dean 2010). Det er en forståelse av at dersom vi klarer å myndiggjøre klienten, så vil denne aktivt delta og sørge for sin egen endringsprosess (ibid.). Det å mektiggjøre eller myndiggjøre blir sett som løsningen på den marginalisertes situasjon. Ved å overføre makten til den fattige selv vil denne kunne komme seg ut av sin marginaliserte

tilværelse. Myndiggjøring er svaret og den politiske strategi for å motvirke og avhjelpe den ressursvake sin situasjon. Samtidig blir empowerment, fra det politiske perspektivet, den legitime løsningen. Det blir en strategi hvor staten tilsynelatende unngår å utøve makt. Kaspar Villadsen skriver hvordan spenningen mellom styring og autonomi, frihet og tvang, individualitet og kollektivitet er blitt radikalisert og satt på spissen. På den ene siden kan det synes som om makten nærmest er redd seg selv, altså at det å utøve makt er noe i seg selv som politikken ikke vil vedkjenne seg. Samtidig som staten reelt sett ikke er interessert i å oppgi sin rolle som oppdrager, endringsagent og moralist (Villadsen 2007a). Spenningen, sier Villadsen, gir seg utslag i etterspørsel etter styringsteknologier som kan styre uten å «overstyre», indgribe uten at forgripe sig på borgeren, ansvarliggøre uten at overta ansvar» (ibid:157). Det er den moderne liberale styringsmentalitet hvor styring må foregå ved at styringen rettes mot individers selvstyring (Foucault 1988:19 i Villadsen 2007a:157).

Cruikshank har det samme poenget når hun skriver hvordan styring skjer gjennom medborgerskapsteknologier som retter seg mot å få de maktesløse til selv å styre seg selv mot det overordnede målet. Det er en makt som fremmer, transformerer og handler på de fattiges kapasiteter, skriver hun (Cruikshank 2003). Makten fungerer ved å innby til deltagelse, men kun under betingelse av å akseptere og adoptere målet for den overordnede styringen. Dermed skjer det en makt man vanskelig kan få øye på. Det er en teknologi som virker ved å skaffe seg kunnskap, gjennom å innby til deltagelse, om dem som skal myndiggjøres, men som igjen danner grunnlag for skapelsen av bestemte subjektiviteter som styringen deretter kan virke gjennom. Gjennom kunnskapen som den fattige selv har produsert, produseres bestemte former for viten og sannhet som den enkelte kan se seg selv med. Dermed oppstår det Cruikshank beskriver som en demokratisk ukontrollert maktutøvelse iscenesatt av den ene parten, men hvor den andre parten sørger for oppfyllelsen. Det handler om en særlig styringsrasjonalitet som forutsetter og virker gjennom den fattiges subjektive følelse av maktesløshet. Bare gjennom skapelsen av det maktesløse subjekt, kan styringen virke ved å tilby en myndiggjøring som fordrer at den enkelte selv tar styringen. Styringen eller myndiggjøringen forutsetter den umyndiggjorte og maktesløse klient som myndiggjøringen kan virke på.

Beskrivelsen kan illustreres slik:

Figur i: Brukermedvirkning sett som styring

Cruikshanks studie viser hvordan styring virker gjennom etableringen av bestemte subjektiviteter som skaper seg selv i tråd med den overgripende styringsrasjonaliteten som det igjen kan handles på. Dermed unndrar empowermentbegrepet seg den tradisjonelle dikotomien mellom maktoverlegen og maktunderlegen. Det er en styringsform som kun *tilsynelatende* flytter makten fra den maktoverlegne til den maktunderlegne. Heller viser makten seg som en forbindelse mellom statens styring og individets selvstyring. Empowerment, brukermedvirkning eller myndiggjøring er dermed ikke en maktfri strategi. Tvert i mot. Den handler på den fattiges egen selvstyring. Dermed trer empowermentstrategier og brukermedvirkning frem som en måte å fremelske den enkeltes egen styring og handleevne. Det forutsetter imidlertid et subjekt som aksepterer empowermentstrategiens mål. Cruikshanks studie viser hvordan empowermentstrategien er avhengig av den myndiggjortes selvstyring for å virke. Den effektive styring i moderne liberale demokratier er avhengig av individers egne handlinger på seg selv. For å virke dreier styringen seg om å skape bestemte subjektiviteter den kan virke gjennom (Dean 2010). Empowerment eller brukermedvirkning trer da frem som en styring av subjektet gjennom subjektets styring av seg selv.

5.4. Brukermedvirkning iaktatt av saksbehandlere og foreldre

Det siste eksempelet er hentet fra analysen av intervjuene av saksbehandlere og foreldre fra denne studiens datamateriale. Både saksbehandlere og foreldre ble eksplisitt spurt om hva de

forsto med brukermedvirkning. Deres svar er ikke fortolket, men kun gjengitt som iakttagelser i tråd med avhandlingens overordnede analysestrategi.

I det følgende redegjør jeg for hvordan jeg analysestrategisk har behandlet intervjuene i den semantiske analysen av brukermedvirkning som begrep. Intervjuene er transkribert og hvor jeg så har lest tekstene etter hvilken forskjell det settes mellom de tre ulike meningsdimensjonene tid, sak og sosialitet som jeg har beskrevet tidligere i kapittelet.

5.4.1 Intervjutekstene sortert og lest som forskjeller knyttet til saksdimensjonen:

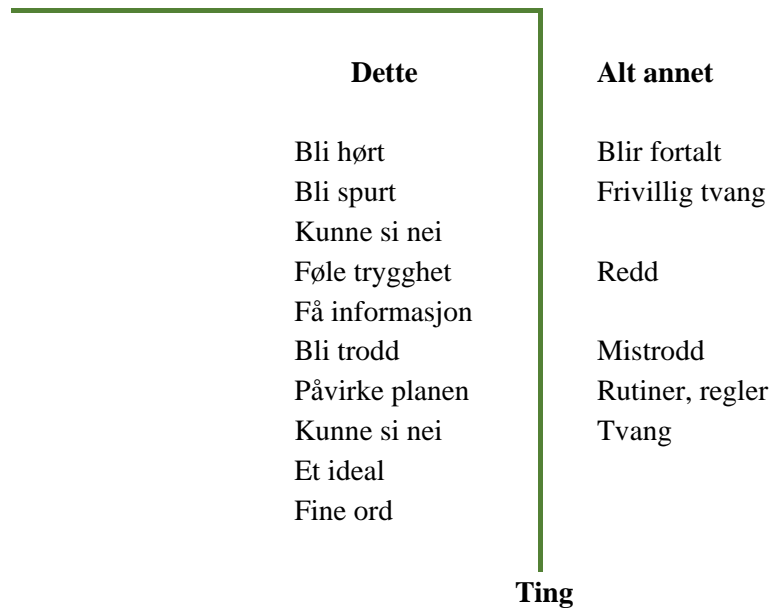
Saksbehandlers blikk:

Dette	Alt annet
Skape trygghet	Utrygghet
Respekt	
Rettighet	Gi informasjon
Samtykke	Tvang
Påvirke planen	Planen er bestemt på forhånd
Noe pålagt	
Faglig skjønn	Følge planen
Lytte til klienten	Følge planen
Klienten forteller sin historie	Lytte til alle andre
Likeverd	Ekspertholdning
Skape tillit	
Bruke tolk	
Frivillighet	Tvang
Ord i tiden uten innhold	
Forutsetning for endring	
Forutsetning for å lykkes med tiltak	
God undersøkelse	
Tidkrevende	
Barnesamtale	
Være med å definere planen	Planen er bestemt
Relasjon	

Ting

Figur j: Brukermedvirkning sett fra saksbehandlerne

Foreldrenes blikk:

Figur k: Brukermedvirkning sett fra foreldrene

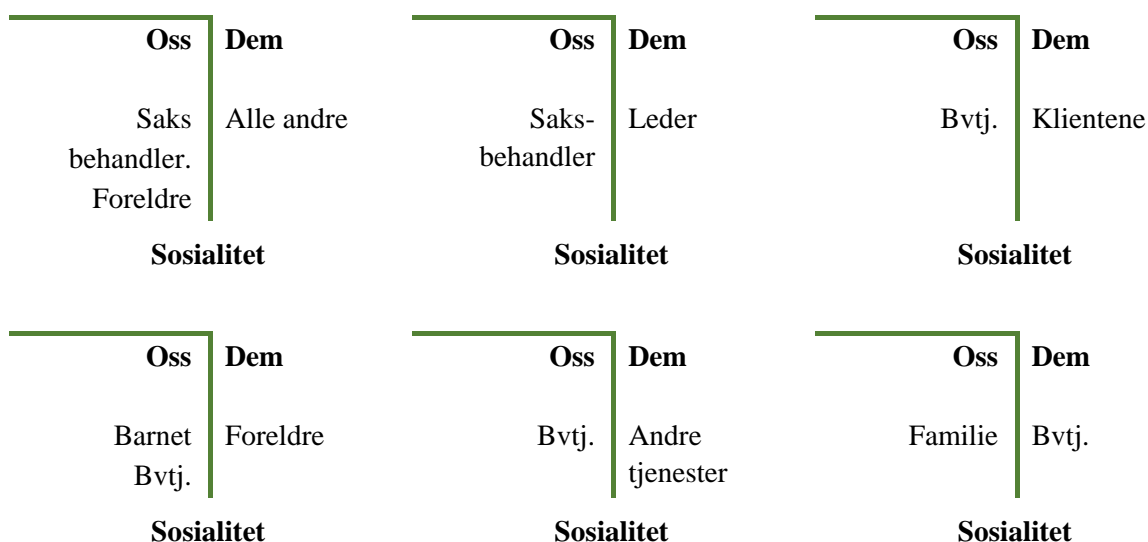
Saksbehandlerne beskrev brukermedvirkning som noe de var pålagt og forpliktet til å være opptatt av. De så brukermedvirkning som en rettighet klientene hadde, men de var ikke selv opptatt av begrepet i sin praksis. Begrepet fremsto nærmest som uten innhold, og som et begrep utenfor praksisen, men som var å finne i rundskriv og veiledere. Enkelte uttrykte at de forbandt brukermedvirkning med grad av frivillighet, og at brukermedvirkning kun var aktuelt i de frivillige hjelpetiltaksakene og mindre aktuelt i undersøkerfasen.

Imidlertid var saksbehandlerne svært opptatte av hvilken betydning det hadde å høre foreldrenes syn på bekymringsmeldingen, og betydningen av å skape en god relasjon, samt viktigheten av å skape tillit. Videre beskrev de betydningen av å bli kjent med foreldrene og å skape trygghet. Beskrivelsene var imidlertid ikke forankret i et hensyn til brukermedvirkning som en rettighet eller faglig forankring. Begrunnelsen lå i et ønske om å gjøre en god undersøkelse. For å kunne gjøre en god undersøkelse og kunne vurdere hvorvidt barnet og familiene var i behov av hjelp, var de avhengige av å skape tillit og bruke tid på å skape en god relasjon. Dersom ikke foreldrene kjente seg trygge og fikk tillit til dem som saksbehandlere ville heller ikke foreldrene være villige til fortelle og uttrykke et mulig behov for hjelp, og heller ikke ville de få til å skape en endring for barnet og familien, slik de så det. Dersom de ikke klarte å involvere og samarbeide med foreldrene ville de ikke lykkes, verken i å få tak i barnets situasjon sett fra innsiden, eller å skape og bidra til en eventuell endring.

Mange av foreldrene kjente ikke til ordet «brukermedvirkning» og de visste således heller ikke hva det betydde. Andre beskrev brukermedvirkning som et ideal og et fint ord, men som likevel ikke hadde et innhold for dem. I det foreldrene reflekterte rundt begrepet brukermedvirkning så uttrykte de at det var viktig for dem å få informasjon, kjenne trygghet og å føle seg lyttet til og hørt, mer enn å bli fortalt hvordan og hva som skulle skje. Foreldrene beskrev hvordan de opplevde at saksbehandlerne var opptatte av å høre deres historie og syn på meldingen, men at deres fortelling likevel ikke hadde innvirkning på hvordan undersøkelsen skulle gjennomføres. De opplevde ingen mulighet til å kunne påvirke det som skulle skje og uttrykte at barneverntjenesten gjorde slik de hadde bestemt seg for, uavhengig hva de som foreldre sa. Foreldrene beskrev hvordan de opplevde å måtte samtykke i å si ja til eller akseptere alt fordi de var redde for hva konsekvensene ville bli om de ble oppfattet som vanskelige. Brukermedvirkning ble av flere uttrykt som en mulighet til å si «nei», en mulighet de opplevde å ikke ha.

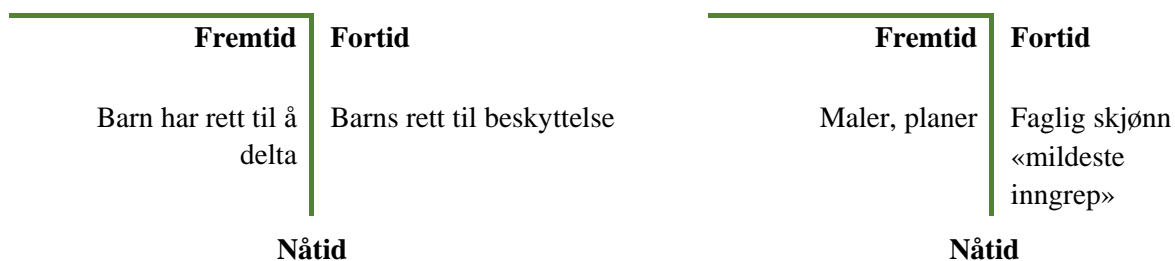
5.4.2 Intervjutekstene sortert og lest som forskjeller knyttet til sosialitet og tid

I intervjuene kom det frem hvordan saksbehandlere og foreldre ble omtalt som «oss» til forskjell fra alle andre. I andre sammenhenger ble barnet og barneverntjenesten betraktet som et «oss» til forskjell fra foreldre, og også ble saksbehandlere beskrevet som et «oss» til forskjell fra ledere. Barneverntjenesten ble også sett som et «oss» til forskjell fra andre velferdstjenester og også et «oss» til forskjell fra klientene. For familiene ble «oss» satt som forskjellen mellom dem som familie og klienter, og barneverntjenesten som «dem»:

Figur l: Tekstene lest etter oss / dem dimensjonen

Saksbehandlerne var særlig tydelige på at praksisen knyttet til det å samtale med barn hadde endret seg. De beskrev hvordan de tidligere hadde vært svært opptatte av å beskytte barn, og hvordan de tidligere kviet seg for å snakke med barna fordi de opplevde å ikke ha tilstrekkelig kompetanse. De beskrev også hvordan de tenkte at det å snakke med barn var risikofyllt fordi det var lett å gjøre feil og kanskje skade mer enn å hjelpe barnet. Imidlertid var den aktuelle *nåtid* annerledes. Gjennom å ha deltatt på kurs i barnesamtaler uttrykte de at de følte seg tryggere på denne oppgaven, samtidig som de tenkte at de ikke hadde et valg. Alle barn skal snakkes med da dette er en rettighet de har og et krav som stilles til dem som saksbehandlere å gjennomføre. Barnevernundersøkelsen ble også beskrevet som å ha vært mer tilfeldig og preget av subjektivt skjønn til å ha blitt mer strukturert og planmessig gjennom maler og undersøkerplaner:

Figur m: Barnevernundersøkelsens nåtid

5.5. Oppsummering

Som nevnt gjør dette kapitlet rede for den *grunnlagsanalysen* som de videre analysene har sitt utgangspunkt i, og som de videre analysene bygger på. Den semantiske analysen med sine hjelpeskjemaer er dermed begynnelsen på den helhetlige analysen av iakttagelser av iakttagelser av brukermedvirkning som begrep innenfor barnevernets undersøkelser. De videre analysene blir presentert i de resterende kapitlene.

KAPITTEL 6

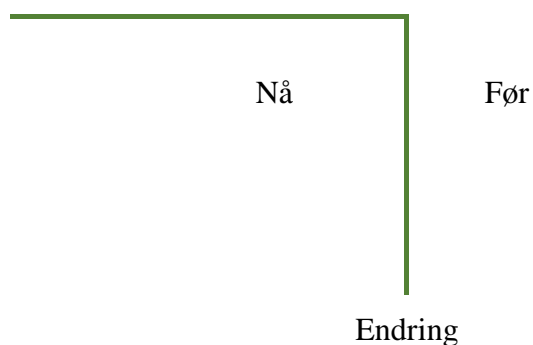
ARTIKKEL I – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG

6.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel I

Niklas Luhmanns systemteoretiske univers (2000a) danner som nevnt den overordnede analysestrategien som hele avhandlingen er forankret i, og som opererer i og bestemmes av ulike analytiske blikk rettet mot det empiriske materialet. I artikkel I har jeg imidlertid valgt å kombinere Luhmanns formanlyse med Michel Foucaults dispositive analyse (1975). Dette er gjort ved å ta utgangspunkt i formanlysens forskjell mellom enhet / forskjell (Luhmann 1999a), men hvor forskjellen er satt som en endring mellom «nå» og «før» slik den gjøres i den dispositive analysen (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005). Som vist i kapittel fem henviste saksbehandlerne, ved å benytte forskjellen nå / før på gjeldende praksis, til hvordan brukervedvirkning hadde fått et annet innhold. Blant annet beskrev de hvordan praksis hadde endret seg fra tidligere å skulle *vurdere* hvorvidt barnet skulle snakkes med, til en praksis hvor *alle* barn skal snakkes med. De beskrev også hvordan man tidligere *vurderte* undersøkelsens omfang, til dagens gjeldende praksis hvor undersøkelsene mer ble styrt av en forhåndsbestemt undersøkerplan. Jeg valgte derfor å ta tak i denne uttrykte distinksjonen «nå» / «før» i den videre analysen.

Den dispositive analysen undersøker om det er en generalisert sammenheng mellom erfaringen (her samtalene mellom saksbehandler og klient, samt intervjuene med de samme partene), kunnskapen (her sosialt arbeid) og institusjonen (her barnevernet) som får det sosiale til å tre frem som det gjør. Analysestrategisk handler det om å søke etter det som kommuniseres som en endring fra «før» til «nå» både i erfaringen, kunnskapen og institusjonen. Det er samtalene mellom saksbehandlere og foreldre som har dannet utgangspunkt for den videre analysen av kunnskapen og institusjonen.

Jeg har med andre ord undersøkt hva som gjentagende formidles og utfoldes i kommunikasjonen, gitt forskjellen nå / før. Konkret har jeg sett etter utsagn og uttrykk hvor handlinger underbygges eller forankres i noe utenfor seg selv og som beskrives som en endring fra «før» til «nå», og hvor jeg har bestrebet meg på å få tak i hva som foranlediger denne forskyvningen (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005). Handlingenes forankring av noe utenfor seg selv, og *endring* fra noe «før» til noe «nå» er dermed nøkkelbegrepene i analysen:

Figur n: Den dispositive analyse bestemt foranalytisk

6.2. Sammendrag artikkel I: «Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse»¹⁵

I artikkel I «Brukermedvirkning i barneverntjenesten- en dispositiv analyse»¹⁶ undersøker jeg hva som blir *normerende* for måten brukermedvirkning kommer til uttrykk i møtet mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse. Analysen søker å få tak i det mønsteret, det *dispositivet*, som gjør at barneverntjenesten, sosialt arbeid og den sosiale praksis, virker sammen på bestemte måter som gjør at samtalene mellom foreldre og sosialarbeidere trer frem som de gjør. Det undersøkes dermed hva som virker *disponerende* for den sosiale utvekslingen som skjer i møter mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse.

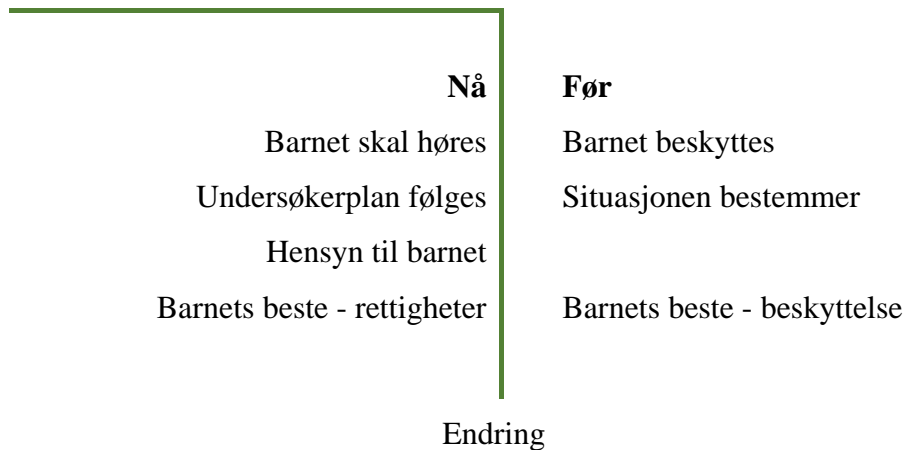
Slik samtalene mellom saksbehandlere og foreldre trer frem i analysen, blir handlingenes eksplisitte og/eller implisitte mål et hensyn til barnet. Det heter at det er av hensyn til barnet at de konkrete handlingene må gjennomføres. Det er barnets rettigheter som skal sikres gjennom planen for undersøkelsen og barnet skal ivaretas ved at man sikrer at det blir hørt:

---

¹⁵ Denne artikkelen er publisert i Tidsskrift for Arbejdsliv 2/2015

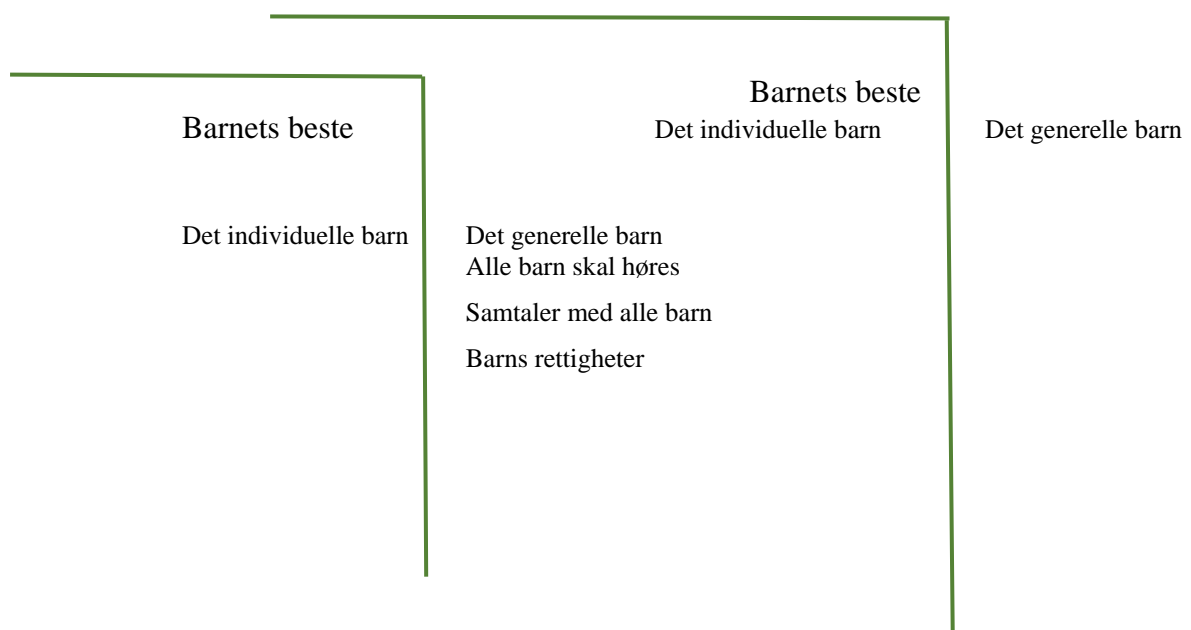
¹⁶ Vedlegg 1

Figur o: Barnevernets praksis gitt forskjellen nå / før.

Det dispositivet som synes å gjøre seg gjeldende er «Hensynet til barnet» eller «Barnets beste». «Barnets beste» blir en overgripende generell størrelse som ikke er rettet mot det individuelle og konkrete barnet. «Barnets beste» som dispositiv trer frem som den nærliggende og selvfølgelige praksis det ikke stilles spørsmål ved. Det er kun gjennom den konkrete analysen man ser hvordan dette dispositivet også har sine implikasjoner. Som det trer frem er det nemlig kun barnets beste som en *generell størrelse* som disponerer barneverntjenestens praksis, ikke hensynet til det *konkrete* og *individuelle* barnet. Dispositivet «Barnets beste» trer dermed frem som et hensyn som risikerer å true de hensyn det er satt til å ivareta:

Figur p: Dispositivet «Barnets beste»

Jeg viser i artikkelen hvordan sosialarbeiderne kommuniserer ulike maktteknologier som virker innskrenkende på fagutøvelsens handlingsrom. Det skjer nettopp fordi dispositivet disponerer for visse handlinger fremfor andre. Det er dermed ikke saksbehandlerne selv som nødvendigvis velger ikke å forholde seg til det konkrete barnet på en bestemt måte. Maktutøvelsen er ikke festet til sosialarbeideren som individ. Heller ikke er makten å finne i dispositivet som en *instruks*. Den dispositive analyse viser de sosiale tilbøyeligheter som skaper og er skapt av den samme praksis, og hvordan disse dermed også medproduserer vilkårene i praksis. Det er altså tale om en determinerende innvirkning, uten at dispositivet likevel er deterministisk (Raffnsøe mfl. 2016). Artikkelen, gjennom sin dispositive analyse, viser hvordan et hensyn til barnet allerede er bestemt før det konkrete individuelle barnet trer inn i rommet. På den måten trer samtalenes normativitet frem som en konstant begrensning for den enkelte saksbehandler og foreldres tenkning og handling. Dispositivet «Barnets beste» blir den konkrete maktutøvelsen uten at vi finner et subjekt bak utøvelsen. Det er ikke saksbehandler eller barnevernet som institusjon som er maktutøvelsens opphavsperson eller enhet som er å anklage. Gjennom den dispositive analysen avdekkes det mønsteret handlingene er et produkt av og som også skapes gjennom den sosiale interaksjonen. Makten er dermed alles og ingens skapelse (Raffnsøe 2000). Det er en maktutøvelse som ikke kan knyttes til noe eller noen. «Barnets beste» trer frem som en ulokalisert makt som bare finnes som den forbindelsen man gjennom analysen kan etablere mellom barnevernet som institusjon, sosialt arbeids kunnskap og samtalene slik de kommer til syne i den konkrete praksisen og som dermed peker ut en generell tendens.

«Barnets beste» er en term som vil variere i ulike sammenhenger, som over historiske perioder har hatt ulikt innhold, og som igjen har hatt konsekvenser for hvordan man oppfatter barn og deres rettigheter. Poenget er imidlertid at idet «Barnets beste» trer frem som et *dispositiv* får «barnets beste» en bestemt form som legger til rette for bestemte forståelser som virker direkte regulerende på den sosiale praksisen. I det barnets beste trer frem som et dispositiv utledes også *bestemte* forståelser av hva som er barnets beste. I artikkelen viser jeg hvordan «barnets beste» ikke lenger synes å være en overordnet «åpen» verdi eller prinsipp som trer frem som en konkret vurdering av hva som er det konkrete barnets beste, men at «barnets beste» tvert imot har et forhåndsbestemt innhold.

Artikkelen viser hva som disponerer og legger til rette for brukermedvirkningens bevegelser i de handlinger og utsagn som skjer i møter mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse. Til tross for gode intensjoner viser analysen at brukermedvirkning får vanskelige kår i samtalene. Det handlingsrommet som sosialarbeiderne blir gitt, og

opererer innenfor, er lite preget av faglig skjønn og utøvelse av dømmekraft. Heller fremstår handlingsrommet som rutinebasert, manualbasert og preget av forhåndsbestemte planer. Sosialarbeideren er «underlagt» ulike dispositiv av en så selvfølgelig karakter at de fremstår som selvsagte i den konkrete situasjonen. Handlingene fremstår dermed med en regelmessighet som mer er en følge av dispositivenes rasjonalitet enn av den individuelle saksbehandlers kompetanse og fagutøvelse. Det er altså en analyse av den sosiale praksis, sett tilbakeskuende, som viser hvordan dispositivene skaper en normativ ordning eller mønster som samtidig er et resultat av interaksjonen som er å se i praksis. På den måten viser analysen hvordan praksis synes å være avledet fra de dispositivene de samtidig bidrar til å skape. Artikkelen viser hvordan sosiale disposisjoner påvirker praksis og den enkelte saksbehandlers handlinger som igjen underbygger eller skaper de samme disposisjoner. På den måten får dispositivene en determinerende innvirkning på praksis, uten at de likevel virker *bestemmende* på hvordan den enkelte handler og tenker (Raffnsøe mfl. 2016).

KAPITTEL 7

ARTIKKEL II – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG

7.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel II

I artikkel II har jeg valgt Niklas Luhmanns form / medium analyse for blikket jeg retter mot det empiriske materialet. Bakgrunnen for dette blikket er blant annet analysen av brukermedvirkning sett i lys av Arendts handlingsbegrep som jeg redegjorde for i kapittel fem. Som tidligere nevnt trer brukermedvirkning med Arendt frem som en dialogisk praksis hvor kommunikasjonen nettopp *ikke* kan bli styrt av en forhåndsbestemt undersøkerplan. I tillegg viste analysen av intervjuene hvordan brukermedvirkning ble beskrevet med ord som likeverdighet, anerkjennelse, bli hørt, kunne påvirke planen, kunne si nei osv. Jeg ble dermed nysgjerrig på kommunikasjonen i møtet mellom saksbehandlere og foreldre, og valg av analyseblikk i artikkelen er tatt på bakgrunn av dette.

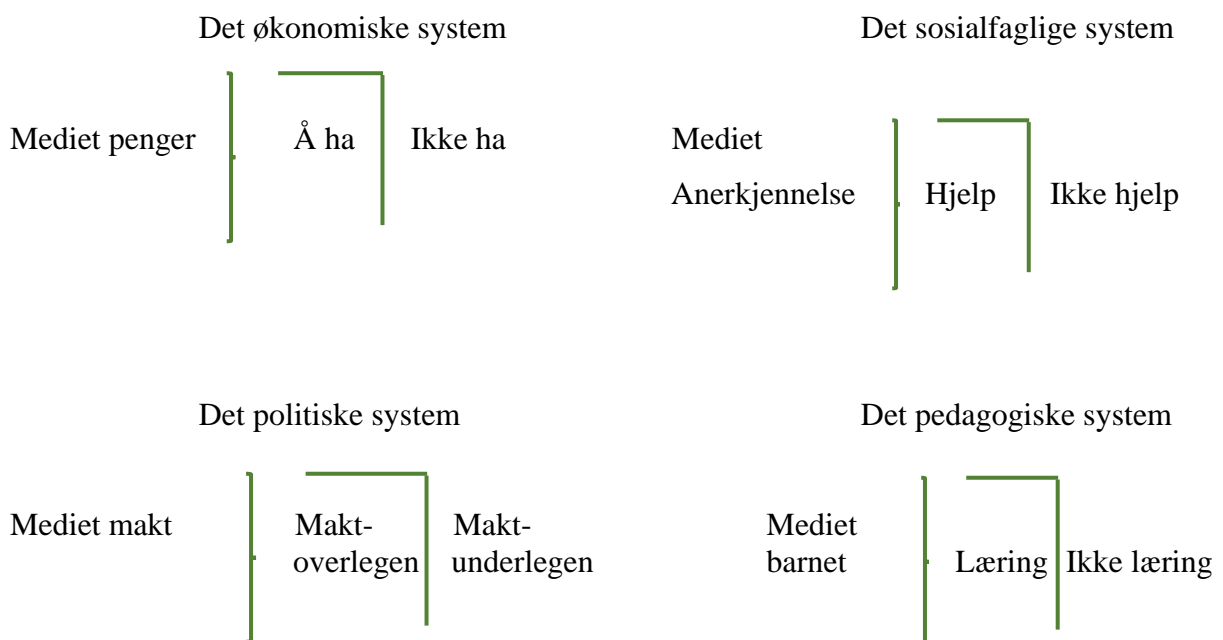
Med bakgrunn i Luhmanns systemteori (1982a, 2000a, 2003a) er barneverntjenesten en organisasjon, et sosialt system, som kommuniserer gjennom beslutninger, og som skaper seg selv gjennom den kommunikative beslutningsprosessen. Når barneverntjenesten kommuniserer vil den ha ulike funksjonssystemer som den kan hekte seg på (Luhmann 1977). Eksempler på slike funksjonssystemer er det økonomiske systemet, det pedagogiske systemet, det rettslige systemet, det politiske systemet, det sosialfaglige systemet, osv.

Hvert funksjonssystem har hvert sitt symbolsk generaliserte medium. Det pedagogiske systemets medium er barnet, det sosialfaglige systemet anerkjennelse, rettens medium er gjeldende rett, osv. Idet det kommuniseres gjennom et medium blir verden delt i to. Dette skjer ved at det symbolsk generaliserte mediet etablerer en binær kode hvor verden deles i to halve deler. Koden avgrenser kommunikasjonen på saksdimensjonen hvor det skilles mellom en positiv og en negativ verdi (Luhmann 1993). Den positive verdien definerer kommunikasjonens motiv, men uten at motivet blir spesifisert. Den negative verdien i koden tjener som refleksjonsverdi og brukes til å kontrollere verdien av sine aktiviteter i forhold til det som ikke ble gjort eller kunne ha vært sagt (Andersen 2002). Poenget er at hele verden kan begripes ut fra denne koden. Kommuniseres det gjennom økonomiens kode «ha / ikke ha» kan verden sammenfattes i det jeg har og det jeg ikke har (ibid.). I det politiske

funksjonssystemet er mediet makt og koden deler da verden i maktoverlegen/
maktunderlegen. Er mediet gjeldende lov deles verden i rett / urett. Når verden iakttas
gjennom mediet penger blir beslutningen økonomisk relatert til forskjell fra for eksempel en
sosialfaglig beslutning der verden alternativt ville deles inn i hjelp / ikke hjelp og hvor mediet
er anerkjennelse.

Når det kommuniseres, vil dette skje ved at kommunikasjonen knytter seg til et
generalisert medium som igjen knytter seg til enten pluss siden eller minus siden i koden. Det
finnes ingen tredje verdi. Det er heller ikke mulig at to medier formes på en gang. Som jeg har
påpekt ovenfor; hvis det knyttes an til rettens kode, forstås alt rettslig og videre hvis det
kommuniseres i det pedagogiske systemet blir alt målt etter god / dårlig læring for eksempel.
Dette innebærer at hvis det skiftes kode i løpet av en samtale vil hele samtalens innhold og
mulig fortsettelse endres (Andersen 2008b).

Eksempler på de ulike funksjonssystemer med medier kan illustreres slik:

Figur q: De ulike funksjonssystemene

Det er altså ved å bruke funksjonssystemenes medier at barneverntjenesten kobler seg på ett
av funksjonssystemene og at beslutningen som gjøres blir en hendelse i både organisasjonen
og i det aktuelle funksjonssystemet.

I analysen av datamaterialet er det sett etter hva foreldre og saksbehandlere markerer i sine iakttagelser, samt hva de ikke markerer, men som likevel inngår i den fortløpende kommunikasjonen som en refleksjonsside. Dermed fungerer Luhmanns ulike funksjonssystem som potensielle teoretiske perspektiver som testes på empirien.

I tråd med den overordnede analysestrategien fastholdes at iakttagelsesoperasjoner skal iakttas som nettopp iakttagelser, noe som betyr at oppmerksomheten er rettet mot disse og ikke mot kommunikasjonens deltagere. Barnevernundersøkelsen blir da sett som en forpliktelse mellom kommunikasjonssystemer mer enn en kommunikasjon mellom individer. Dermed analyseres kommunikasjonen kun som kommunikasjon, uten at jeg reduserer den til et resultat av den enkeltes motiver, meninger, forståelse, handlinger eller fagutøvelse. Det er barnevernets undersøkelse som «et særlig blikk på verden» som utforskes.

7.2. Sammendrag artikkel II: «Barneverntjenesten – en polyfon organisasjon?»¹⁷

I artikkelen¹⁸ har jeg vist hvordan barnverntjenesten i sin praksis lener seg mot en rekke ulike funksjonssystemer. For barnevernets undersøkere er det ikke gitt at familiens behov for hjelp skal vurderes ut fra et sosialfaglig perspektiv. Vurderingene vil like ofte plassere seg i det rettslige, økonomiske, eller pedagogiske systemet. Saksbehandlere i barneverntjenesten står dermed i en situasjon hvor de er forpliktet til å gjøre en rekke vurderinger og hvor beslutningen endres avhengig av hvilket funksjonssystem vurderingene kodes i.

Gjennom analysen som ligger til grunn for artikkelen, blir det tydelig hvordan barnevernets undersøkelse trer frem gjennom saksbehandlernes ulike måter å kommunisere på, noe som ga helt bestemte blikk på hvordan barnevernundersøkelsen og klientene skulle forstås. Det var deres tilknytning til et bestemt kommunikasjonssystem som ble bestemmende for hvordan de både forsto seg selv og sitt oppdrag, men også hvem familiene ble i barnevernets undersøkelse.

Barnevernets undersøkelser fremstår som polyfone i betydningen at de ansatte benytter seg av flere funksjonssystemer. Dermed er det ikke gitt hvordan den enkelte barnevernssak skal forstås. Hver gang blikket eller mediet endres, endres måten man ser problemet og løsningsmulighetene (Andersen og Pors 2014). Dermed blir det saksbehandlerne som til

---

¹⁷ Denne artikkelen er sendt inn til Nordiske Organisasjonsstudier og er under review

¹⁸ Vedlegg 2

enhver tid må håndtere de ulike mediene og funksjonssystemene fordi det i Luhmanns tenkning ikke finnes et «oversystem» som avgjør hva som er den rette vurderingen (ibid.).

Når barneverntjenesten går fra å være en homofon til en polyfon organisasjon, er det ikke gjennom det sosialfaglige funksjonssystemet organisasjonen best kan forstås. Det er ikke denne koden alene som fastsetter hvem og hva barnevernundersøkelsen skal være.

Barnevernets undersøkere kommer i en situasjon hvor vurderingen av hvorvidt det gjøres en god nok jobb, om de er effektive nok, om de oppdager de barna de skal oppdage, om de jobber forebyggende nok og så videre hele tiden avhenger av hvilket system de blir målt ut fra. Den polyfone organisasjonen skaper en situasjon hvor vurderingen av barnevernets undersøkelse aldri kan innfri de ulike kravene. Hver gang man innfører et nytt blick og en ny kode i evalueringen vil enhver vurdering skifte farge etter hvilken kode man velger å evaluere etter (Andersen og Pors 2014).

For den enkelte saksbehandler innebærer endringen fra en homofon til en polyfon organisasjon at der det før var rammer man kunne referere til som begrunnelse for handlingene, er undersøkelsens rammer i dag noe man selv må ta ansvaret for å skape (Andersen 2008b). Ikke bare gjelder det hvem klienten blir, men også blikket på samarbeidende velferdstjenester og egen fagutøvelse. Poenget er at når barneverntjenesten blir en polyfon organisasjon, må vissheten om at verden kan iakttas og beskrives på forskjellige måter bli sentral. Det avgjørende blir at barnevernets ansatte selv ser at man iakttar og beskriver seg selv og sin omverden under en betingelse av at man kunne ha iaktatt og beskrevet seg selv og verden annerledes (Andersen 2007). Det er en utvikling fra en gitt faglighet til kontingente fagligheter (Andersen og Pors 2014).

KAPITTEL 8

ARTIKKEL III – ANALYSESTRATEGISK BLIKK OG SAMMENDRAG

8.1. Det analysestrategiske blikk i artikkel III:

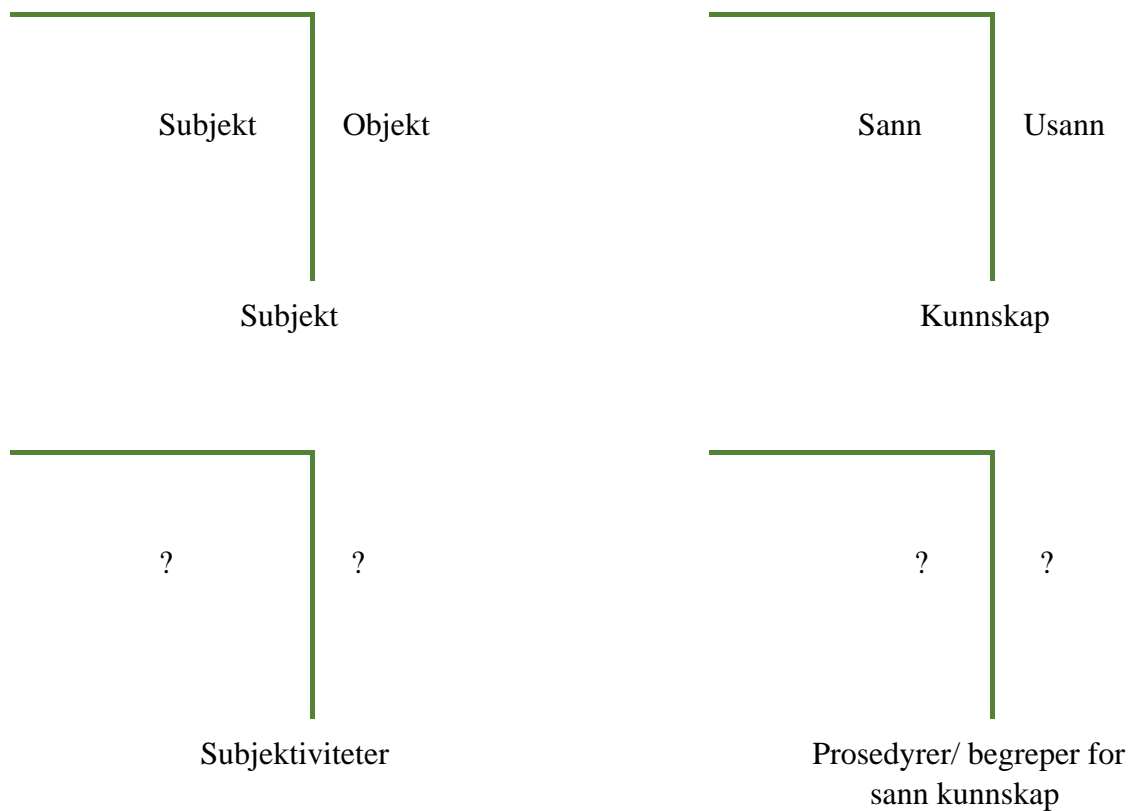
I artikkel tre undersøkes brukermedvirkning fra et maktanalytisk perspektiv. Valg av iakttagerblikk er her tatt på bakgrunn av analysen av brukermedvirkning, sett i lys av Cruikshank sin artikkel om empowerment forstått som medborgerskapsteknologier som jeg redegjorde for i kapittel fem.

Også denne artikkelen har en overordnet systemteoretisk ramme hvor det analytiske blikket bestemmes av ulike analytiske forskjeller. Som nevnt definerer Luhmann iakttagelse som en indikasjon innenfor rammen av en forskjell. Ingen iakttagelse uten en forskjell. I artikkelen er det analytiske blikket rettet mot saksbehandlernes og foreldrenes iakttagelser gitt bestemte forskjeller. Deres iakttagelser blir ikke fortolket med tanke på årsaker, kontekst eller betydning. Det blir heller ikke søkt etter meningen bak iakttagelsene, ei heller blir iakttagelsene forklart. Iakttagelsene blir kun beskrevet.

Jeg har imidlertid valgt å kombinere Luhmanns systemteori med Foucaults governmentality analyse. Det skjer på den måten at de analytiske forskjellene det sees med er bestemt av governmentality som analysestrategi med særlig vekt på begreper som makt- og selvteknologier. Governmentality som analysestrategi søker å identifisere og beskrive hvordan makt og kunnskap bindes sammen på bestemte måter som igjen får betydning for hvilke subjekter og objekter som oppstår (Villadsen 2010). Det er en analyse av hvordan individet styrer og blir styrt og dermed også hvilke forhold denne styringen forutsetter, men også hva som gjør at den videreføres (Dean 2010). Artikkelen er dermed en analyse av barnevernets mønstre og strategier i den måten praksisen søkes ordnet med en særlig vekt på hvilke bestemte subjektiviteter som søkes etablert. Analysen viser hvordan barnevernets praksis blir gjort til en bestemt form for sosialitet.

I tråd med Foucaults begreper om makt- og selvteknologi (Foucault 1988) er det i analysen sett etter utsagn som virker bestemmende for relasjonen mellom subjekt og objekt. Hvem bestemmes som subjektet som kan undersøke hvilket objekt, og hvilke former for subjektivitet som søkes etablert? Videre undersøkes hva som regnes som gyldig kunnskap, og hvilke prosedyrer og begreper som er i spill under dannelsen av sann eller gyldig kunnskap.

De analytiske forskjellene kan illustreres slik:

Figur r: Den analytiske forskjell

Analysen søker å få tak i den kunnskapen, og dermed også hvilke subjektiviteter, som blir skapt som følge av teknologiene foreldrene og saksbehandlerne utsettes for, eller utsetter seg selv for. På den måten søker analysen å få tak i det handlingsrommet barnevernets undersøkelse opererer i, og dermed det rommet saksbehandlere og foreldre utøver brukermedvirkning i.

8.2. Sammendrag av artikkel III: «Brukermedvirkningens uttrykk og virkning i barnevernets undersøkelser- et maktanalytisk perspektiv»¹⁹

I artikkelen²⁰ undersøker jeg hvordan brukermedvirkning kommer til uttrykk i møte mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelser. Ved hjelp av Foucaults begreper om

¹⁹ Denne artikkelen er publisert i tidsskriftet Praktiske Grunde 3/2015

²⁰ Vedlegg 3

makt- og selvteknologier utforskes hvordan brukermedvirkning kan sies å være et sosialpolitisk grep for å få klienter og sosialarbeidere til å inngå i bestemte selvfølgelige handlingsmønstre de selv «velger». Altså hvordan ulike teknologier får individene til å inngå i bestemte styringsdiskurser hvor makten fremstår som verken åpen eller skjult, men heller er den tildekket ved å fremstå som noe annet enn det den er.

Brukermedvirkning som makt har de beste hensikter og skal sørge for et godt sosialfaglig arbeid. Det gjør den også til en makt man vanskelig kan stille seg kritisk til. En makt som bidrar til positiv endring og til den enkeltes selvutvikling, vil være en makt man vanligvis stiller seg applauderende, mer enn skeptisk til (Larsen, Mortensen og Thomsen 2005). Det er like fullt en makt som gjør individet til et objekt det kan handles på. Gjennom sine bestemte blikk og defineringer blir subjektet forventet å skape seg selv på bestemte måter. Rommet som sosialarbeideren opererer i, er allerede et formatert rom som leder mot bestemte måter å tenke om seg selv på og også mot bestemte måter å regulere sin relasjon til andre på (Foucault 1982). Dermed blir sosialarbeideren gjenstand for en bestemt type regulering. Makten skjer gjennom en styring som retter seg mot å få både klienten og sosialarbeideren til å styre seg selv etter bestemte kategorier innenfor bestemte handlingsrom. Det er snakk om handlingsrom vi føler oss hjemme i. Det vil si at vi oppholder oss i rommet for den selvfølgelige praksis. Med andre ord er begrensningene og mulighetene som settes, en type ramme som skjer umerkelig.

Studien viser at brukermedvirkning ikke er noe sosialarbeideren, i kraft av sin rolle og makt, kan dele ut mye eller lite av. Heller synes diskursens makt å bestemme både sosialarbeidernes og klientenes handlingsrom på en måte som gjør at brukermedvirkningens form blir satt.

Barnevernets undersøkelse skal sikre at barn som er i behov av barnevernets hjelp, oppdages og tilbys hjelp. Da er spørsmålet om ikke barnevernets makt er en forutsetning for å lykkes? Problemet er imidlertid, slik artikkelen viser, at makten styrer og bestemmer sosialarbeidernes handlinger på en *indirekte* måte som fratår dem deres subjektivitet. De handler mer i tråd med maktens forventning enn etter egne vurderinger, og det uten at de nødvendigvis er seg det bevisst. Det kan likevel ikke forstås som en ytre eller overgripende makt som determinerer praksis. Heller ikke ligger makten i subjektet og dermed dennes håndtering av praksis. Det er ikke et enten eller, men et både og (Raffnsøe mfl. 2016; Villadsen 2013). Kaspar Villadsen skriver:

Teknologier er ikke rigide strukturer eller abstrakte skabeloner , men konstituerer spesifikke, konfigurative tilbøjeligheter som opstår ud af konkrete aktørers forsøg på at realisere oplevede nødvendigheder og respondere på praktiske problemer. Af den årsag kan teknologier ikke siges at fastlåse eller indespærre humane aktørers agens: faktisk ansporer de snarere til en endeløs udøvelse av agens! (Villadsen 2013:73)

Det er dermed snakk om individets generelle strategier for å løse det sosiale. Makten er å finne i konstitueringen av praksis hvor man «bak» institusjonen finner en påvirkende kraft, men som kun kan realiseres gjennom en *håndtering* av praksis (Foucault 2008)

Det vil alltid være den usynlige makten som er mest virkningsfull, det vil si en makt som ikke oppfattes som makt, men tvert imot oppfattes som den gode praksis. Det er i disse møtene man finner de mest disiplinerende relasjonene (Henriksen og Prieur 2004). I min studie var det ingen av sosialarbeiderne som reflekterte rundt undersøkerplanens makt og dominans. Undersøkerplanen var tvert imot den som sikret godt sosialfaglig arbeid. For den konkrete familien derimot, hadde planen og sosialarbeidernes lydighet til denne, kapasitet til å krenke idet familien og barnet fratras enhver form for innflytelse, styring og medvirkning.

Det er også verdt å merke seg at en makt man ikke ser, kan man heller ikke protestere mot. På den måten synes sosialarbeiderne å være underlagt en særlig type makt de vanskelig kan forholde seg til eller vegre seg mot. Ved ubevisst å agere i sin tiltenkte ekspertrolle, fastholder sosialarbeiderne også sin maktposisjon og dominans i relasjonen. Poenget er at det er en rolle de vanskelig kan unngå så lenge de ikke ser eller erkjenner dominansen de er underlagt.

Både klientene og hjelperne er utsatt for den makten som ligger i den selvfølgelige praksisen der maktens legitimitet er knyttet til den gode og hjelpende profesjonsutøvelse. Det er maktens usynlighet²¹ som gjør den så virkningsfull. Idet den usynlige makten gjøres synlig, skapes også en mulighet til å forholde seg til den. Det er artikkelens hovedanliggende. Artikkelen viser *hvordan* maktens uttrykk og virkninger skaper bestemte subjektiviteter i barnevernets undersøkelser. På den måten viser artikkelen hvordan en overordnet verdi som brukervedvirkning ikke kan utelate makten eller stå utenfor makten.

---

²¹ Usynlig fordi man ikke ser den, uten at den er skjult.

KAPITTEL 9

DISKUSJON

9.1. Hvordan blir brukermedvirkning til som sosialfaglig praksis i barnevernets undersøkelser?

Studien viser hvordan brukermedvirkning ikke er noe sosialarbeideren, i kraft av sin rolle, makt og funksjon, kan disponere i møte med foreldrene i barnevernets undersøkelse. Heller trer brukermedvirkning frem som en makt som gjennom styring retter seg mot å få både sosialarbeider og klient til å styre seg selv etter «maktens» ønske. Det handler om en makt som stimulerer individet til bestemte handlingsvalg og hvor makten ikke eies av individene, men blir skapt av individene selv på en måte som påvirker deres handlingsvalg og mål, og dermed også hvem de blir som subjekter i møte med «den andre». Makten får med andre ord både sosialarbeideren og klienten til å handle annerledes enn det de kanskje ellers ville gjort.

Makten er å finne i den selvfølgelige praksis som verken saksbehandlere eller foreldre vil tenke på å stille spørsmål ved, og som trer frem gjennom *definisjonen* av hva som gjøres relevant når barneverntjenesten skal gjøre undersøkelsene. Barnevernets undersøkelse gjennomføres ut fra bestemte oppfatninger om hva undersøkelsene må inneholde og styrer derfor sosialarbeidernes handlinger på en måte som fratrar dem deres subjektivitet. De handler mer i tråd med maktens forventning enn etter egne vurderinger, og det uten at de er seg det bevisst. Maktens definering av rommet er et handlingsrom uten skjønnsutøvelse. Gjennom maler, prosedyrer og teknikker kommer makten til syne som en styring av sosialarbeidernes (i utgangspunktet) frie handlingsrom (Foucault 1994b:236). Foucault (1994b:237) skriver: "makt utøves alene over frie subjekter for kun for så vidt de er frie». Poenget er at når makt handler om å regulere egne eller andres handlinger er denne reguleringen alene nødvendig hvis det hersker tvil om den handlingen som reguleres (Borch og Thorup Larsen 2003:167). Eller med Luhmann, dersom det ikke finnes en frihet til å velge mellom ulike handlinger, er det heller ikke behov for makt (ibid.). Friheten ligger i enhver handlings kontingens, hvor høyere grad av kontingens, og dermed frihet, desto større potensial for makt. Altså jo flere handlingsvalg undersøger eller klient har, jo større er maktutøvelsen som finner sted når de handler i tråd med maktens forventning.

Denne avanserte form for maktutøvelse får ikke bare undersøgeren til å handle på bestemte måter, maktutøvelsen trer også frem som en påvirkning av undersøgerens forhold til

seg selv. Undersøkeren *tvinges* ikke til å følge en plan, hun *tvinges* ikke til å handle etter generelle overordnede føringer. Hun *ønsker* det selv. Det er den muligheten hun vurderer som den beste. Dermed trer det frem en styring som ikke *insisterer*, men som *inspirerer*. Dermed ser man hvordan makt ikke er en gjenstand i seg selv (Foucault 1994a, 2001), men nettopp kommer til syne som en bestemt type overbevisning. Makten skaper subjektet og den skaper også sannheten (Borch og Thorup Larsen 2003). Bestemte sannheter og bestemte subjektiviteter er maktens virkning eller effekt. I det undersøker skaper seg selv i tråd med maktens disponering sørger hun selv for maktens sementering. På samme måte skaper også klientene seg til bestemte subjektiviteter. I denne prosessen tilsløres makten og maktforholdet fordi både undersøker og familier «vil» sin egen underkastelse (ibid.). Dermed har vi ikke å gjøre med en makt som determinerer, eller som vi kan peke på, ei heller er det en makt undersøker og familie har eller ikke har. Det er ikke slik at makten er til stede på forhånd for deretter å komme til uttrykk i møtet mellom saksbehandlerne og familiene. Makten og subjektene opererer her og nå. Maktens skapende karakter trer frem som samtalenes *bestemte* form. Det hadde imidlertid ikke vært behov for makt om det ikke var knyttet usikkerhet og tvil til hvordan barnevernundersøkelsene skulle gjennomføres. Som nevnt trer makten inn som et svar eller ønske om å styre individers handlinger når det finnes en usikkerhet knyttet til de handlinger som skal utføres. Med andre ord er det behov for å skape sikkerhet og forutsigbarhet i noe som oppfattes som usikkert. Standardiseringen skaper en praksis som tjener å være på den sikre siden. Tilfeldigheter og risiko forsøkes eliminert gjennom en redusering av muligheter for den enkelte saksbehandlers utøvelse av faglige skjønn.

9.1.1 Den sanne eller gyldige barnevernundersøkelsen?

Saksbehandlerne definerer av sitt oppdrag er å undersøke og kontrollere et barns situasjon på bakgrunn av en bekymringsmelding, for deretter å definere situasjonen i en undersøkerrapport. I det forutsettes det implisitt et perspektiv hvor det er mulig å beskrive og representere virkeligheten som den *er*, og dermed komme frem til en sann kunnskap om barnets situasjon. Fra et systemteoretisk perspektiv har imidlertid ikke saksbehandlerne en umiddelbar tilgang til virkeligheten. Selv om virkeligheten finnes uavhengig av våre observasjoner kan ikke barnevernets undersøkere komme i kontakt med denne virkeligheten og dermed vurdere situasjonen uten først å gå omveien om en erkjennelse. På den måten blir erkjennelsen det som står mellom saksbehandler og situasjonen, det vil si virkeligheten. I det saksbehandler observerer, ser hun ikke den forskjellen hun implisitt anvender for å skille noe fra noe annet. Hun ser kun det hun ser som er den ene siden av forskjellens side. Forskjellens

andre side forblir umarkert. Dermed er det ikke bare denne forskjellens ytterside hun ikke ser, men hun ser heller ikke alle de andre distinksjonene som hun kunne ha lagt til grunn i sin observasjon. Det er dette som er Luhmanns tese; Alle observasjoner har en blind flekk, man kan ikke se, og samtidig se det man ser med. Og det er nettopp denne blindhet som sikrer iakttagersens kontakt med virkeligheten (Hagen 2005). Idet en undersøker setter en forskjell, skiller hun ikke bare det hun ser fra hva hun kunne ha sett, hun skiller også seg selv fra det som iakttas. I det hun setter en forskjell, vil dette alltid skje fra et lokalt perspektiv (Thyssen 1997). Iakttagelsen vil alltid skje «innenfor» og ikke «der ute» (ibid.). Med andre ord er det ingenting ved iakttagelsen som sikrer eller garanterer en virkelighet. I det hun iakttar vil det ikke være realiteten eller barnets «objektive» situasjon som styrer iakttagelsen. Det vil alltid være iakttageren, her undersøkeren, som har skapt forskjellen det sees med. Det er ikke virkeligheten som setter forskjellen. Derfor kan ikke en iakttagelse, en observasjon, vise til en «virkelighet der ute» (ibid.).

Med Luhmann er verden uiakttagelig, vi har ingen direkte tilgang til den. Den er som den er og har ingen sann eller falsk verdi. Verdiene ligger i iakttagelsene. Det er imidlertid viktig å huske at *hva* undersøker ser når hun gjør sin undersøkelse, ikke vil være styrt av henne som iakttagere. Hun kan som iakttagere bestemme hva hun vil være oppmerksom på, men hun bestemmer ikke *hva* hun får se.

Barnets situasjon som skal undersøkes avhenger dermed av iakttageren. I det man observerer og iakttar, er det ikke gitt hvorvidt iakttagelsen peker på selve observasjonen, eller hvorvidt den er knyttet til iakttageren. Dermed trenger vi nye iakttagelser som kan kontrollere. Barnevernets undersøkelse sin sannhetsverdi må kontrolleres av andre iakttagelser og ikke av en virkelighet. Tilgangen til erkjennelse går gjennom nye iakttagelser som støtter den opprinnelige iakttagelsen. Det er gjennom disse evigvarende iakttagelser av iakttagelser som støtter eller svekker hverandre at en felles verden kan tre frem (Thyssen 1997). Det betyr imidlertid ikke en forenklet postmodernistisk tilnærming hvor tesen er at det finnes mange, og dermed ingen, sannheter. Tvert imot er det nødvendig å skjerpe sannhetskravet. Enhver iakttagelse skal ikke bare redegjøre for det den ser, men må også redegjøre for hvor den ser fra. Idet undersøker beskriver barnets situasjon er det avgjørende å være seg bevisst fra hvilket ståsted hun ser og da med en erkjennelse at et annet blikk ville kunne ha gitt andre svar. Likeledes at andre vil kunne ha sett noe annet. Ingen er så skarp som Luhmann overfor den slappe postmodernistiske holdningen hvor enhver sannhet er like bra som en annen (Qvortrup 2006).

I det barnevernets saksbehandlere gjør sine erkjennelser, gjør de det ved hjelp av en forskjell, hvor de dermed skaper mening ved å rette oppmerksomheten mot *en* mulighet blant mange andre (Luhmann 1990a). I samme operasjon er det dermed noe som tas for gitt. Dermed vil enhver erkjennelse være omgitt av henvisninger til andre muligheter man samtidig ikke vil forfølge (Thyssen 1997). Thyssen skriver med henvisning til Luhmann at «Ethvert valg er i lyset av de urealiserte muligheter kontingent – det kunne ha vært annerledes». Idet saksbehandler erkjenner er hun nødt til å velge. Det er hennes kontingens. Hennes valg er dermed risikable. Hun kan aldri være sikker på at erkjennelsen ikke skulle ha vært forankret i en annen forskjell. Det er imidlertid heller ikke mulig ikke å velge. Dermed fremstår kausalitet som et medium hvor forskjellens form fastsettes og hvor spørsmålet blir hvem som er iakttageren? Det er iakttageren og dennes forskjell man må iaktta hvis man vil ha tak i hvilke årsaker som aktualiseres (Thyssen 2003)

Enhver iakttagelse kan med andre ord iakttas og kritiseres av en ny iakttagere. Dermed finnes det ikke et riktig eller sant syn, men heller at stadig nye iakttagelser vil kunne tilby nye perspektiver, problemer og hjelpebehov. Med Luhmanns tenkning erstattes den sikre viten med usikker tid (Luhmann 2007). Det er tiden som er enheten. Idet tid settes inn, trer også erkjennelsen frem som gitt denne forskjell, i denne tiden, får vi øye på dette. Med tiden, og dermed nye iakttagelser, vil nye innsikter kunne komme til. Med andre ord er ikke målet en felles forståelse som alle kan enes om. Heller maner Luhmann til en erkjennelse av at ulike iakttagere alltid vil se ulikt, og ber oss dermed åpne opp for gjensidige iakttagelser av hverandres iakttagelser.

Men som allerede nevnt, hensikten er ikke å enes om noe, men å skape bro for å kunne håndtere de ulike forståelser (Thyssen 2003). På den måten vil den som gjør barnevernundersøkelsen, uavhengig av hvem det er og hva hun kommer frem til i sin undersøkelse, alltid kunne bli iaktatt. Det innebærer at hun alltid utsetter seg for risikoen for at barnets situasjon kan bli forstått annerledes, og at det alltid vil finnes en alternativ beskrivelse av undersøkelsen.

Det er imidlertid avgjørende at en iakttagelse av andre orden også alltid selv vil være en iakttagelse av første orden, og dermed skje under forutsetning av en bestemt forskjell. Iakttagelse av iakttagelse vil dermed aldri være tilfeldig eller vilkårlig. På den måten må aldri kontingens forstås som at alle iakttagelser er mulig. At beskrivelsen av barnets situasjon alltid vil kunne ha vært annerledes er ikke det samme som at barnets situasjon kunne vært beskrevet på alle måter. Det betyr heller ikke at enhver beskrivelse er uten verdi, fordi den alltid kunne vært annerledes. Hvordan saksbehandlerne gjør sine undersøkelser vil aldri være vilkårlig.

Som Luhmann uttrykker det; «Iaktta et system under forutsetning at det operer vilkårlig, og du vil se at det motsatte er tilfelle» (Luhmann 1988:13). Enhver iakttagelse og ethvert system har sine distinksjoner som inngår i sammenhenger hvor bestemte operasjonstyper og forskjeller har sin betydning (Luhmann 2007). Saksbehandlerne vil selv konstruere en struktur hvor de iakttar med bestemte differanser som blir avgjørende for sin identifikasjon av det de ser på. Iakttagelsen er en operasjon som både gjenopptar noe fortidig og foregriper noe fremtidig (ibid.). Idet de iakttar vil de i den konkrete situasjonen overveie hva som har skjedd, se ting i sammenheng, og vurdere hva som passer i forhold til det de ønsker å oppnå eller fremkalle. Idet det kommuniseres skapes det mening. Noe blir gjort aktuelt blant alle de mulighetene som kunne ha vært aktualisert. Alle temaene som aktualiseres i operasjonen kan levendegjøres, men har kun mening fordi de er plassert innenfor en horisont av andre muligheter. Mening er det mediumet som arbeider med differansen mellom aktualitet og potensialitet (ibid.). Det innebærer at saksbehandler alltid vil ha mulighetsperspektiver i det hun ser, samtidig som hun ikke kan tematisere mulighetene, ikke tenke dem og heller ikke anvende dem språklig hvis hun ikke gjør dem aktuelle (ibid.). På den måten spiller enheten «mening» alltid *med* og hvor mening blir en teknikk for å håndtere kompleksitet. Dersom mulighetene ikke gjøres aktuelle, trer de heller ikke frem som en mulighet. Mening er seleksjonstvang hvor mening blir en form for reduksjon av kompleksitet.

Når det i hovedsak er undersøkerplanen som trer frem som en teknologi som styrer barnevernundersøkelsene, kan man spørre seg om barnevernet lider under det Luhmann benevner som «teknologiunderskudd» (Luhmann og Schorr 1982)? Begrepet teknologi handler ifølge Luhmann om troen på kausalitet (Luhmann 1982b:41). Altså skal teknologiene skape måter å arbeide på som sikrer bestemte utfall. Teknologiene opererer gjennom å velge en forbindelse mellom en mengde av mulige årsaker og en mengde av ulike virkninger, og baserer seg dermed på tilskrivning av kausalitet (Luhmann 1990b). Som teknologi tilbyr undersøkerplanen den forbindelse som det skal styres etter. I barnevernets praksis skal undersøkerplanen etablere en sammenheng mellom fremgangsmåten og det som skal bringe undersøkelsen til et bestemt resultat.

Som teknologi vil undersøkerplanen ikke bare styre det sosialfaglige arbeidet i en bestemt retning, men den skaper også klientenes og familiens kommunikasjon. Gjennom forhåndslagde undersøkerplaner begrenses klientens og familiens kommunikasjonsmuligheter til å handle om hva planen bringer frem av tema og muligheter. På den måten skapes det også betingelser for hvilken kommunikasjon som er mulig og dermed også betingelser for hva som kan komme ut av undersøkelsen. Undersøkerplanen som teknologi setter dermed ikke bare

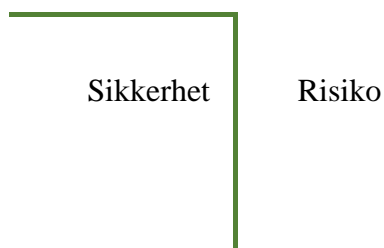
problemet, den skaper samtidig forutsetninger for hva som er mulig å se av løsninger. På den måten blir undersøkerplanen som teknologi og styringskapasitet usynlig, men også den kunnskapen og informasjonen som *ikke* trer frem i løpet av undersøkelsen, som følge av teknologiens virke, blir usynlig (Mitcham 1994).

9.2. Hvordan blir brukermedvirkning til som organisatorisk praksis i barnevernets undersøkelser?

Mange av saksbehandlerne uttrykte at de handlet som de gjorde for å forsikre seg om at de gjorde en god undersøkelse. De forankret sine handlinger ved å vise til hensynet til barnet, undersøkerplanen eller loven. Slik de opplevde det, var de i en situasjon hvor de risikerte ikke å gjøre en god jobb dersom de ikke handlet etter bestemte forventninger. De handlet altså etter en individuell beregning av risiko, men hvor det var organisasjonen som definerte premissene for den rasjonaliteten de skulle handle etter.

De handlet alle etter en fast undersøkerplan som definerte hvordan undersøkelsene skulle gjennomføres. Dermed skapes det også en trygghet for saksbehandleren ved at hun vet at beslutningen ikke er hennes, men organisasjonens. Samtalene mellom saksbehandlere og foreldre tas dermed opp i et i et rasjonaliseringsprogram hvor beslutninger og vurderinger gjøres med tanke på å sikre å unngå feil.

Saksbehandlerne beskriver sin situasjon kan illustreres med forskjellen risiko / sikkerhet, hvor sikkerhet i betydningen av å sikre den gode undersøkelse ble forstått som en samtale med barnet, følge planen, og også henviser til loven. De handler altså på forskjellens sikkerhets side. Forskjellen kan beskrives slik:

I undersøkelsene syntes det å *ikke* ha en samtale med barnet eller å *ikke* følge planen å fremstå som usikre handlingsvalg for undersøkerne. Med Luhmann (1997) vil fremtiden alltid være en usikkerhetens horisont og kan alltid falle annerledes ut enn forventet. Begrepet sikkerhet er dermed for Luhmann en sosial fiksjon (ibid.). Beslutninger er alltid risikable og sikkerhet som begrep fremstår dermed som et tomt begrep. Det kan kun fungere som et refleksjonsbegrep

(ibid.). Fra dette perspektivet vil dermed begrepet «sikkerhet» kun kunne representere en posisjon hvor alle avgjørelser kan analyseres ut fra den risiko som ligger nedfelt i den enkelte avgjørelse. Dermed forsvinner også begrepets relevans. Det er ikke mulig for barnevernets ansatte å handle på en måte som skaper en sikker fremtid, dvs. her handlinger som sikrer den gode undersøkelsen. Det finnes ingen avgjørelser uten risiko, så det å handle ut fra en forståelse om å sikre sine vurderinger vil i seg selv være risikabelt. Saksbehandlerne iakttar altså med et blikk hvor risiko blir sett som et saksforhold som eksisterer uavhengig av den som ser. Sikkerhet er det som søkes for at risiko skal unngås. I det øyeblikk formen sikkerhet / risiko blir en variant av forskjellen gledelig /ikke gledelig (Luhmann 2003b) usynliggjøres samtidig at saksbehandlerne som beslutningstagere ikke kan unngå å produsere risiko. Heller ikke når de sikrer seg mot risiko (Kneer og Nassehi 2000:176)

Formen sikkerhet / risiko skaper en illusjon om at man kan sikre en ukjent fremtid. Dermed mister man av syne både den prinsipielt ukjente fremtid som er å finne i tidsdimensjonen, og også problemet knyttet til beslutningstageren som er å finne i sosialdimensjonen. Dermed gir forskjellen risiko / sikkerhet et falskt inntrykk av beslutninger som gjøres i saksdimensjonen. Når fremtiden er ukjent, forsvinner også muligheten for sikkerhet, og utvider dermed risikosiden på bekostning av forskjellens sikkerhetsside.

9.2.1 En presisering av begrepet risiko

Luhmann (2007) foreslår en annen sondering for bedre å kunne presisere begrepet risiko. En sondering som både ikke forutsetter en iakttageluavhengig virkelighet, og heller ikke ses som en motsetning til sikkerhet. Med forskjellen risiko / fare presenterer Luhmann et nivå for iakttagelse av annen orden. Her kan man se at denne forskjellen kun kan forklares ved hjelp av en attribusjonsprosess. Den forutsetter tilskrivninger. Avhengig av tilskrivningen vil noe fremtre som risiko eller som fare (ibid). I dette perspektivet vil man kunne analysere hvordan saksbehandlerne (på nivået for iakttagelse av første orden) nettopp konstruerer noe som enten risiko eller fare. Den samme virkningen vil bli tilskrevet ulikt avhengig av om den enkeltes beslutning blir sett som en fare eller som en risiko.

Forskjellen mellom risiko og fare ligger i saksbehandlers attribusjonsprosess. Skillet avhenger av hvilke skader som blir lagt til hvem og hvordan. Blir skaden tillagt beslutningen er det altså snakk om en risiko, men skyldes skadene systemets omverden så er det snakk om fare (Luhmann 2003b). Både risiko og fare lar seg altså anvende på alle former for ulemper. For eksempel vil det å ikke oppdage at et barn har det vanskelig både kunne sees som en risiko og en fare. På samme måte som det både er en risiko og en fare at barnevernet ikke

klarer å tilby hjelp som hjelper. Og også er det både en risiko og en fare for at barn blir flyttet, som ikke skulle ha blitt flyttet, eller motsatt at barn blir boende i en omsorgssituasjon de ikke skulle ha blitt boende i.

Når saksbehandler handler etter hva som er nedfelt i planen, uavhengig av hensynet til barnet/familien og hvor en eventuell belastning faller på barnet/ foreldrene, vil det være en risiko for saksbehandler og en fare for klienten. Saksbehandler handler da etter hva hun selv anser å sikre en god jobb, og en eventuell skade vil ikke ramme henne, da hun har handlet i tråd med organisasjonens beslutningsrasjonalitet. Dersom hun hadde valgt å ikke følge planen og dermed kalkulert med en eventuell skade for seg selv, så kan det for henne være forbundet med fare.

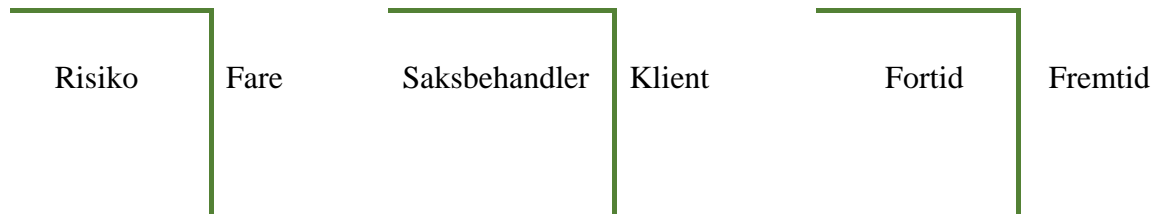
En rutinemessig samtale med barnet, uavhengig av hva saksbehandler mener er nødvendig ut fra den konkrete situasjon, kan være en fare for barnet fordi man risikerer å påføre barnet en ekstra belastning man ikke kjenner konsekvensene av. Samtidig vil det å ikke snakke med barnet være forbundet med en fare for sakshandler fordi hun risikerer å bli anklaget for ikke å følge loven, følge rutinene, eller hun kan gå glipp av viktig informasjon.

Saksbehandler utsetter altså seg selv for en fare hvis følgene av hennes beslutninger rammer henne eller barnevernet. Og motsatt, dersom eventuelle feilvurderinger rammer foreldrene, handler saksbehandler på forskjellens risikoside. På forskjellens risikoside er altså vurderingen at saksbehandler kunne unngått en skade eller en feil beslutning om hun hadde gjort en annen vurdering. Idet saksbehandler tar en beslutning og en eventuell skade rammer en annen, her barnet eller familien, så er det en beslutning på forskjellens risiko side. Da er følgene av hennes beslutning innenfor hennes kontroll, og hvor det er barnet og familien som bærer byrden ved å være utsatt for en fare.

Vurderingen av sannsynligheten for om en skade kan inntre, henger altså sammen med hvorvidt den eventuelle skaden er et resultat av egen vurdering som man mener å ha kontroll på (risiko) eller om skaden er et resultat av andres adferd (fare). Det er altså saksbehandler som beslutningstaker som blir forskjellen mellom risiko og fare. Saksbehandlers risikoadferd blir altså en fare for barnet og familien. Til tross for at enhver risiko kan være kalkulert rasjonelt, for eksempel som det å følge undersøkerplanen for å sikre den gode undersøkelsen, vil det for de personer, her klientene, som ikke er involvert i beslutningen innebære en fare. For dem beslutningen rammer er det altså ikke tale om en risiko, men om en fare. Det gjør en forskjell (Luhmann 2003b).

9.2.2 Tidsdimensjonen, den sosiale dimensjon og saksdimensjonen

Begrepene risiko og fare blir altså behandlet som allmenne størrelser i Luhmann saklige dimensjon. Problemet – og dermed nødvendigheten av å sondre mellom risiko og fare – ligger i forholdet mellom tidsdimensjonen og den sosiale dimensjonen (Luhmann 1997).

For å gjenta så ligger mangfoldet av hensikter i saksdimensjonen. Den sosiale dimensjonen er forskjellen mellom ego og alter, og tidsdimensjonen er en forskjell mellom fortid og fremtid. Disse dimensjoners forhold til hverandre må derfor forstås som et forhold mellom forskjeller, og det betyr at den sosiale forskjellen setter grenser for hvordan tidsforskjellen blir oppfattet og omvendt (ibid.). Tidsdimensjonen og den sosiale dimensjonen vil alltid tre inn i et spenningsforhold da krav i den ene dimensjon vil kollidere med krav i den andre dimensjon. For eksempel vil saksbehandlers tilskrivning på forskjellens risikoside kunne innebære en fare for klienten i fremtiden. På samme måte som saksbehandlers handling i nåtiden kan innebære en fare i fremtidens nåtid for saksbehandler. Når saksbehandler handler med en forankring i planen, kan det for henne innebære en risiko, mens det for klienten innebærer en fare. Det vil i fremtidens nåtid kunne bety at klienten mister tillit til saksbehandleren og dermed handler på måter som kan bety en fare for saksbehandler. Fremtiden er ubestemt, eller med Luhmann; det handler om fremtidens ikke-nødvendighet (ibid.). Å flytte et barn ut fra en beslutning om at det medfører en risiko for at barnet blir skadet om det blir, samtidig som barnevernet risikerer å ikke ha gjort jobben sin, vil samtidig kunne medføre en fare for barnet dersom beslutningen tas på feil grunnlag. Da vil tidsbindingen kunne føre til en fare for saksbehandler fordi beslutningen i fremtidens nåtid vil vise at handlingen var gal. På samme måte som det å ikke flytte barnet, dersom det senere skulle vise seg at det skulle ha vært flyttet, innebærer like fullt en fare for barnet. Dermed kan man anta at det legges vekt på sosiale sikringer for å beskytte mot fremtiden, hvor problemet blir et spenningsforhold mellom tidsdimensjonen og den sosiale dimensjonen. I nåtidens fremtid vet man ikke om beslutningen var skadelig eller ikke, og heller ikke for hvem. Tidsdimensjonen og den sosiale dimensjonen trer alltid frem i et

spenningsforhold da en beslutnings mulige skade vil avhenge både for hvem og i til hvilken tid.

Idet saksbehandler handler i nåtiden begrenses eller utvides fremtidens muligheter. På den måten skaper saksbehandler seg en mindre kompleks fremtid (Luhmann 2014). De sosiale omkostningene er imidlertid at også familiens aktuelle eller fremtidige handlingsmuligheter blir påvirket. Saksbehandlers handlinger på forskjellens risikoside i nåtiden vil dermed disponere over klientens fremtid. Ved å skille mellom nåtid og fremtidens nåtid trer muligheten for ulik attribusjon frem (Luhmann 1997). Saksbehandler kan kun handle, beslutte og kommunisere i nåtiden. Det er imidlertid mulig å iaktta nåtiden, ved hjelp av et tidsskjema, som nåtidens fremtid. Det vil si en fremtid som alltid vil kunne se annerledes ut gitt beslutningen saksbehandler gjør i dag. Når saksbehandler beslutter på en måte som gjør at det oppstår skader knyttet til hennes beslutning i nåtidens fremtid, så innebærer det at saksbehandler løper en risiko. Oppstår det derimot skader som ligger utenfor saksbehandlers innflytelse, opererer iakttagelsen på forskjellens fare side.

Dermed blir problemet for saksbehandler og barnevernet at det ikke finnes en posisjon hvor risiko kan unngås. I et samfunn med en fremtid vil det aldri kunne oppnås sikkerhet, legitimitet eller objektivitet (Luhmann 1997). Det vil alltid være en mulighet for at saksbehandlers beslutning vil medføre en skade i fremtidige nåtider, men det er også mulig at det ikke oppstår en skade. Det at man ikke vet med sikkerhet i den aktuelle nåtid og må beskrive det som en usikkerhet ved den aktuelle fremtid, vil imidlertid kunne innebære en skade allerede i nåtiden. Ved at saksbehandler eller barnevernet opplever et behov for å sikre, forebygge og handle på måter som kan være unødvendige, gjør at eventuelle skader, enten de inntreffer eller ikke, er skadelige allerede nå (ibid.). Det er altså saksbehandler eller barnevernets forståelse av fremtiden i risikoperspektivet, og ikke fareperspektivet, som skaper den aktuelle praksisen og hvor nettopp beslutningene om risiko i seg selv blir risikable. Organisasjonens frykt for ikke å gjøre gode undersøkelser gjør at man alltid har risikoen for øye. Man gjennomfører alle undersøkelser på samme måte, uavhengig av hva bekymringen handler om. På den måten skapes undersøkelser som til enhver tid er forbundet med fare for familiene²².

---

²² Uavhengig om beslutningen er å handle eller ikke handle, snakke med barnet eller ikke snakke med barnet.

9.3. Hvordan blir brukermedvirkning til som politisk praksis i barnevernets undersøkelser?

I mangel av en ytre instans eller eksterne holdepunkter som systemet kan vise til ved valg av kommunikasjon eller handling, vil ethvert system kunne utvikle en kontingensformel som bidrar til systemets håndtering av kontingens. Vitenskapens kontingensformel vil for eksempel være at man aldri kan oppnå sikker kunnskap, men at videre forskning alltid er påkrevd. Det vil si at det vi vet med sikkerhet, er at vi aldri får et endelig svar, det hersker stadig en usikkerhet (Qvortrup 2006), mens kunstens kontingensformel handler om å tematisere hva som gjør at noe blir sett som kunst når det alltid kunne vært annerledes.

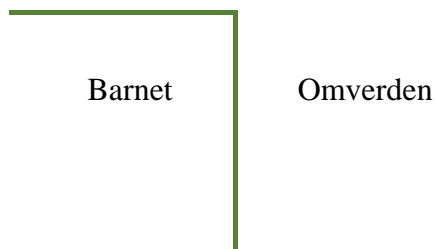
Utdanningssystemets kontingensformel er ifølge Luhmann dannelse. Dannelse blir det som pekes på når systemet skal tematisere hva et menneske er eller skal være. Dannelse har imidlertid ikke lenger karakter av en normativ standard hvor mennesket må mene og kunne «det og det». Heller må dannelse sees som et refleksivt begrep som innebærer å kunne skille meg selv fra den andre. Dannelse blir evnen til å sette seg inn i «den andres» sted (Qvortrup 2006).

Slik det trer frem i denne studien synes barnevernets kontingensformel å være «hensynet til barnet». Eller sagt annerledes, det som normerer og disponerer barnevernets praksis er et *dispositiv*, som virker gjennom sin kombinerings av tre disposisjonelle prototyper, og som maner til et hensyn til barnet. I sine forelesninger fra 1978 introduserer Foucault de tre store maktteknologier «loven», «disiplinering» og «sikkerhet», hvor han viser hvordan teknologiene produserer bestemte forståelser (Ibid.). Teknologiene legger til rette for en bestemt praksis. Ved å skape retning og normere blikket til den som befinner seg i rommet, skapes også betingelser for at noe bestemt kommer til syne (Deleuze 1992:10 i Villadsen 2013:67). Idet maktteknologiene virker over tid oppstår en endring av det sosiale rom. Gjennom spesifikke teknikker som intensiveres, forbindes og multipliseres vil praksisen underlegges en bestemt form der det sosiale rom til slutt er mettet (Villadsen 2013:60), og man kan til slutt se at et *dispositiv* er etablert. *Dispositivet* er dermed et uttrykk for hvordan praksisen er blitt rasjonalisert gjennom sine maktteknologier. Over tid, gjennom maktteknologienes samspill, konfrontasjoner og virke produseres altså et gitt *dispositiv*. På den måten kan man tenke *dispositivet Barnets beste* som et resultat av ulike *dispositiver* i «kamp» som nettopp vinner frem da *dispositivene* henter støtte hos hverandre; Gjennom en maktteknologi som *Loven* blir barns rett til deltagelse og involvering i barnevernets undersøkelser stadfestet. Det enkelte barn får imidlertid ikke bare en *rett* til «å tale», men får med *disiplineringens* teknologier også en *plikt* til «å tale». Barnets uttalelser blir dermed både

noe barnevernet i neste øyeblikk skal handle på, hvor på barnet blir bærer av ansvaret for barnevernets handlinger, men også kan barnets ytringer sees som produksjon av kunnskap og sannhet som barnet så skal anvende i sin egen subjektivering. Samtidig uttrykker samtaler sikkerhetsteknologier som søker å skulle forbygge *feil*. Gjennom samtaler med barnet skal barnevernet sikre seg nødvendig informasjon. Foucault påpeker hvordan ulike modaliteter av dispostiver kan sameksistere og også forutsette hverandre (Foucault 2008) hvor også de ulike dispostiv oppnår større gjennomslag i det de henter støtte hos hverandre. Når praksisen får et dispostivt preg er praksisen blitt til noe rutinisert, noe vi pleier, og blir dermed en generell håndtering av praksis (Villadsen 2013).

Dispositivene er skapt og skaper av en praksis som skal legge til rette for bestemte forståelser hvor dispostivene produserer maktteknologier i tråd med de ulike dispostivenes mandat. I barnevernets undersøkelsespraksis trer dispostivet «hensynet til barnet» eller «barnets beste» frem som en praksis hvor alle barn skal snakkes med. Barnevernets ansatte skal sikre barnets deltagelse, og deltagelsen skal skje gjennom en eller flere samtaler hvor det er avgjørende at barnet samtaler alene med barneverntjenesten.

Med Luhmann kan dette dispostivet settes opp som en forskjell hvor *hensynet til barnet* sees til forskjell fra alle andre hensyn:

Mitt poeng er at dispostivet tvinger frem et blikk som skiller barnet fra alle andre, hvor barnets viktige andre blir barnets omverden uavhengig av om det er foreldre, fosterforeldre, skole, barnehage eller andre. Det skapes dermed et ikke-relasjonelt barn. Forskjellen skaper et skille mellom barnet og alle andre, hvor barnets behov kan ivaretas uten å inkludere barnets relasjonelle nettverk. Barnets behov for for eksempel psykologisk nærhet og tilstedeværelse av sine viktige andre blir i et 1. ordens blikk ikke synlig. Det er ikke barnet som et multirelasjonelt individ med ulike former for avhengighet og tilhørighet (Øvreeide og Hafstad 2008) som trer frem. Heller konstrueres et skille mellom et hensyn til barnet til forskjell fra alle andre hensyn. Dermed konstrueres et blikk hvor praksisen blir målt etter

hvorvidt den befinner seg på enten barnet eller omverdens side og hvor forskjellen barnet / omverden også trer frem som varianter av barnevern / foreldrevenn, eller god / dårlig praksis.

9.3.1 Barnet som en generell størrelse

Dispositivet opererer med barnet som en generell størrelse, samtidig som den konkrete praksisen retter seg mot barnet som enkeltindivid. På den måten opptrer dispositivet «Barnets beste» eller «Hensynet til barnet» som skaper og skapt av en praksis som både er individualiserende og totaliserende (Foucault 1982). I en generell praksis der alle barn i barnevernets undersøkelser skal snakkes med alene, uavhengig av meldingens karakter og bekymring, barnets behov og ønsker, eller sosialarbeiderens faglige vurdering, opererer barnevernet totaliserende. Samtidig er barnevernets praksis individualiserende når den retter oppmerksomheten mot det konkrete barnet og dennes fortelling (Villadsen 2007a).

Spørsmålet er om ikke barnet, i sin plikt til å tale, blir utsatt for den samme pastorale makt som Foucault har beskrevet i forhold til de kriminelle eller de gale (Foucault 1975, 1999). Når det etableres et område for å intervenere, skapes samtidig et område for generering av kunnskap (Mik-Meyer og Villadsen 2013; Foucault 1991a, 1994b). I det barnet snakker, skapes samtidig en kunnskap eller sannhet barnevernet forventes å handle på. Dermed risikerer barnet å bli utsatt for en individualiserende makt (Foucault 2000a) hvor barnet holdes fast i en sannhet det selv har produsert. Det er på denne bakgrunn jeg hevder at barnevernets praksis opererer med et dispositiv hvis hensyn kun har potensial til å ivareta det *generelle* barnet.

9.3.2 Er dispositivet også å finne på andre sosiale arenaer?

Idet Foucault gjør sine genealogier over maktteknologiene viser han hvordan en tendens eller viss tilbøyelighet i det sosiale organiseres eller disponeres i sin *alminnelighet* (Villadsen 2013). Et dispositiv har nettopp potensiale til å operere på tvers av ulike institusjoner, hvor det på den ene siden opererer som et generalisert imperativ (ibid.), på tvers av ulike institusjoner, samtidig som det trer frem med mangfoldige aktualiseringer knyttet til den konkrete institusjon. Det er dermed nærliggende å spørre om dispositivet «Hensynet til barnet» ikke bare er å finne i barnevernet men også er å finne på andre sosiale arenaer som for eksempel skole, barnehage, familien, i idrettsmiljøer osv. For eksempel kan man tenke seg at dispositivet også virker innenfor skolen hvor det er et krav at barn møter til utviklingssamtaler hvor de får i oppgave å uttrykke mål, utviklingsområder og eget forbedringspotensial. Dispositivet, gjennom sitt krav til barns deltagelse, skaper en praksis hvor barnet disiplineres

til selv å ta ansvar for egen utvikling. Når barnet kommer til utviklingssamtaler blir det konfrontert og målt mot et normativt «elevideal» hvor barnet samtidig holdes fast i en kunnskap det selv har produsert og uttrykt.

I pålegget om at alle barn skal snakkes med blir barnet både sett som et objekt, samtidig som den konkrete deltagelse retter seg mot barnets subjektivering, hvor disiplineringen skjer i det barnets ytringer blir både uttrykt og forstått ut fra en bestemt standard eller ideal om av hva som er normalt. Dispositivet «Barnets beste» trer dermed frem som en organisering av maktteknologienes virke og samspill.

9.3.3 Å beslutte med henblikk på fare

Med Luhmann (1997) blir spørsmålet om barnevernet bør tenke sin fremtid ikke i «risikoens modus», men i «farens modus». Ved å innsette forskjellen fare/risiko til forskjell fra sikkerhet/ risiko vil barnevernet måtte beslutte med tanke på en fremtid som oppfattes som fare. Ved å se formen fare/risiko fra en fare-side, vil barnevernets saksbehandlere kunne tenke på når og for hvem konsekvensene av handlingene eventuelt vil kunne ramme. Dersom det er barnevernet selv som skal ta ansvaret for den usikre fremtiden, kan ikke praksisen lenger bli styrt av å skulle «være på den sikre» siden. For alle mennesker finnes det problem at det ikke finnes standardiserte forskrifter, maler og oppskrifter på når man skal gjøre hva og hvordan. Man vet ikke når det er riktig tidspunkt å gjøre det ene eller andre. Denne situasjon skjerper bevisstheten om tid og dermed om kontingens. Man står alltid overfor spørsmålet om hva man forsømmer hvis man gjør det som er viktig for en, eller alternativt om man får muligheten igjen dersom man velger det bort. På den ene siden har man flere muligheter enn tidligere, på den andre siden står man overfor spørsmålet om hva den fremtidige nåtid vil være når den betraktes ut fra den nåtidige fremtid (Mortensen 1999).

Det vil alltid kunne skje skader uten at man kan vite hvilke beslutninger som har utløst dem. For barnevernets ansatte skaper imidlertid undersøkerplanen en illusjon av å vite hvordan det skal handles. Dermed usynliggjøres også hva man eventuelt kunne ha oppnådd om man hadde handlet annerledes. I en situasjon uten en forhåndsbestemt mal for hvordan det skal handles vil saksbehandlerne stå i en situasjon som tydeliggjør at det ikke finnes noen visshet knyttet til når det er riktig å gjøre det ene eller det andre; altså en situasjon som skjerper bevisstheten om tid og dermed kontingens. Det ville stille alvorlige krav til saksbehandlerne om å måtte ta stilling og vurdere, og hvor den konkrete situasjonen måtte danne utgangspunktet.

Poenget til Luhmann er at økt planlegging og normer for handling ikke nødvendigvis reduserer kompleksiteten. Tvert imot kan en risikere å øke risikoen ved iverksetting av disse teknologier eller mekanismer (Mortensen 1999). Uten maler og en standardisert praksis vil man på den ene siden ha langt flere muligheter, samtidig som man åpner for en praksis som til enhver tid vil spørre seg hva den fremtidige nåtid vil være når den betraktes ut fra den nåtidige fremtid (Luhmann 2007).

KAPITTEL 10

AVSLUTNING OG TILSLUTNING

10.1. Hva er tilfelle og hva ligger bak?²³

Det er forholdet mellom brukervedvirkning som fenomen og den konkrete praksis som har drevet denne avhandlingen fram. Ved å innta et analysestrategisk blikk som ikke ser *fra* brukervedvirkning som begrep, men retter blikket *til*, viser avhandlingen hvordan brukervedvirkning til enhver tid innordnes eller underkaster seg teknologienes form. Brukervedvirkning fremstår dermed ikke som en verdi som legger føringer for praksisen. Heller trer brukervedvirkning frem som et begrep uten innhold og hvor det blir de enkelte styringsteknologiene som til enhver tid bestemmer dets mening og eventuelle utfoldelse. I barnevernets praksis blir brukervedvirkning prisgitt det styringsteknologiene finner aktuelt, mer enn selv å være en bestemt distinksjon som blir bestemmende for hva barnevernet ser og finner relevant.

I barnevernets undersøkelse blir fremtidens uvisshet politikkenes problem. Dispositivet «Barnets beste» blir drevet frem som et politisk prosjekt eller en politisk teknikk som sikter seg mot bestemte felt. Sikkerhetspolitikken produserer teknologiene som er ment å sikre en praksis i tråd med det gjeldende dispositivet og hvor de enkelte teknologiene skal sørge for at beslutninger som fattes, ikke rammer politikken selv.

Risikopolitikken bringer barnevernet i en tilstand av fare i det barnevernet som system blir forventet å utføre en praksis som barnevernet selv ikke har definert. Politikken opererer på forskjellens risiko side og pålegger barnevernet å omsette alle svake punkter til forebyggelsesprogrammer ut fra den hensikten å sikre «den gode praksis». En praksis hvor standardisering og maler blir de mest opplagte svarene. På den måten blir det barnevernet som organisasjon som bærer ansvaret for eventuelle feilvurderinger – ikke politikken. Ansvaret dyttes dermed over på barnevernets ansatte.

10.2. Barnevernet som system

Ser man barnevernet som et sosialt system i Luhmanns terminologi, vil barnevernet ikke være et produkt av omgivelsene, men et system som skaper seg selv. Det er et autopoietisk system hvor alt som fungerer i systemet blir produsert i systemet (Luhmann 1992). De

---

²³ Luhmann 2000b

selvproduserende elementene er undersøkerplaner, tiltaksplaner, omsorgsplaner, kriterier for ansettelse, rutiner og retningslinjer for samarbeid med skoler, barne- og ungdomspsykiatrien, politiet osv. Idet barnevernet produserer seg selv, skilles det mellom hva som tilhører systemet, barnevernet, og hva som blir definert som barnevernets omverden. Skillet mellom systemet og dets omgivelser er et internt skille som systemet bruker til å opprettholde sin grense i forhold til omgivelsene. Idet det velges hva som tilhører systemet, vil mye som potensielt kunne ha blitt bestemt å tilhøre innenfor, falle utenfor. Det er noe det velges å satses på. Et eksempel kunne her være Øyvind Kvello (2010) sin utredningsmal som har fått en sentral posisjon innenfor barnevernssystemet. Poenget er at når Kvello sin utredningsmal velges, vil det være mye annet som overses og velges bort. Det som fastholdes vil alltid være en liten del av alt det som kunne blitt valgt og hvor det som velges avhenger av hva som stabiliserer seg når mange iakttagere iakttar hverandres iakttagelser. Det innebærer at hvis mange sier det samme, hvis fagfeltet samtykker og hvis forskere uttaler seg i samme retning, så skjer den selvforsterkende prosessen som heter «skapelse av betydning». Et stabilt system er ikke et system som slett ikke forandrer seg, men heller et system som er i stand til å fastholde sin identitet, tross høy ustabilitet i omverdenen og i systemet selv. Dermed er det ikke noe utenfor barnevernet som garanterer barnevernet som et stabilt system, men barnevernets evne til å velge mellom sine alternativer. Idet det velges får man risikoen med «på kjøpet». Et annet valg vil alltid kunne vært bedre (Hagen 2005). Poenget er at barneverntjenesten som system skaper seg en form som gjør at systemet skiller seg fra sine omgivelser. Det betyr ikke at ikke barnevernet kan påvirkes av omverdenen, eller at ikke også barnevernet kan påvirke sine omgivelser. Det er ikke slik at barnevernet som system selv produserer alle grunner til selvskapelse, eller at det som system kan sikre at det ikke blir forstyrret av omverdenen eller samfunnet. Poenget er at systemet skaper seg selv for å kunne håndtere virkelighetens kompleksitet (Thyssen 1997). Den verden barnevernet som system opererer i er kompleks. Det innebærer at selve systemdannelsen i seg selv er en måte å håndtere denne kompleksiteten på, samtidig som systemet selv trer frem med mindre grad av kompleksitet.

Når barnevernet som organisasjon trer frem som en polyfon organisasjon med et utall funksjonssystemer, vil det i større grad skape usikkerhet knyttet til hva og hvem barnevernet er. Er barnevernet et system for hjelp, kontroll eller læring, eller skal barnevernet først og fremst operere innenfor det økonomiske systemet og overholde fastlagte budsjetter? Fra tradisjonelt å være en homofon organisasjon som i sine undersøkelser har benyttet seg av det sosialfaglige funksjonssystemet, hvor utøvelse av skjønn og vurdering er sentralt, trer

barnevernets undersøkelse nå frem som en styring gjennom teknologier som er ment å sikre undersøkelsene en bestemt form. Det innebærer samtidig et barnevern hvor problemet ikke lenger er hvorvidt barnevernet som system oppfyller sine oppgaver, men den likegyldighet som finner sted som følge av den funksjonelle differensiering (Skov Henriksen 2001). Det økonomiske systemet ser ikke det sosialfaglige perspektivet, og det rettslige systemet er kun interessert i rettslige problemstillinger. Når funksjonssystemene fremstår som skarpt adskilte, autonome og lukkede (Luhmann 1994 i Skov Henriksen 2001), vil de kun bekymre seg for hva de selv fastsetter som et problem, og dermed ikke se hvordan problemer alternativt kan både håndteres og forstås (Skov Henriksen 2001).

10.2.1 Brukermedvirkningens praksis

I denne studien er det de ulike maktteknologiene som en særlig form for iakttagelse som er blitt analysert frem og hvor spørsmålet har vært hvordan maktteknologiene, med sine bestemte iakttagerblikk, skaper bestemte forskjeller som det deretter styres etter (Andersen og Thygesen 2004). Når styring består av forskjells minimering, er styring å forstå som den prosessen barnevernets ansatte vedvarende beskjeftiger seg med (Luhmann 2002a). Styring er dermed den daglige praksisen. Det er tale om den daglige håndteringen av forskjellen mellom det definerte målet og praksisens avvikelse fra dette mål. Styring er dermed ikke en ytre påvirkning eller ledelse.

Som jeg har vist, inneholder barnevernet som organisasjon en rekke maktteknologier som styrer med sine bestemte forskjeller og hvor enhver styring handler om å innsette en forskjell som deretter skal minimeres (Luhmann 2002a). Det enkelte blikk styrer hva man får øye på og dermed hvordan man skal handle, samtidig som andre muligheter usynliggjøres. Teknologiene styrer praksis samtidig som teknologiens styring i seg selv ikke er synlig. Dermed sees heller ikke den alternative praksisen. Man ser kun det teknologiene tillater oss å se (ibid.).

Jeg har imidlertid ikke bare analysert frem de maktteknologier som blir bestemmende for barnevernets praksis, men jeg har også analysert frem den styringsteknologien som ligger *bak* de ulike makt-teknologiene. Dispositivet «Barnets beste», med sitt bestemte iakttagerblikk, trer frem som et generelt blikk som er å finne bak de ulike teknologienes virke. Dispositivet blir det iakttagerblikket som produserer de teknologiene som er å finne som forskjeller på formen nåtid / fortid, barnets deltakelse / barnets beskyttelse, undersøkerplan/ faglig skjønn, sikkerhet/ risiko, barnet / omverden, hjelper/ kontrollør, hjelp/ kontroll osv.

Som styringsteknologi skaper dispositivet betingelser for hvilke maktteknologier det skal styres etter og dermed hvilken praksis som skal gjelde. Når styring er å forstå som

registrering av avvikelse med henblikk på korreksjon (Luhmann 2002a), vil dispositivet være visjonen som gjør styringsprosessen mulig. Dispositivet produserer teknologiene som skal opprettholde dispositivets eksistens og hvor teknologienes blikk fortløpende gjør det mulig å se når praksisen er på avvikende kurs. Dermed utgjør dispositivet både betingelsen for, og er skaper av den gjentagende praksisen.

10.2.2 Teknologienes styringskapasitet

Det er forsøket på å sikre den usikre fremtiden som er teknologienes oppdrag. Det gjør at den enkelte saksbehandler blir overlatt til sine subjektive vurderinger av sannsynligheter. Og det er her sikkerhetsteknologiene har sitt virke. De opererer i rommet for mulige hendelser og tilfeldigheter (Foucault 2008). Som maktteknologi skal for eksempel undersøkerplanen sørge for en bestemt (ønskelig) praksis. Det betyr imidlertid ikke at teknologien i seg selv kan sikre denne praksisen. Teknologiene kan ikke i seg selv virke bestemmende på barnevernets håndtering, noe som innebærer at barnevernet må være i stand til å styre seg selv.

Barnevernets ansatte må selv sjonglere og selv treffe de vurderinger og beslutninger som er i tråd med styringsmaktens mål.

Idet for eksempel saksbehandler innkaller barnet til samtale, uavhengig av eget skjønn eller faglig vurdering, er det i seg selv et eksempel på hvordan saksbehandler blir styrt og styrer etter ulike teknologier som søker å minimere de ulike forskjellene. Styringen skjer gjennom 1) instruksjon, 2) tilslutning eller 3) selvstyring (Andersen og Thygesen 2004)²⁴. Ved 1) opererer teknologien på forskjellen adferd/ regel hvor det er opp til saksbehandler eller barnevernet selv å tilpasse sine handlinger til gjeldende regler. Forskjellen mellom gjeldende regel og den aktuelle praksisen søkes minimert der hvor teknologiene har form av kontroll. Ved 2) opererer teknologien ikke etter en regel for handling. Heller er det opp til organisasjonen eller den ansatte selv å produsere planleggingsteknologier i henhold til gjeldende styringsteknologi, og 3) handler om at subjektet skal minimere forskjellen mellom sitt gjeldende selv og sitt fremtidige selv, hvor hensikten er at subjektet skal skape et selv som kan styre seg selv (ibid.).

Grensen for dispositivets styring går altså ved barnevernets evne til *selv* å gjøre beslutninger som omsetter dispositivets mål i praksis. Styringens grense må gå ved styringskapasiteten hos den man søker å styre (Andersen og Thygesen 2004). Hvis vi tar for

---

²⁴ Ref. makt plassert med utgangspunkt i de ulike skoler; Governmentsskolen, Governanceskolen og Governmentalityskolen i kapittel 3

oss praksisen som handler om å snakke med *alle* barn, så ser vi hvordan alle teknologiene er i spill. Både som regel, som et planleggingsverktøy i form av en undersøkerplan og som en undersøkeridentitet.

Alle teknologiene fungerer som kommunikasjon med tanke på å redusere en forskjell, uten at teknologiene selv kan instruere den videre kommunikasjonen. De er dermed å forstå som annen ordens kommunikasjon. Teknologiene setter blikket, men blikket kan ikke i seg selv sikre en bestemt virkning. Det er dermed ikke gitt at teknologiene «virker». Som forsøkt vist, er det kun når barnevernet og de ansatte selv setter annen ordens kommunikasjonen som premiss at styringsteknologiene blir til styring (Andersen og Thygesen 2004).

10.3. Tillit og makt som usikkerhetens svar

Denne studien har synliggjort brukermedvirkning som makt. Ved hjelp av ulike analytiske forskjeller har en «skjult»²⁵ makt kommet til syne. Det er en makt som skaper bestemte subjekter, kunnskaper og praksiser. Spørsmålet man dermed kan, og kanskje bør, stille er hva makten er et svar på? Eller enda bedre; hvordan kan det skje at makt produseres i barnevernets undersøkelser?

Som nevnt handler makt om å regulere egne eller andres handlinger, og hvor denne reguleringen kun kan anses nødvendig hvis det foreligger en tvil om handlingen som reguleres (Borch og Larsen 2003). Dermed kan man tenke seg at behovet for makt oppstår i en sfære av manglende tillit. Eller sagt med andre ord; dersom vi gir avkall på makten oppstår et behov for tillit. Når vi *ikke* kjenner en handlingens virkning, og heller ikke med sikkerhet kan vite hva som er den beste handling, er det fordi man ikke kan ha sikker kunnskap om en verden man ikke kjenner. Man kan ikke vite hvordan den andre møter ens handlinger og man kan heller ikke vite hvilke konsekvenser handlingene får. Sagt med Luhmann så kan vi ikke redusere den sosiale kompleksiteten på forhånd.

På den måten kan både tillit og makt sees som stabiliserende faktorer der den enkelte har frihet til å handle annerledes enn det man forventer. Tillit benyttes for å redusere den sosiale ordens kompleksitet. Det samme gjør makt. Begge fenomenene anvendes for å håndtere en kompleks verden. Når Luhmann ikke aksepterer den etiske tilgangen der tillit er å anse som et ubetinget gode, er det fordi man, ifølge Luhmann, fortsatt ikke kommer utenom problemet knyttet til når tillit er å anbefale eller når makt eller mistillit er det mest fornuftige. Begge deler ville forutsette en kunnskap og en sikkerhet om en fremtid vi ikke kjenner.

---

²⁵ Skjult fordi den uten analytiske blikk ikke umiddelbart er synlig.

Tillitens domene er nettopp når det ikke finnes sikkerhet. Tillit kan aldri oppnå en mål-middel struktur, eller basere seg på prognoser (Mortensen 1999). Dermed er det fra et Luhmannsk perspektiv ikke mulig å stille seg til doms over om tillit er ønskelig eller ikke. Heller peker han på både tillitens og mistillitens nyttefunksjoner.

For barnevernet som system og organisasjon kan det være utfordrende at barnevernets ansatte har frihet til å handle annerledes enn systemet vil. Systemet trenger mistillit. Eller sagt på en annen måte; tilliten trenger hjelpemekanismer (Mortensen 1999). For eksempel kan man tenke at undersøkerplaner er en form for institusjonalisert mistillit for å sikre at undersøkelsene ikke gjennomføres tilfeldig eller vilkårlig eller prisgitt den enkelte saksbehandler. Barnevernet som system vil med mistillitens hjelpemekanisme søke å sikre klientene og familiene en form for likebehandling og hvor enhver som undersøkes av barnevernet skal møte «det samme» barnevernet.

10.3.1 Barneverntjenestens behov for tillit innad i organisasjonen

Det Luhmannske perspektiv på tillit gjør det mulig å se både tillit og mistillit som funksjonelle strategier. Det er for eksempel fullt mulig å både ha tillit til klientens historie og fremstilling, samtidig som man ønsker å innhente opplysninger fra skolen eller andre tjenester. Som leder er det også mulig å ha tillit til at en ansatt behersker dialogen med familiene, men samtidig kjenne et behov for å føre kontroll med at det blir ført journal. Det er også mulig å tenke at en institusjonalisering av mistillit, som for eksempel å lage en regel om å «behandle alle likt» frigjør den enkelte fra å kontrollere kollegaene i forhold til om undersøkelsen blir god nok. Det kan i seg selv nettopp frigjøre tilliten. På den måten kan man tenke at tillit innad i organisasjonen «kjøper» systemet tid til å fungere. Beslutninger blir foretatt uten at det samtidig gis legitimitetsgarantier (Mortensen 1999). På den måten virker tillit rasjonelt fordi tilliten styrker den enkeltes handlingskapasitet og repertoar.

Enhver tillitsrelasjon har innebygget et moment av sosial kontroll (Luhmann 1999b). Idet du blir vist tillit og bekrefter denne, vil du samtidig forplikte deg. Dermed fremstår tillit både som en sjanse og en lenke og man kan si at tillit både oppdrar og tjener som et instrument for forpliktelse (ibid.). Den bindingen den enkelte opplever etter å ha blitt vist tillit, fungerer nærmest som en reduksjon av kompleksiteten, men da på det indre plan. Man får, gjennom en innlevelse i hva den som har gitt tillit forventer, en forenkling av mulige handlingsvalg (ibid.). Når det ikke finnes en ytre sikkerhet, handler tillit om å øke toleransen for usikkerhet. Den ytre usikkerhet skal erstattes med en indre sikkerhet (Mortensen 1999).

10.3.2 Tillit vs. mistillit til klientene

For undersøkeren er det å utvise tillit til klienten et sprang ut i det uvisse og reflekterer handlingens kontingens. Saksbehandleren må beslutte seg for å ha tillit, vel vitende om at det kan gå galt. Idet undersøkeren viser tillit innebærer det en generalisering av forventning, det vil si generalisering i betydningen reduksjon av kompleksitet (Mortensen 1999). Luhmann peker på at en person som klarer å tilpasse seg en situasjon, og ta inn den andres forventning i situasjonen, er mer tillitsvekkende enn en som fastholder «å være seg selv» uavhengig av hva situasjonen krever. Det er i interaksjonen man viser seg frem. Det vil si at det er i måten man opptrer på at man enten innbyr til tillit eller til mistillit. Kanskje kan man si at en undersøker som klarer å håndtere og vurdere den konkrete situasjonen mer enn å følge den forhåndsbestemte planen, har en høyere tillitskapital enn en som holder seg fast i rutinene? Det innebærer dog at det å utvise mistillit like fullt kan være det situasjonen krever. Poenget er imidlertid at det bare er den som fremstiller seg på en måte som gjør at hun stiller seg åpen for en mulig avvikende adferd, her for eksempel ved ikke å følge planen, er en person som inngir tillit. I denne konteksten er det dermed avgjørende at undersøker i sin fremstilling viser at hun ikke er *nødt* til å følge planen. Bare da kan det skapes tillit i interaksjonen.

For den som blir vist tillit, for eksempel den enkelte familie, vil det medføre, ikke en plikt til å handle i tråd med tilliten, men de vil befinne seg i en normativ sfære som gjør tillitsbrudd mindre akseptable. Den som blir gitt tillit blir bundet til å fortsette og handle i tråd med tillitsbevisene. På den måten vil en tillitsrelasjon alltid opptre som en reduksjon av dobbelkontingens og derfor gi et tap av frihet (Mortensen 1999).

Bakgrunnen for all tillitsdannelse er kompleksitetsproblemet. Gjennom sin tillit avlaster den som har tillit seg for en kompleksitet han ikke vil bære. Blir tilliten misbrukt, overtar den som misbruker tilliten kompleksiteten. Han vil da bli møtt med en strøm av komplekse og kontrollerende adferds-krav fra den opprinnelige tillitshavende, noe som kan føre til at han selv står i fare for å bryte sammen under trykket av kompleksiteten (Luhmann 1999b).

10.3.3 Hvordan kan barnevernet oppnå tillit?

En eventuell manglende tillit tilhører barnevernets omverden. Tillit er noe man blir gitt. Spørsmålet jeg avslutningsvis stiller er hvilke systeminterne forutsetninger som må til for at barnevernet skal fortjene tillit? Som system kan barnevernet opptre forutsigbart, som noe stabilt og uavhengig av stormene utenfor. Det er imidlertid avgjørende, om barnevernet skal fortjene tillit, at det ikke bare fortsetter å være det det er, men at det som system fortsetter en

selvfremstilling hvor det også tas høyde for omverdens blikk, samtidig som det føler seg bundet av sin selvfremstillingshistorie.

For barnevernet som system ligger tillitens grunnlag i barnevernets fremstilling av seg selv som et system som har sin egen identitet, samtidig som denne identiteten må bygges opp i interaksjoner som korresponderer med systemets omverden. Som system må barnevernet kunne se seg selv med omverdens blikk og forventninger. Det betyr ikke en ren tilpasning hvor barnevernet som system ikke avgrenser og markerer seg. Den som kun tilpasser seg fremstår usynlig, og tillitens grunnlag forsvinner.

Det er systemer som opplever tillit og mistillit i sin omverden som et viktig anliggende, og som bekymrer seg for sin tillitsstatus som fremstår som et system det er verdt å ha tillit til. Sagt med Luhmann vil disse organisasjonene tape i spontanitet, men samtidig vinne i refleksiviteten. Sett utenfra vil disse organisasjonene ha en mer bevisst fremstilling og dermed også mestre og innstille seg på en krevende og kompleks omverden (Luhmann 1999b).

En reflektert selvfremstilling inneholder en langt større garanti for at systemet evner å tilpasse seg (uten å miste seg selv) en stadig vanskeligere og vekslende omverden. Med andre ord må barnevernet som system klare å innta omverdens blikk på seg selv, og tilpasse seg denne, men samtidig beholde egen identitet for å oppnå tillit. Et system som gjør seg utilgjengelig for kontakt, opptrer avvikende eller som distanserer seg, er det vanskelig å ha tillit til. Det er ikke mulig å ha tillit til et system som ikke tilbyr muligheter for læring og etterprøvelse (Luhmann 1999b). Det er imidlertid slik at for barnevernet som system kan manglende tillit fra omverden skape en langt større frihet. Det system som ikke har tillit vil agere langt mer uanfektet og fritt enn et system som er opptatt av og bekymret for sin tillitsstatus (ibid).

10.4 Avhandlingens begrensninger

Når jeg nærmer meg avslutningen på denne avhandlingen kan et betimelig spørsmål være om jeg har funnet og beskrevet de mest interessante analytiske svarene? Hvordan vite at jeg kan avslutte analysen, og hvordan vite at ikke de beste svarene er dem jeg ennå ikke har oppdaget? Kan jeg, ved å fortsette min analyse, finne ytterligere noe nytt, noe bedre og noe enda mer interessant? Spørsmålene er hentet fra en analyse av Christian Frankel (2014). Her viser han hvordan det er mulig å innta et 2.ordens blikk på analysen, og konkretisere denne ved å vise en forskjell mellom det analysen tilbyr av analyser og det som kunne ha vært vist. Det er en måte å holde blikket fast på egen analyses selvfølgeligheter samtidig som

forskjellen til det som kunne ha vært blir synliggjort og forstørret (ibid.) Dermed trer det inn en forskjell mellom det gitte (min analyse) og det mulige. Ved å foreta en operasjon hvor analysen settes inn som system for deretter å spørre hva som danner systemets omverden, og dermed er til forskjell fra, vil jeg kunne beskrive denne analysens kontingens. For eksempel hadde det vært interessant å analysere de casene som *avviker* fra mønsteret. Blant annet var det en saksbehandler som uttrykte at hun *ikke* så det hensiktsmessig å alltid snakke med barnet. Jeg kunne også valgt å studere brukermedvirkning i lys av foreldrenes livsfortellinger, hvor jeg *ikke* hadde avgrenset meg fra de lange monologer, men nettopp sett hvordan foreldrenes narrativer hadde betydning for deres deltagelse. Eller jeg kunne tatt utgangspunkt i Rasmus Willig (2009) sin forståelse av det å være myndig, (og dermed hva det innebærer å myndiggjøre) og analysert foreldres kommunikasjon knyttet til det å kunne si «nei»; det vil si ikke å ville samarbeide eller å kunne komme med kritikk. Alle disse alternativene hadde vært mulig gitt mitt datamateriale. Og det siste her er viktig. Denne avhandlingens perspektiv *binder den fast* til sin empiri. I tråd med Foucault og Luhmann er det kun det som *vises* og *kommuniseres* eksplisitt som er denne avhandlingens empiri. Det er både dens styrke, avhandlingen er i særlig grad empirisk, men det kan også være dens svakhet. Dens særlige avhengighet til empirien, slik denne *uttrykkes*, gjør at den både er begrenset av blikket det ses *med* og blikkene det ses *på*. Det er en analysestrategi som handler om å forme et bestemt blick på andres blick. Blikket det ses med (som er en indikasjon innenfor rammen av en forskjell) skiller meg som iakttager og informantene som iakttaget på en *bestemt* måte (Andersen 1999). Idet jeg velger mitt analysestrategiske blick gjør jeg et valg, og valget krever en redegjørelse. Nettopp fordi jeg kunne ha valgt et annet blick. Blikket jeg ser med, forskjellen det ses med, blir bestemmende for hvordan materialet kan iakttas. Det er blikket jeg ser med som skaper den nødvendige avstand til mitt materiale og dermed også hvilke spørsmål det er mulig å stille til det. *Den analysestrategiske forskjell må velges og være så skarp at den hindrer at jeg uten å ville det faller ned på en 1. ordens betraktning* (ibid:153).

Det krever at jeg kan redegjøre for valg av analysestrategiske blick, nettopp fordi jeg ser det jeg ser, gitt forskjellen jeg ser med. På den måten må det være klart hva som gjør at noe fremstår på den ene eller andre siden av den analytiske forskjellen. Dermed er det et perspektiv som virker begrensende på hvilke analytiske spørsmål og fortolkninger jeg kan tillate meg. Blant annet gir perspektivet meg ikke adgang til å *fortolke* informantenes kommunikasjon. Idet jeg kun forholder meg til kommunikasjonen slik den *uttrykkes*, mister jeg samtidig informantenes motiver, tanker og begrunnelser. For eksempel kan man tenke at saksbehandlerne har *gode grunner* for sin positive holdning til undersøkerplanen. Planen

representerer kanskje en form for struktur som innebærer å kunne møte klientene «likt», samtidig som planen kan justeres og tilpasses den enkelte. Altså at planens betydning kan knyttes til et sosialfaglig perspektiv hvor fagutøvelsen nettopp er forankret i både et universelt og et individuelt grunnsyn. Dermed fungerer planen som et redskap til å foreta en slik avveining og blir en teknologi som understøtter sosialarbeidernes faglige skjønn. På samme måte kan man tenke at saksbehandlerne har *gode grunner* for å alltid ville snakke med barnet. Så lenge dette imidlertid ikke blir *uttrykt* i empirien vil dette være å anse som en 1. ordens iakttagelse. Poenget er at *materialet*, slik det fremstår, både blir bestemmende for hva jeg kan se med, men samtidig blir også *blikket* jeg ser med, bestemmende for hva jeg kan se, men dog ikke hva jeg ser²⁶. Avhandlingen hviler på, eller springer ut av, det epistemologiske premisset at det sosiale er noe som *oppstår*. Det innebærer at det jeg ser eller finner i avhandlingen er skapt av det blikket jeg har anlagt i møte med mitt materiale. Dermed er makten jeg ser ikke noe som *er, men en makt jeg har skapt og som kommer til syne i det jeg har anlagt et maktanalytisk blikk*. Det sosiale skapes i blikket og er å anse som skapelsesprosesser (Rennison 2005:2). Det innebærer at det iakttagelsesteoretiske problemet er «hvordan noe skaper noe som blir til noe» (ibid.). Når det analysestrategiske blikk skaper en form for sosialitet (som hevdes oppstått) blir det avgjørende at maktblikket er seg bevisst at det skaper denne sosialitet. Og det er her avhandlingen blir bundet fast til sin empiri. Det er kun ett nivå i det sosiale, og det er kommunikasjonens. Det er ikke noe *utenfor* kommunikasjonen som skaper eller dirigerer kommunikasjonen. Jeg har iaktatt *gjennom* makt hvordan det sosiale oppstår (ibid.).

Slik jeg ser det, er imidlertid ikke spørsmålet hvorvidt jeg har funnet de mest interessante svarene. På samme måte som de analytiske blikkene kun kan starte uten en begrunnelse, kan jeg ikke avslutte med en *endelig* avslutning. Det vil alltid være mulig å se noe annet, gitt andre analytiske blikk. Det er imidlertid ikke gitt at nye og andre blikk er *bedre*. Like fullt kan de være interessante og tilby andre kunnskapsbidrag. Og det er et poeng. Det er en *nødvendighet* å erkjenne at vi alltid kan oppdage noe annet, gitt andre blikk.

10.5 Avhandlingens bidrag

Som tidligere beskrevet er brukermedvirkning og klientens møte med systemet et vel utforsket tema, også i et maktanalytisk perspektiv slik jeg har gjort i min studie. Det er imidlertid ikke

---

²⁶ Jeg kan kun ta utgangspunkt i det som *sies*, samtidig som mitt maktblikk gjør at det er makt som oppstår. Hva slags makt er imidlertid ikke gitt.

mange som har utforsket *barnevernets undersøkelser* fra dette perspektivet. Et unntak er Cathrine Pengerud (2015). Hun viser i sin masteroppgave hvordan barnevernets *undersøkelsesrapporter* oppstår som makt ved at tekstene blir materialet makten medieres *gjennom* og hvor hun ved å analysere disse får kunnskap om hvordan den konkrete praksis oppstår. I sin studie viser hun hvordan en standardisering og kategorisering av klienten kan bidra til en objektivisering av subjektet og også hvordan makten skjules bak den gode intensjon som for eksempel «barnets beste» Hun skriver at barnevernsarbeideren ikke framstår som et fritt skjønnsutøvende subjekt, men er derimot forpliktet til å handle innenfor de tenke- og talemåtene som er gjeldende i institusjonen og systemet, hvorpå empowerment-tenkning og brukerperspektiv svekkes til fordel for standardiserte tiltak. Hun har altså svært samsvarende funn som de jeg finner i min avhandling. Også andre har gjort lignende funn. Blant annet viser Nathan Harris (2012) hvordan foreldre opplever barnevernets undersøkelser påtrengende og formalistiske på en måte som gjør dem mindre delaktige i undersøkelsen. Harris mener at ved å gjøre undersøkelsene mer individuelle og mindre generelle kan man oppnå større deltagelse fra foreldrene, noe som er en forutsetning for å få informasjon og gjøre gode undersøkelser (Harris 2011). Også avhandlingen til Vibeke Samsonsens (2016), som er en sammenlignings studie av barnevernundersøkelser i Norge og England, tar opp hvordan barnevernundersøkelsene bør være strukturerte samtidig som det faglige skjønnet må være sentralt.

En annen nylig studie har utforsket enslige asylbarns deltagelse i samtaler med barnevernet. Studien beskriver hvordan samtale gjennomføres på en så standardisert og mekanisk måte at barna ikke blir deltagere i samtale. De ansatte blir så opptatt av å bruke skjema og følge prosedyrene at samtale fremtrer objektiviserende og fremmedgjørende, ikke bare på barna, men også for profesjonsutøverne (Kjelaas 2016).

Michel Foucault og hans forståelse av makt har vært sentral i avhandlingen. Hans maktbegreper er velkjente og mye brukt innenfor den sosialfaglige litteraturen (f.eks Powell og Khan 2011; Powell og Chamberlain 2012; Mik-Meyer og Villadsen 2013; Engebretsen og Heggen 2012; Hennem 2012). Imidlertid kjenner jeg ikke til at andre har *anvendt* en *dispositiv analyse* i undersøkelsen av et sosialt felt slik jeg har gjort i denne avhandlingen. På den måten kan min analyse vise vei for andre som ønsker å gjøre en *dispositiv analyse* i undersøkelser av hva som fører til at det sosiale trer frem som det gjør.

Selv om jeg ikke er alene om å anvende Luhmanns systemteori for å se, forstå og utvikle det sosialfaglige feltet er det få andre som har gjort dette i en *norsk* kontekst. Unntak her er blant annet Sverre Moe (1995;1996a, b; 2006) og Ove A. Breive (2011). Også i en internasjonal (engelsk språklig) kontekst er litteraturen begrenset. Unntak her er blant annet Albert Scherr

(1999), Kaspar Villadsen (2008), Jan Wirth (2009), Anita Kihlström ²⁷(2011), Dimitris Michailakis og Werner Schirmer (2014), Maria Nissen (2014) og Werner Schirmer og Dimitris Michailakis (2015). I en *dansk* kontekst er bidragene imidlertid betydelige (f.eks. Andersen 2003, 2006; Nissen 2010; Mik-Meyer og Villadsen 2013), og også i den tyske litteraturen finnes omfattende bidrag som anvender og utvikler Luhmanns systemteori i og på det sosialfaglige feltet (Baecker, 1994; Bommers & Scherr, 2000b; Fuchs, 2000 i Schirmer og Michailakis 2015).

Jeg håper avhandlingen kan være en inspirasjon for andre som ønsker å undersøke et bestemt felt med tanke på å synliggjøre hva som «er», det vil si den selvfølgelige praksisen. Idet den selvfølgelige praksis kommer til syne, vises samtidig hva som kunne ha vært (Frankel 2014). Det er altså noe mer enn et utsagn om at «samfunnet kunne være annerledes» som er en teoretisk posisjon. Hensikten har vært å undersøke «hva som er tilfelle og hva som ligger bak» (Luhmann 2000b). Avhandlingens bidrag er dermed en diagnose av barnevernets praksis sett med Luhmanns systemteoretiske blikk, uten at den må forstås som en normativ kritikk. Det å undersøke et felt fra et normativt perspektiv vil innebære at man kun ser avvikelser fra gjeldende norm. Jeg har nettopp *ikke* definert brukermedvirkning som et ideal og deretter målt eller dømt barnevernet herfra. Hadde det vært tilfelle, hadde jeg risikert at diagnosen handlet mer om idealet enn om barnevernet som aktuell praksis (Andersen 2012).

Ved å se sosialt arbeid i et bestemt perspektiv, som denne avhandlingen gjør, vil man samtidig kunne se det avhandlingen ser, *i et annet lys*. Altså det avhandlingen ikke ser, fordi den ser det den ser. Det avhandlingen ser, kan hindre den i å se noe annet. På den måten vil avhandlingen, gjennom sine sosialfaglige betraktninger, kunne lære noe om hva sosialt arbeid er, og ikke er. Denne avhandlingens særlige bidrag er en synliggjøring av feltets egne sosialfaglige betraktninger. Ved å vise hva avhandlingen ser, vil man samtidig få øye på hva avhandlingen ikke viser. Det er det systemteoretiske bidraget. Avhandlingen må derfor forstås som et bidrag til teori *om* sosialt arbeid, men i det, også en teori *for* sosialt arbeid. I det jeg viser hvordan sosialt arbeid konstrueres og kommuniseres kommer sosialt arbeid til syne. Da blir det også synlig hvordan avhandlingen er en teori *for* sosialt arbeid. Ved å reflektere over *om* skapes også et grunnlag for å kunne reflektere *for*. På den måten er avhandlingen et konkret bidrag til hvordan sosialt arbeid både kan tenkes og gjøres innenfor et komplekst felt som barnevernet.

---

²⁷ Kihlström er kritisk til systemteoriens relevans for sosialt arbeid

Litteratur

Addams, Jane (1910). *Twenty years at Hull-house*. New York: Macmillan

Alm Andreassen, Tone (2005). *Brukermedvirkning i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal
Akademisk

Andenæs Agnes (2000). Generalisering. Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (red.). *Kjønn og fortolkende metode*. Oslo: Gyldendal
Akademisk

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999). *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne

Andersen, Niels Åkerstrøm (2002). «Polyfone Organisationer» *Nordiske OrganisasjonsStudier*, no.2., Oslo: Fagbokforlaget, 27-53

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003). *Borgerens kontraktliggørelse*. København: Hans Reitzels Forlag

Andersen, Niels Åkerstrøm (2006). *Partnerskabelse*. København: Hans Reitzels Forlag.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2007) Organisation i anden ordens perspektiv – systemteoriens analysestrategiske maskine. I H. Højlund og M. Knudsen (red.) *Organiseret kommunikationssystemteoretiske analyser*. 1.e-bogsudave. Fredriksberg, Samfundslitteratur.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2008a). *Legende magt*. København: Hans Reitzels Forlag

Andersen, Åkerstrøm Niels (2008b): Velfærdsledelse: Diagnoser og udfordringer. I C. Sløk og K. Villadsen. *Velfærdsledelse. I den selvstyrende velfærdsstat*. København: Hans Reitzels Forlag

Andersen, Niels Åkerstrøm (2012) *Flygtige forhold. Om ledelse af medarbejdere mellem pædagogik, kærlighed og leg*. København: Hans Reitzels Forlag

Andersen, Niels Åkerstrøm (2014a). Kan man fundere kritik i kritikens umulighed? Tanker om en systemteoretisk samtidsdiagnostik. I Anders La Cour (red.). *Social Kritik. Tidsskrift for social analyse og debat* nr. 140. side 50-67

Andersen, Niels Åkerstrøm (2014b) Den semantiske analysestrategi og samtidsdiagnostik. I G. Harste og M. Knudsen (red.). *Systemteoretiske analyser. At anvende Luhmann*.

Fredriksberg: Nyt fra samfundsvidenskaberne

Andersen, Niels Åkerstrøm og Niels Thyge Thygesen (2004). Styringsteknologier i den selvudsatte organisation. I *Grus* nr 3, side 9-29.

Andersen, Niels Åkerstrøm og Justine Grønbæk Pors (2014). *Velfærdsledelse. Mellem styring og potentialisering*. København: Hans Reitzels Forlag

- Arendt, Hannah (2010) (1968). *Eksistens og religion- tænkning mellem tradition og modernitet*. Århus: Forlaget Klim
- Arendt, Hannah (1996)(1958). *Vita activa. Det virksomme liv*. Oslo: Pax Forlag AS
- Arendt, Hannah (1998). *Om vold, tænkning og moral*. Frederiksberg: DET lille FORLAG
- Arendt, Hannah (2006) (1978). *The Life of the Mind*. New York: Harcourt Brace
- Aristoteles (2001). *Etikken*. Oversatt av Søren Porsborg. København: Samlerens Bogklub
- Arnoldi, Jakob (2005). Medieanalyse og Niklas Luhmanns systemteori. I M. Järvinen og N. Mik-Meyer *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag
- Aubrey, Carol & Sarah Dahl (2006). Children's voices: the views of vulnerable children on their service providers and the relevance of services they receive. *British Journal of Social Work*, 36, side 21–39.
- Auestad Lene og Helga Mahrtdt (2011). *Handling, frihet, humanitet. M ter med Hannah Arendt*. Trondheim: Tapir akademisk forlag
- Bae, Berit (2004) Dialoger mellom førskolelærer og barn- en beskrivende og fortolkende studie. Doktorgradsavhandling Oslo: HiO-rapport 2004 nr. 25.
- Bae, Berit (2005) Observasjon i barnehage: noen validitetsmessige utfordringer, i BARN, nr 4, side 9-24
- Bae, Berit (2007) Det flyktige som gjentar seg- fokus på mikroprosesser i hverdagslivet. I «Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen» Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer. 1. delrapport fra prosjektet «Barns omsorgskarrierer. Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder». Hio rapport nr 19. Høgskolen i Oslo: Avdeling for lærerutdanning
- Baecker, Dirk (1994). Soziale Hilfe als Funktionssystem der Gesellschaft (Social help as function system of society). *Zeitschrift fu'r Soziologie*, 23, side 93–110.
- Baker, Amy J.L. (2007). Client feedback in child welfare programs: Current trends and future *Children and Youth Services Review*, Vol.29 (9), side 1189-1200
- Banks, Sarah (2001) *Ethics and Values in Social Work*, 2nd edn. Basingstoke: Palgrave Mcmillian
- Bell, Margaret & Kate Wilson (2006) Children's views of family group. *British Journal of Social Work* 36, side 671–681
- Bell, Margaret (2011). *Promoting Children's Right in Social Work and Social Care. A Guide to Participatory Practice*. London: Jessica Kingsley Publisher

- Berg Sørensen, Torben (1995). *Den sociale samtale - mellem klienter og sagsbehandlere*. Århus: Forlaget Gestus.
- Bjerg, Ole (2008). De sociologiske metoders epistemologi. I O.Bjerg og K. Villadsen (red.) *Sociologiske metoder. Fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur
- Bjerke, Lisbeth. (2002). Barns selvbestemmelse og innflytelse i dialoger med voksne i barnehagen. Hovedfagsrapport nr 8. Høgskolen i Oslo.
- Blom, Bjørn og Stefan Morèn (2015). *Teori för socialt arbete*. Stockholm: Studentlitteratur
- Bommes, Michael & Albert Scherr (2000). *Soziologie der sozialen Arbeit (Sociology of social work)*. Weinheim; Basel: Beltz Juventa.
- Borch, Christian og Lars Thorup Larsen (2003). Magten uden årsag – om Foucaults og Luhmanns magtoppfatelser. I C. Borch og L. Thorup Larsen (red.) *PERSPEKTIV, MAGT OG STYRING. Luhmann & Foucault til diskussion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Borch, Christian, (2005). Systemic Power: Luhmann, Foucault, and Analytics of Power *Acta Sociologica*, Vol.48(2), side 155.-167
- Breive, Ove A. (2011). Integrasjon og inklusjon – en sontring i systemteori og samfunnets krav til innvandrere. Masteroppgave. Universitetet i Stavanger.
- Brukhorst, Hauke, (1990) ‘Das Subjekt im Kreis von Macht und Wissen – Luhmann und Foucault’. I H. Brunkhorst, *Der entzauberte Intellektuelle*, side 127–71. Hamburg: Junius
- Buckley, Helen, Nicola Carr og Sadhbh Whelan (2011). “Like walking on eggshells”: service user views and expectations of the child protection system. *Child and Family Social Work* 16, side 101- 110.
- Cashmore, Judy og Sally Castell-McGregor ((1996). The Child Protection and Welfare System. I K. Funder (ed). *Citizen Child, Australian Law*. Melbourne: Australian Inst. of Family Studies
- Corby, Brian, Malcolm Millar og Lee Young (1996). Parental participation in child protection work: Rethinking the rhetoric. *British Journal of Social Work*, Vol.26 (4), pp.475-492
- Cruikshank, Barbara (1999). *The will to empower: democratic citizens and other subjects*. Ithaca New York: Cornell University Press.
- Cruikshank, Barbara (2003). Viljen til at mæktiggøre: medborgerskapsteknologier og «krigen mod fattigdom». Aalborg: *Grus*, side 30-48
- Dahlager, Lisa Margot (2001). I forebyggelsens magt. *Distinktion*, (3): side 91-102.
- Dahlager, Lisa Margot (2005). *I samtalens rum: En magtanalyse med afsæt i den livsstilsrelaterede forebyggelsessamtale*. København: Institutt for Folkesundhedsvidenskab.

- Danielsen, Kristin Auestad (2012). *Merk mine ord, åleinemor*. Trondheim: Gyldendal Norsk Forlag
- D’Cruz, Heather & Karen Stagnitti (2008) Reconstructing child welfare through participatory and child-centred professional practice: a conceptual approach. *Child and Family Social Work*, 14, side 156– 165.
- Dean, Mitchell (2009). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. University of Newcastle
- Dean, Mitchell (2010)(2006). *Governmentality: Magt og styring i det moderne samfund*. Frederiksberg: Forlaget Sociologi.
- Deleuze, Gilles (1992). What is a dispositif? I T.J. Arbstrong (red.). *Michel Foucault Philosopher*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Deleuze, Gilles (1998) (1967). How do we recognize structuralism? I C. J. Stivale (red.). *The Two-Fold Thought of Deleuze and Guattari*. New York: The Guilford Press
- Derrida, Jacques (1978) *Writing and Difference*. London and New York: Routledge.
- Donzelot, Jacques (1979). *The Policing of Families*. New York: Pantheon Books
- Dumbrill, Gary C (2006). Parental experience of child protection intervention: a qualitative study. *Child Abuse & Neglect: The International Journal*, 20 (1). Side 27-37.
- Egelund, Tine (1997) *Beskyttelse av barndommen. Sosialforvaltningers risikovurdering og indgrep*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, Tine (2002). «Magtudøvelse i børneforsorgen», I M. Järvinen, J.E. Larsen & N. Mortensen (red.). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Århus Universitetsforlag
- Eide, Solveig Botnen (2016). Brukermedvirkning? I R, Kroken og. O.J. Madsen (red.). *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Ekeland, Tor-Johan og Kåre Heggen (2007). Meistring og myndiggjering – reform eller retorikk? I T. J. Ekeland og K.Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Eliassen, Knut Ove (2016). *Foucaults begreper*. Oslo: Scandinavian Academic Press. C/O Spartacus Forlag AS
- Ellingsen, Karl (2007). *Selvbestemmelse: egne og andres valg og verdier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engbretnsen, Eivind og Kristin Heggen (red.) (2012) *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget

Engelke, Ernst (1992). *Soziale Arbeit als Wissenschaft, eine Orientierung*. Freiburg im Breisgau: Lambertus Verlag.

Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (2005). Poststrukturalistiske analysestrategier – en introduktion. I A. Esmark, C. Bagge Laustsen og N. Åkerstrøm Andersen *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Essex, Susie (2000), Effective Participatory Practice: Family Group Conferencing in Child Protection by Marie Connolly with Margaret McKenzie, Aldine de Gruyter, 1999 140 pp.. *Child Abuse Review.*, side 299–301

Fargion, Silvia (2006). Thinking Professional Social Work. Expertise and Professional Ideologies in Social Workers' Accounts of Their Practice. *Journal of Social Work* London, Thousand Oaks CA, New Delhi: Sage Publications 6(3): 255–273

Fish, Sheila og Mark Hardy (2015). Complex issues, complex solutions: applying complexity theory in social work practice. *Nordic Social Work Research*, Suppl. 1 Side 98-114.

Fjeldheim, Siri Kahrs (2013). Fra Richmond til Hollis -- en gjennomgang av lærebøker i sosialt arbeid fra 1917 til 1964. *Masteroppgave i sosialt arbeid*. Høgskolen i Oslo og Akershus

Fjeldheim, Siri Kahrs, Irene Levin og Eivind Engebretsen (2015). The theoretical foundation of social case work. *Nordic Social Work Research*, 5: sup 1. Side 42.55

Forrester, David, David Westlake og Georgia Glynn (2012). Parental resistance and social worker skills: towards a theory of motivational social work. *Child & Family Social Work*, 17. Side 118-119.

Fossestøl, Bjørg og Anne K. Nyhus. Er sosialt arbeid et fag? (2002). I *Profesjon og fagsosionomkompetanse i utvikling*. Volda: Seksjonsrådet for sosionomer i Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere. Side 136- 142

Fossestøl, Bjørg (2006). Hvorfor er det så vanskelig å artikulere praktisk kunnskap? I *Sosialt arbeid*. Oslo: Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere. Side 25-36.

Fossestøl, Bjørg (2012). Kunnskapsbasert praksis i sosialtjenesten: om profesjonalitet og dømmekraft i sosialt arbeid. *Avhandling. Acta theologica nr 44*. Oslo: Universitetet i Oslo Det teologiske fakultet.

Fossestøl, Bjørg (2013). Evidens og praktisk kunnskap. Oslo: *Fontene forskning*. Et tidsskrift fra FO, Nr. 2, side 55-66.

- Foucault, Michel (1975). *Surveiller et punir*. Oversatt til norsk: *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Foucault, Michel (1980). *Du gouvernement des vivants*. Cours au Collège de France. Upublisert. Tilgjengelig på Bibliothèque IMEC, Rue Bleue, Paris.
- Foucault Michel (1982). The Subject and Power. I H. L. Dreyfus og P. Rabinow. *Foucault: Beyond structuralism and hermenutics*. United States of America: The University of Chicago
- Foucault Michel (1988). Technologies of the self. I L. H. Martin, H. Gutman og P. H. Hutton (red.) *Technologies of the Self*. United States of America: The University of Massachusetts Press.
- Foucault, Michel (1991a). Questions of Method. I G. Burcell et al. (red.). *The Foucault Effect*. Hemel Hemstead: The University of Chicago Press.
- Foucault Michel (1991b). Governmentality. I G. Burcehell, C. Gordon, og P. Miller. *The Foucault Effect. Studies in governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel (1994a). *Seksualitetens historie bind I. Viljen til viden*. Frederiksberg: Det Lille Forlag
- Foucault, Michel (1994b): "Omnes et singulatim: Toward a Critique of Political Reason", I J.D Faubion, *Michel Foucault, Essential works of Foucault 1954-1984, vol. 3, Power*. New York: Allen Lane The Penguin Press: England
- Foucault, Michel (1997). 1975-197. «Il faut défendre la société» Paris Gallimard-Seuil. Forelesningsrekke.
- Foucault, Michel (1999a) *Klinikkens fødsel*. København: Hans Reitzels Forlag
- Foucault, Michel (1999b). *Seksualitetens historie I. Viljen til Viten*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Foucault, Michel (2000a). About the Concept of the «Dangerous Individual» in 19th Century Legal Psychiatry. I J. D. Faubion (red.) *Michel Foucault*. New York : The New Press.
- Foucault, Michel (2000b). Power. Essential works of Foucault 1954-1984. Paul Rabinow , series editpr Volume 3. New York: The New Press.
- Foucault, Michel (2001). *Talens forfatning*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, Michel (2008). *Sikkerhed, Territorium, Befolkning*. København: Hans Reitzels Forlag
- Frankel, Christian (2014). Hvad skal det ligne?! Om parodi og analytiske pejlemærker. I G. Harste og M. Knudsen (red.) *Systemteoretiske analyser. Ad anvende Luhmann..* Frederiksberg: Nyt fra samfundsvidenskaberne

- Franklin, Anita & Patricia Sloper. (2006) Participation of disabled children and young people in decision making within social services departments: a survey of current and recent activities in England. *British Journal of Social Work*, 36, side 723–741.
- Freire, Paulo (1999) (2006). *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Fuchs, Peter (2000). Systemtheorie und Soziale Arbeit in Systemtheorie Sozialer Arbeit (Systems theory and social work). In R. Merten (Ed.), *Systemtheorie sozialer arbeit* pp. 157–175. Opladen, Germany: Leske & Budrich.
- Gallagher, Michael, Mark Smith, Mark Hardy and Hether Wilkonson (2012). Children and Families` Involment in Social Work Decision Making. *Children & Society*, Volume 26, side 74- 85.
- Gamst, Birthe, Therese Halskov og Brian Lentz (2004). Faglig artikulasjon av praktisk handling i sosialt arbeid. I B. Gamst, T. Halskov og B. Lentz (red). *På sporet af kundskabens veje*. København: Socialpolitisk Forlag
- Gilbertson, Robyn & James G. Barber (2002) Obstacles to involving children and young people in foster care research. *Child and Family Social Work*, 7, side 253–258.
- Gillund, Mari (2007) Det asymmetriske forholdet mellom forsker og deltager – utfordringer i møte med de yngste barna og ved bruk av video som forskningsmetode i «Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer» 1. delrapport fra prosjektet Barns omsorgskarrierer. Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder». Hio rapport nr 19. Høgskolen i Oslo: Avdeling for lærerutdanning
- Goffman, Erving (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday, Garden City
- Gomm Roger (1993). Issues of power in health and welfare. I J. Walmsley, J. Reynolds, P. Shakespeare & R. Woolfe, (red.). *Health, Welfare and Practice: Reflecting on Roles and Relationships*. London: Sage, side 131 – 138.
- Graue, Elizabeth M. & Daniel J. Walsch (1998). *Studying children in context: Theories, methods and ethics*. California, Thousand Oaks: Sage
- Greve, Anne (2005). Friendship relations among toddlers. *Australian Research in Early Childhood Education*. Vol. 12.side 81-91
- Greve, Anne (2007). Transkripsjon av videoobservasjoner av små barn- en utfordring. I 1. delrapport fra prosjektet «Barns omsorgskarrierer. Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder». Hio rapport nr 19. Høgskolen i Oslo: Avdeling for lærerutdanning

- Greve, Anne (2008). Friendships and participation among young children in a Norwegian kindergarten. I D. Brownlee Berthelsen og E. Jo Johansson, (Red.). *Participatory learning in the early years*. Research and pedagogy. kapittel 6. side 78-92 Routledge.
- Greve, Anne (2009). Vennskap mellom de yngste barna i barnehagen. *Nordisk Barnehageforskning*. Vol. 2. side 91-98.
- Guldager, Jens (2009). Helhedssyn – teori og modeller på børne- og familieområdet. I K.A. Bo, J. Guldager og B. Zeeberg. *Udsatte børn. Et helhedsperspektiv*. København: Akademisk Forlag.
- Habermas, Jürgen (1999). *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hagen, Roar (2005). Niklas Luhmann. I H. Andersen og L. Bo Kaspersen (red.). *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reizels Forlag
- Hall, Christopher og Stef Slembrouck (2001). Parent participation in social work meetings: The case protection conferences. *European Journal of Social Work*, 4 (2). side 143-160.
- Hamilton, Gordon (1951). *Theory and Practice of Social Case Work*. New York: Columbia University Press Hollis
- Hansen, Bjørg Røed (1991a). *Den første dialogen*. Oslo: Solum Forlag A/S
- Hansen, Bjørg Røed. (1991b). Intersubjektivitet: Et nytt utviklingspsykologisk perspektiv. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 28, 568-578.
- Hanssen, Helene, Kristin Humerfelt, Alice Kjellevold og Elisabeth Willumsen (2005). Brukermedvirkning: retorikk eller realisme. I E. Willumsen (red.). *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanssen, Jorid Krane, Gunn Strand Hutchinson, Rolf Lyngstad og Johans Tveit Sandvin (2015). «What Happens to the Social in Social Work?». *Nordic Social Work Research* 5 (supp. 1). Side 115-126.
- Harries, Maria (2008). *The Experiences of Parents and Families of Children and Young People in Care*. Centre for Vulnerable Children and Families. The University of Western Australia, Anglicare WA.
- Harris, Nathan (2011). Does Responsive Regulation Offer an Alternative? Questioning the Role of Formalistic Assessment in Child Protection Investigations. *British Journal of Social Work*, 41. Side 1383-1403.
- Harris, Nathan (2012). Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents`experiences of the assessment process. *Child and Family Social Work*, 17, side 180-191.

Haugen, Gry M. D., Veronika Paulsen og Berit Berg (2012). Foreldre og barns erfaringer i møte med barneverntjenesten i Trondheim kommune. Trondheim: NTNU samfunnsforskning. Avdeling for mangfold og inkludering.

Haugland, Randi (2007). *Med makt til å krenke*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Healy, Karen (1998) Participation and child protection: the importance of context. *British Journal of Social Work*, 28, side 897–914.

Healy, Karen. & Gabrielle Meagher (2007) Social workers' preparation for child protection: revisiting the question of specialization. *Australian Social Work*, 60, side 321–335. Her Majesty's Government *Statutory Guidance on Making*

Healy, Karen & Yvonne Darlington (2009). Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child and Family Social Work*, 14, side 420–430

Heikkilä, Mia og Fritjof Sahlström (2003). Om användning av videoinspelning i fältarbete. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8 (1-2), side 24-41.

Hennum, Nicole M. J. (2012). Childrens confidences, parents' confessions: Child welfare dialogues as technologies of control. *Qualitative Social Work*, (11):535-549.

Henriksen Lars Skov og Annik Prieur (2004). Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde. *Dansk Sociologi* nr. 3/15 side 101-110.

Hirayama, Hidashi & Kasumi Hirayama (1985). Empowerment through group participation: process and goal. I M. Parnes (red.). *Innovations in Social Group Work: Feedback from Practice to Theory*. New York: Haworth, side 119 - 131.

Holland, Sally (2000) The assessment relationship: interactions between social workers and parents in child protection assessments. *British Journal of Social Work*, 30, side 149–163.

Holland, Sally (2009). Listening to children in care: a review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. *Children and Society*, vol. 23, side 226-235.

Howe, David (1998). Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of Social Practice*, Vol 12 (1). Side 45-56.

Humerfelt, Kristin (2005). Begrepene brukermedvirkning og brukerperspektiv - honnørord med lavt presisjonsnivå. I E. Willumsen. *Brukernes Medvirkning!* Oslo: Universitetsforlaget.

Humerfelt, Kristin (2012). Brukermedvirkning i arbeid med individuell plan- anerkjennelse og krenkelse. Avhandling for graden philosophiae doctor., Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. Trondheim: NTNU

Humerfelt, Kristin (2015). Et godt faglig skjønn forutsetter anerkjennelse av brukerne. I H. Hansen (red.), K. Hummerfelt, A. Kjellehold, A. Norheim, R. Sommerseth. *Faglig skjønn og brukervedvirkning i helse- og velferdstjenestene*. Oslo: Fagbokforlaget

Hutchinson, Gunn & Siv Oltedal (2002). *Modeller i sosialt arbeid*. København: Socialpædagogisk Bibliotek

Høgsbro Kjeld (2015). Evidence and research designs in applied sociology and social work research. *Nordic Social Work Research*. Vol 5. Suppl 1. Side 56-70.

Høilund, Peter og Søren Juul (2005). *Anerkendelse og dømmekraft i sosialt arbeid*. København: Hans Reitzels Forlag

Jack, Raymond (1995) Empowerment in community care. I R. Jack *Empowerment in community care*. London: Chapman & Hall

Jakobsen, Turf Böcker og Nanna Mik-Meyer (2001). Modsigelse og paradoks ved brukerinddragelse”. *Nordisk Sosialt Arbeid*, nr. 2,101-106

Järvinen Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red.) (2003). *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i sosialt arbeid*. København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, Margaretha (2005). Interview i en interaktionistisk begrepsramme. I M. Järvinen og N. Mik-Meyer. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag

Jensen, Gro (2016). Unges brukervedvirkning i Flipover-metoden - Dilemmaer ved maktutøvelse i barnevern. Doctoral thesis. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. Trondheim: NTNU

Johannesen, Nina (2002). Det glemte språket. Hvordan de minste barna i barnehagen bruker imitasjon i kommunikasjonen seg imellom. Hovedfagsrapport 2002 nr. 25. Oslo: Høgskolen i Oslo

Johansson, Eva (1999). Etik i små barns värld: Om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan. Doktoravhandling. Göteborg:Acta Universitatis Gothoburgensis.

Juul, Randi (2010). Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger. Doktoravhandling. Trondheim: NTNU

Justesen, Lise og Nanna Mik-Meyer (2010). *Kvalitative metoder i organisations- og ledelsesstudier*. København: Hans Reitzels Forlag

Justesen, Lise og Nanna Mik-Meyer (2012). *Qualitative research methods in organisation studies*. København: Hans Reitzels Forlag

Kant, Immanuel (1956) *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner

Katz, Ilan (1995). Approaches to empowerment and participation in child protection. I C. Cloke & M. Davies (red.) *Participation and Empowerment in Child Protection*. London: Pitman side 154- 169.

Kemp, Susan P, Maureen O. Marcenko, Kimberly Hoagwood og William Vesneski (2009). Engaging Parents in Child Welfare Services: Bridging Family Needs and Child Welfare Mandates. *Child Welfare*, 88(1), side 101-126.

Khilström, Anita (2011). Luhmann`s system theory in social work: Criticism and reflections. *Journal of Social Work* 12 (3) side 287-299.

Klease, Chris (2008). Silenced stakeholders: responding to mothers`experiences of the child protection system. *Children Australia*, 33 (3). Side 21 – 28.

Kirkegaard, Preben (2001). Niklas Luhmann. Om at komme du af den normative fælde. I N. Reishol og H. Skadkær Pedersen *Pædagogiske grundfortællinger*. Århus; KvaN

Kjelaas, Irmelin (2016). Barns deltagelse i institusjonelle samtaler: En studie av samtaler mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på omsorgssenter. Doctoral thesis, 3, Trondheim: NTNU

Koch, Katrin og Arild Koch (1995). *Barn av barnevernet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Kneer, Georg og Armin Nassehi (1993) *Niklas Luhmanns Theorie sozialer Systeme: eine Einführung*. UTB für Wissenschaft : Uni-Taschenbücher GmbH

Kneer, Georg og Armin Nassehi (2000)(1997) *Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer*. København: Hans Reitzels Forlag

Kokkinn, Judy(2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget

Kvale, Steinar (1989). To validate is to question. I: S. Kvale (red.). *Issues of Validity in Qualitative Research*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Kvelling, Øyvind (2010) *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk

La Cour, Anders, Morten Knudsen og Niels Thyge Thygesen (2005). Det systemteoretiske interview – Intervju som meningsdannelse- Wp 8.

Larsen, Jørgen Elm, Nils Mortensen og Jens Peter Frølund Thomsen (2005). Magtens mange facetter i mødet mellem system og klient. I M. Jårvineen, J.E. Larsen og N. Mortensen (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag

Lindahl, Marita (1996). *Inläring och erfärande. Ettåringars möte med förskolans värld*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

- Lavelle, Marie (2015). A Storm in a Tea-cup? «Making a Difference» in Two Sure Start Children`s Centres”. *Children & Society* Vol. 29. Side 583-592.
- Leighninger, Leslie (2012). The History of Social Work and Social Welfare. I C. N. Dulmus, og K.M. Sowers (eds.) *The Profession of Social Work. Guided by History, Led by Evidence*. USA: John Wiley & Sons, Inc
- Levin, Irene (2004). *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, Irene, Marit Haldar og Auèrlie Picot (2015). Social work and sociology: historical separation and current challenges. *Nordic Social Work Research*. Vol. 5, Suppl. 1, S1–S6
- Lov om barneverntjenester av 17. Juli 1992 nr. 100
- Lov om pasient- og brukerrettigheter av 01.01.2001
- Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen av 01.01.2010
- Luhmann, Niklas (1970). Soziologische Aufklärung. I *Aufsätze zur Theorie sozialer Systeme*. Opladen: Westdeutscher Verlag
- Luhmann, Niklas (1975). *Macht*, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag
- Luhmann, Niklas (1977). “Differentiation of society”, *The Canadian Journal of Sociology*, vol.2, no. 1. Side 29-53
- Luhmann, Niklas (1982a). *The differentiation of Society*. New York: Columbia University Press
- Luhmann, Niklas (1982b). Die Voraussetzung der Kausalität. I N. Luhmann og K. Eberhard Schorr (red.). *Zwischen Technologie und Selbstreferenz*. Frankfurt: Suhrkamp
- Luhmann, Niklas (1988). *Erkenntnis als Konstruktion*. Bern: Benteli
- Luhmann, Niklas (1990a). *Essays on Self-Reference*. New York: Columbia University Press.
- Luhmann, Niklas (1990b). Technology, environment and social risk: A system perspective. *Industrial Crisis Quarterly* 4 side 223-231
- Luhmann, Niklas (1992). Hvorfor «systemteori». I J. C. Jacobsen (red.). *Autopoiesis. En introduktion til Niklas Luhmanns verden av systemer*. København: Forlaget politisk revy
- Luhmann, Niklas (1993). Barnet som medie for oppdragelsen. I J. Cederstrøm, L. Qvortrup og J. Rasmussen. *Læring, samtale, organisation – Luhmann og skolen*. København: Unge pædagoger.
- Luhmann, Niklas (1994). *Tha Idea of Unity in a Differentiated Society*. Upublisert åpningsinnlegg ved den 13. Verdenssociologiske Konferanse i Bielefeld, Tyskland
- Luhmann, Niklas (1995a). Begyndelser og slutning – Betragtninger over forskellene. I J. C Jacobsen (red.). *Autopiesis II. Udvalgte tekster af Niklas Luhmann*. København: Forlaget politisk revy

- Luhmann, Niklas (1995b). Paradigm Lost. Om den etiske refleksjon av moralen. I J. C. Jacobsen (red.). *Autopoiesis II. Udvalgte tekster av Niklas Luhmann*. København: Politisk revy
- Luhmann, Niklas (1995c). Samfund og individ. Personlige og upersonlige relationer. I J. C. Jacobsen (red.). *Autopoiesis II. Udvalgte tekster av Niklas Luhmann*. København: Forlaget politisk revy
- Luhmann, Niklas (1997). *Iagttagelse og paradoks. Essays om autopoietiske systemer*. København: Samlerens Bogklub
- Luhmann, Niklas (1999a). «The paradox of form». I D. Baecker (red.). *Problems of form*. Stanford California: Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (1999b). *Tillid – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. København: Hans Reitzels forlag
- Luhmann, Niklas (2000a). *Sociale systemer. Grundrids til en almen teori*. København: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas (2000b). «Hvad er tilfældet?» og «Hvad ligger der bag?» De to sociologier og samfundsteorien. *Distinktion*, 1 (1).side 9-25
- Luhmann, Niklas (2002). *Theories of Distinction*. Stanford, California: Stanford University Press
- Luhmann, Niklas (2002). Politisk styring. Et diskussionsbidrag. *Grus Volum 67*.side 103- 108 Aalborg
- Luhmann, Niklas (2003a). Beslutningens paradoks. I H. Højlund og M. Knudsen (red.). *Organiseret kommunikation- systemteoretiske analyser*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur
- Luhmann, Niklas (2003b) *Soziologie des Risikos*. Berlin: Walter de Gruyter
- Luhmann, Niklas (2007). *Indføring i systemteorien*. København: Unge Pædagoger
- Luhmann, Niklas (2013a) Paradigm lost: Om den etiske refleksjon av moralen. I N. Luhmann *Sosiologisk teori*. Utvalg, oversettelse og innledning ved Tore Bakken og Eric Lawrence Wiik. Oslo: Akademika forlag
- Luhmann, Niklas (2013b). Hva er kommunikasjon? I N. Luhmann. *Sosiologisk teori*. Utvalg, oversettelse og innledning ved T. Bakken og E. L. Wiik Oslo: Akademika forlag
- Luhmann Niklas (2014). Menneske og samfund. I E. Jerlang (red) *Sociologiske tenkere. Et tekstutvalg*. København: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas og Karl Eberhard Schorr (red.) (1982). *Zwischen Technologie und Selbstreferenz*. Frankfurt: Suhrkamp

Løkken, Gunvor (2000). Toddler peer culture: The social style of one and two year old body-subjects in everyday interaction. Doktoravhandling. Pedagogisk institutt. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologi. Trondheim: NTNU.

Maiter, Sarah, Sally Palmer, & Shehenaz Manji (2006) Strengthening social worker-client relationships in child protection services: addressing power relationships and ruptured relationships. *Qualitative SocialWork*, 5, side 161–186.

Marthinsen, Edgar 1991: Fra idé til reform - reformer som reetablering av makt og tilpasning til ideologiske føringer. *Sosialt arbeids rapportserie* nr. 3 Universitetet i Trondheim, Institutt for sosialt arbeid..

Marthinsen, Edgar 2004a: «Evidensbasert» – praksis og ideologi. *Nordisk sosialt arbeid* nr 4/04 s.290-302.

Marthinsen, Edgar (2009). Sosialt arbeid og forskning – to sider av samme sak? I A. Grønningsæther (red.) *Et jubileumstidskrift. Sosialt arbeid- tilbakeblikk – utfordringer- visjoner*. Norsk sosionomforbund.

Matscheck, David og Lotta Berg Eklundh (2015). «Does BBIC make a difference? Structured Assessment of Child Protection and Support” *Nordic Social Work Research* 5 (3). Side 193-211.

McBeath, Bowen (2015). Making Sense of HUSK: Practice Implications for Social Change Initiatives. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 12:1. Side 139-154.

Melgård, Anne Kristin (2015). Suksesshistorier fra barnevernet. Masteroppgave. Trondheim: NTNU.

Michailakis, Dimitris og Werner Schirmer (2014). Social work and social problems: a contribution from systems theory and constructionism. *International Journal of Social Welfare* 823), 4, side 431-442.

Midjo, Turid (2010). En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse. Avhandling for graden philosophiae doctor. Trondheim: NTNU

Mik-Meyer, Nanna (2004). *Dømt til personlig utvikling*. København: Hans Reitzels Forlag

Mik-Meyer, Nanna og Kaspar Villadsen (2007) *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels forlag.

Mik-Meyer, Nanna og Kaspar Villadsen (2013). *Power and Welfare. Understanding Citizens' Encounters with State Welfare*. London: Routledge

Mill, John Stuart (1989) (1859) *On Liberty*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mitcham, Carl (1994). *Thinking though Technology. The Path between Engineering and Philosophy*. Chicago: Chicago Press.

- Moe, Sverre (1995) *Sosiologisk betraktning. En systemteoretisk innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moe, Sverre (1996a). Moderne systemteori. Moderne sosialarbeid.. *Tidvise Skrifter. Samfunn, organisasjon og ledelse*. Systemteori, sosialarbeid og handlingskompetanse Nr. 20. Høgskolen i Stavanger. Avdeling for helse- og sosialfag.
- Moe, Sverre (1996ba). Verdier i sosialarbeidet. *Tidvise Skrifter. Samfunn, organisasjon og ledelse*. Yrkesidentitet. Behov. Verdier. Sentrale begrep i de sosiale yrker? Nr.19. Høgskolen i Stavanger. Avdeling for helse- og sosialfag.
- Moe, Sverre (2006). Konstruktivistisk sosialarbeid. I C. Omre, L. Schjelderup, R.S. Østerhaug (red.) *Fasetter av sosialt arbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Mortensen, Nils (1999). Aktualiteten af Luhmanns tillidsanalyse. I N. Luhmann. *Tillid – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. København: Hans Reitzels Forlag
- Mortensen, Nils og Jens Peter Frølund Thomsen (2003). En jernnæve i fløjls-handseken: Magt i mødet mellem velfærdssystem og klient. I: P. M. Christiansen og L. Togeby (red.). *På sporet av magten*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Mullender, Audrey og Dave Ward (1991). *Selv-directed groupwork. Users take action for empowerment*. London: Whiting & Birch
- Munro, Eileen (2011). The Munro Review of Child Protection: Final Report. London: Department for Education, UK Government
- Mæhlum, Simen (2007). En tverrestetisk tilnærming i en mikroetnografisk studie med barn i alderen 1–3år – en etisk linedans med barn. I N. Winger (red.). *Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen. Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer*. HiO rapport nr. 19.
- Nissen, Maria Appel (2010). *Nye horisonter i sosialt arbejde. En refleksjonsteori*. København: Akademisk Forlag
- Nissen, Maria Appel (2014). In search for a sociology of social problems for social work. *Qualitative Social Work*. Vol. 13 (4) Side 555-570.
- Nissen, Maria Appel og Maria Eriksson (2016). Editorial. *Nordic Social Work Research*, 6:1. Side 1-3.
- Nissen, Maria, Keith Pringle og Lars Uggerhøj (2007). Produktiv magt. I M. Nissen, K. Pringle og L. Uggerhøj (red.). *Magt og forandring i sosialt arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- NOU (2000: 12) Barnevernet i Norge — Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer

- Nygren, Pär (2000). "Kampen om det sosiale arbeidets identitet". I *Embla* nr. 8 side 28.
- Ortiz, Larry og Glenn Smith (1999). The role of Spirituality in Empowerment Practice. I Wes Shera og Lollian M. Wells (red.) *Empowerment Practice in Sosial Work*. Toronto: Canadian Scholars` Press.
- Palmer, Sally, Sarah Maiter & Shehenaz Manji (2006). Effective intervention in child protective services: learning from parents. *Child and Youth Services Review*, 28 (7). Side 812-824.
- Paulsen, Veronika (2014). Ungdom i risiko. Relasjonsarbeid og medvirkning i barnevernet. Evaluering av sommerprosjekt i Trondheim kommune. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, Veronika (2016). Ungdommers erfaringer med medvirkning i barnevernet. *FONTENE Forskning* 1, årgang 9, side 4-15.
- Payne, Malcolm (2002). *Modern Social Work Theory*. London: McMillian
- Payne, Malcolm (2006). *What is professional social work?* Bristol: Policy Press/BASW
- Payne, Malcolm (2014). *Modern Social Work Theory*. New York: Palgrave Macmillian 4 th Edition
- Pengerud, Cathrine (2015). Identitetstilskrivelser i barnevernets undersøkelser – en tekstanalyse av undersøkelsesrapporter i barnevernet. Masteroppgave. Masterstudium i sosialfag. Universitetet i Stavanger
- Perlman, Helen Harris (1971). *Perspectives on Social Casework*. Temple University Press.
- Philp, Mark (1979). Notes on the form of knowledge in social work, *The Sociological review*, 27(1), 83-111.
- Polkki, Pirjo ; Riitta Vornanen, Merja Pursiainen, og Marjo Riikonen, Marjo (2012). "Children`s participation in child-protection processes as experienced by foster children and social workers. *Child Care in Practice* 18 (2). Side 107-125.
- Pölkki, Pirjo, Riitta Vornanen & Riina Colliander (2016). Critical factors of intensive family work connected with positive outcomes for child welfare clients, *European Journal of Social Work*, side 1 -19
- Pottage, Alain (1998) Power as an art of contingency: Luhmann, Deleuze, Foucault, *Economy and Society*, 27:1. Side 1-27.
- Powell, Jason og Martyn Chamberlain (2012). *Social Welfare, Aging and Social Theory*. New York : Lexington.
- Powell, Jason L. og Hafiz T. A. Khan (2011). Foucault, Social Theory and Social Work. *Romanian Journal of Sociology*, IX (1). pp. 131-147.

- Putnam, Hilary (2002). *The collapse of the fact/ value dichotomy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Qvortrup, Lars (2006) Introduktion til Niklas Luhmanns pædagogiske teori. I N. Luhmann. *Samfundets uddannelessystem*. København: Hans Reitzels Forlag
- Raffnsøe, Sverre (1999). Michel Foucaults dispositionelle magtanalytik. I *Grus*, nr. 59. Side 45-70.
- Raffnsøe, Sverre (2000). Michel Foucaults dispositionnelle magtanalytik i *Grus*, 59.side 45 70
- Raffnsøe, Sverre og Marius Gudmand-Høyer (2005). Dispositivanalyse – en historisk socialanalytik hos Foucault. I A. Esmark, C. B. Laustsen og N.Å. Andersen (red.). *Poststrukturalistiske analysestrategier*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Raffnsøe, Sverre, Marius Gudmand-Høyer og Morten S. Thaning.(2016). Foucault`s dispositive: The perspicacity og dispositive analytics in organizational research. *Organization* Vol. 23 (2) Side 272-298.
- Rawls, John (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge: The Belknap Press
- Rees, Stuart (1991). *Achieving Power*. Sydney: Allen & Unwin.
- Rennison, Betina Wolfgang (2005). Magtens Blik: En revitalisering af Luhmann & Foucaults magtanalytik. *Working Paper* 18.
- Rennison, Betina Wolfgang (2009). Kampen om integrationen. Diskurser om etnisk mangfoldighedsledelse. København: Hans Reitzels Forlag
- Richmond, Mary (1917). *Social Diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation
- Riessman, Catherine Kohler (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park, CA: Sage.
- Riger, Stephanie (1981). Towards a Community Psychology of Empowerment. *Division of Community Psychology Newsletter*, nr 14. Side 2-3.
- Rivest, Marie-Pier og Nicolas Moreau (2015). *British Journal of Social Work*, 45 side 1855-1870.
- Rognan, Merethe (2004): Holdninger til foreldreinvolvering i barnehagen. En spørreundersøkelse av ansatte og foreldre i Bergensområdet. Hovedoppgave i pedagogikk. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Rogowski, Steve (2010). *Social Work. The Rise and the Fall of a Profession*. Bristol: The Policy Press.
- Roose, Rudi (2013). Review of Promoting children`s rights in social work and social care. A guide to participatory practice. *Child & Family Social Work* 18 (3). Side 376-377.
- Rose, Nikolas (1996). The Death of the Social? Re-Figuring the Territory of Government. *Economy and Society*, 25 (3) side 327-356

- Rådet for psykisk helse 2004a, Mental helse 2004
- Samsonsen, Vibeke (2016). Assessment in child protection: A comparative study Norway – England. Doctoral thesis. Stavanger: University of Stavanger
- Samsonsen, Vibeke og Elisabeth Willumsen (2015). Narratives from parents in England and Norway: Power and emotions in child protection assessments. *Journal of Comparative Social Work* (1). Side 1-25.
- Sandbæk, Mona (2001) *Fra mottaker til aktør*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Saussure, Ferdinand de (1970). *Kurs i allmän lingvistik*. Paris: Bo Cavefors Bokförlag
- Schanning, Espen (1999). Etterord. I M. Foucault (1999). *Seksualitetens historie I. Viljen til Viten*. Valdres: Pax Forlag
- Schanning, Espen (2002). *Straff i det norske samfunnet*. Oslo: Humanist Forlag.
- Shaw, Ian (2015). Sociological social workers: a history of the present? *Nordic Social Work Research*, 5. Sup 1. Side 7-24.
- Scherr, Albert (1999). Transformations in social work: From help towards social inclusion to the management of exclusion, *European Journal of Social Work*, 2:1, side 15-25.
- Schirmer, Werner og Dimitris Michailakis (2015). The Luhmannian approach to exclusion / inclusion and its relevance to Social Work. *Journal of Social Work*. Vol. 15 (1). Side 45-64.
- Schön, Donald. A. (1987) *Educating the Reflecting Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Seim, Sissel og Tor Slettebø (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, Sissel og Tor Slettebø (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work* Vol. 14, No. 4, side 497-512
- Sharrock, Patty .J (2014). “Efforts to engage parents and case outcomes in the child welfare system”. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences* 74. (10-A). Side 1- 74
- Shulman, Lawrence. (1992). *The Skills of Helping - Individuals, Families and Groups*. F.E. Peacock Publishers, Inc.
- Skivenes, Marit (2015). Handlingsrommet for barns deltagelse i barnevernssaker. *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol 18, 1. Side 48- 62.
- Skjefstad, Nina Schiøll (2015). Sosialt arbeid i overgangen til NAV – utfordringer for en anerkjennende praksis. Doctoral thesis. Trondheim: NTNU
- Skjervheim, Hans. (1976) *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Tanum-Norli.

Skjær Ulvik, Oddbjørg (2015). Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work*. Vol 14 (2), side 193-208.

Skov Henriksen, Lars (2001). Niklas Luhmann. Socialhjælp i systemteoretisk belysning. I M. Hviid Jacobsen, M. Carleheden og S. Kristiansen (red). *Tradition og fornyelse. En problemorienteret teoriehistorie for sociologien*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Skytte, Marianne (2013). Socialt arbejde. I J. Guldager og M. Skytte. *Socialt arbejde. Teorier og perspektiver*. København: Akademisk Forlag

Slettebø, Tor (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid*, vol 20, no 2. Side 75-85-

Slettebø, Tor (2008) Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning. Dr. avhandling. Trondheim. NTNU

Slettebø, Tor (2013). Partnership with Parents of Children in Care: A Study of Collective User Participation in Child Protection Services. *British Journal of Social Work*. 43. Side 579-595.

Solomon, Barbara .Bryant (1976). *Black empowerment: Social work in oppressed communities*. New York: Columbia University Press.

Sosial- og helsedirektoratet (2006:4). Plan for brukermedvirkning. Mål, anbefalinger og tiltak i Opptrappingsplanen for psykisk helse

Soydan, Haluk. (1993). *Det sociala arbetets idéhistoria*. Lund: Studentlitteratur AB

Spratt, Trevor & Jackie Callan (2004) Parents' views on social work interventions in child welfare cases. *British Journal of Social Work*, 34, side 199–224

Stang, Elisabeth Gording (2007) *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

Starrin, Bengt (1997). Empowerment som tankemodell. I E. Forsberg og B. Starring (red.). *Frigörande kraft – Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia.

Stern, Daniel N. (2003). *Spedbarnets interpersonlige verden*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk

Stern, Daniel N. (2004). *The present moment in psychotherapy and everyday life*. New York: Norton

Stern, Daniel N. (2007). *HER OG NÅ. Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Oslo: Abstrakt forlag

St. meld. nr. 47 (2008-09) Samhandlingsreformen Rett behandling – på rett sted – til rett tid

St.meld. nr. 25 (1996-97). Åpenhet og helhet. Om psykiske lidelser og tjenestetilbudene. Oslo, Sosial- og helsedepartementet.

- Studsrød, Ingunn, Elisabeth Willumsen og Ingunn T. Ellingsen (2014). Parents' perceptions of contact with the Norwegian Child Welfare Services. *Child & Family Social Work*, 19, side 312-320.
- Swedner, Harald. (1983). *Sosialt arbete – en tankram*. Liber AB
- Sørbo, Jan Inge (2007) Reparasjon eller kommunikasjon? pasient og behandlar i filosofisk perspektiv. I T.J Ekeland og K. Heggen. *Meistring og myndiggjering* . Oslo: Gyldendal akademisk
- Thomas, Nigel & Claire O'Kane (1999) Children's participation in reviews and planning meetings when they are 'looked after' in middle childhood. *Child & Family Social Work*, 4, side 221–230.
- Thomas, Nigel . & Claire O'Kane (2000) Discovering what children think: connections between research and practice. *British Journal of Social Work*, 30, side 819–835.
- Thyssen, Ole (1991). *Penge, magt og kærlighed. Teorien om symbolsk generaliserede medier hos Parsons, Luhmann og Habermas*. København: Rosinante / Munksgaard
- Thyssen, Ole (1997). Hjørnestein i Niklas Luhmanns systemteori. I N. Luhmann *Iagttagelse og paradoks. Essays om autopoietiske systemer*. København: Samlerens Bogklub
- Thyssen, Ole (2003). Luhmann og erkendelsesteorien. I C. Borch og L.Thorup Larsen (red.) *PERSPEKTIV, MAGT OG STYRING. Luhmann & Foucault til diskussion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Thyssen, Ole (2008). Organisationer og funktionssystemer. I J. Tekke og M. Paulsen (red.). *Luhmann og organisation*. København: Unge Pædagoger og forfatterne.
- Törrönen, Maritta Lea og Riitta Helena Vornanen (2014). Young People Leaving Care: Participatory Research to Improve Child Welfare Practices and the Rights of Children and Young People. *Australian Social Work*, 7:1, Side 135-150.
- Tucker, David J. (1996). "Eclecticism is not a free good: Barriers to knowledge development in social work". *Social Service Review* 70: 3, side 400-434.
- Turner, Sandra G. og Tina M. Maschi (2015). Feminist and empowerment theory and social work practice. *Journal of Social Work Practice*, 29:2, side 151-162.
- Tøssebro, Jan (2001). Metarefleksjoner omkring sosialt arbeid. I M. Tronvoll og E. Marthinsen (red.). *Sosialt arbeid- Refleksjoner og nyere forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag. Side 23- 28.
- Uggerhøj, Lars (1995). *Hjælp eller afhængighed*. Ålborg: Aalborg Universitetsforlag.

- Uggerhøj, Lars (2011a). Familienes erfaring med undersøgelsens start og fremgangsmåde. I: K. Kildedal, L. Uggerhøj, S. Nordstoga, og S. Sagatun, *Barnevernundersøkelsen i Norge og Danmark*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Uggerhøj, Lars (2011b) Familienes involvering og deltagelse i undersøgelsesprocessen. I: L. Uggerhøj, K. Kildedal, S. Nordstoga, og S. Sagatun. *Barnevernundersøkelsen i Norge og Danmark*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vagli, Åse (2014). Ubehag i barnevernsarbeid. I A. Ohnstad, M. Rugkåsa og S. Ylvisaker (red.). *Ubehaget i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Vik, Lars Jørgen (2007). Makt og myndiggjering – utfordringer for helse og sosialarbeidarar. I T. J. Ekeland og K.Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Villadsen, Kaspar (2004). *Det sociale arbejdes genealogi: Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Villadsen, Kaspar (2007a) Magt og selv-teknologi. *Tidskrift for velferdsforskning*. Vol.10, No3 side 156-167
- Villadsen, Kaspar (2007b). The Emergence of «Neo-Philanthropy»: A New Discursive Space in Welfare Policy, *Acta Sociologica*, 50 (3), side 309-325.
- Villadsen, Kaspar (2008). Polyphonic welfare: Luhmann`s systems theory applied to modern social work. *International Journal of Social Welfare*, 17, side 65-73.
- Villadsen, Kaspar (2010). Forord til den danske udgave. I M. Dean *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund*. Frederiksberg: Forlaget Sociologi
- Villadsen, Kaspar (2011). Det sociale arbejds vidensform: linjen tilbage til det filantropiske dispositiv. I M. Blok Johansen og S. Gytz Olesen (red.).*Professionernes sociologi og vidensgrundlag*. Aarhus: Specialtrykkeriet Viborg. Side 288-304.
- Villadsen, Kaspar (2013). Foucaults teknologier: det nye «jernbur» eller virtuelle organisationsdiagrammer?. *Nordiske Organisasjonsstudier* 15(2) side 55-77
- Villadsen, Kaspar & Bryan S. Turner (2016). Tracing roots of social citizenship: Jane Addam`s thought between formal rights and moral obligation. *Citizenship Studies*, 20:1, 1-17.
- Vis, Svein Arild & Nigel Thomas, (2009). Beyond talking- children`s participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work*, vol 12, no. 3. Side 155-168.

- Vis, Svein Arild, Astrid Strandbu, Amy Holtan og Nigel Thomas (2011). Participation and health. A research review of child participation in planning and decisionmaking. *Child & Family Social Work* 16 (3). Side 325-335.
- Vis, Svein Arild , Amy Holtan og Thomas Nigel (2012). Obstacles for child participation in care and protection cases – Why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review* 21 (1). Side 7-23.
- Willig, Rasmus (2009). *Umyndiggørelse*. København: Hans Reitzels Forlag
- Willumsen, Elisabeth (2005). Foreldre som brukere og deltagere i tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten. I E. Willumsen (red.). *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wilson Judy (1995) Self-help groups as a route to empowerment. I R.Jack (red.). *Empowerment in community care*. London: Chapman & Hall side 77- 95.
- Wirth, Jan (2015). The Luhmannian approach to exclusion/inclusion and its relevance to Social Work. *Journal of Social Work*, 15, side 45-64
- Wolcott, Harry (1990). On Seeking- and Rejecting- Validity in Qualitative Research. I E. Eisner & A. Peshkin, (red.), *Qualitative Inquiry in Education, The Continuing Debate*: New York: Teachers College Press.
- Young, Susan, Margaret Mckenzie, Liv Schelderup, Cecilie Omre og Shayne Walker (2014). What can we do to bring the sparkle back into this child`s eyes? Child right/ community development principles: Key elements for a strengths-based child protection practice. *Child Care in Practice* 20 (1). Side 135-152.
- Øverenget, Einar (2003). *Hannah Arendt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ødegaard, Elin Eriksen(2007). *Meningsskaping i barnehagen: Innhold og bruk av barns og voksnes samtalefortellinger*. Gøteborg: Gøteborgs universitet.
- Øvreeide Haldor og Reidun Hafstad (2008). Det tredje ansikt i barnets relasjoner. I H. Haavind og H. Øvreeide (red.). *Barn og unge i psykoterapi. Samspill og utviklingsforståelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Ørstavik, Sunniva (1996). *Brukerperspektivet – en kritisk gjennomgang*. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Aadnesen, Bente Nes. (2012). «Jeg kan ikke være den afrikanske mammaen i Norge. Men de må også skjønne at min bakgrunn er en del av meg»: En studie av samhandling i barnevernet mellom saksbehandlere og foreldre med minoritetsetnisk og muslimsk bakgrunn *Doctoral thesis*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.

Aadnesen, Bente Nes, Eva Hærem, og Grethe Mari Delås (2014). Informasjonsinnhenting. I B. N. Aadnesen og E. Hærem (red.). *Barnevernets undersøkelser*. Oslo: Universitetsforlaget

Aamodt, Hilde (2007). Brukermedvirkning: Praksisbaserte erfaringer og etiske begrunnelser. Mastergradsoppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus

Aamodt, Ingerid (2006). Den nødvendige uroa – en kritikk av brukerbegrepets uutholdelige letthet. *Nordisk Sosialt Arbeid* nr. 4. Vol 26. Side 317-329.

Aamodt, Laila Granli (2010a). *Den gode relasjonen – støtte omsorg eller anerkjennelse?* Oslo: Pensumtjeneste

Aamodt, Laila Granli (2010b). *Familien mellom mange hjelpere- Refleksjoner i sosialfaglig arbeid*. Bergen: Fagbokforlaget

Vedlegg 1 (Artikkel 1)

Aamodt, Hilde (2015) Brukermedvirkning i barneverntjenesten –en dispositiv analyse. Publisert i *Tidsskrift for Arbejdsliv* 2/2015.

Vedlegg 2 (Artikkel 2)

Aamodt, Hilde (2015) Barneverntjenesten –en polyfon organisasjon? Denne artikkelen er sendt inn til *Nordiske Organisasjonsstudier* og er under review.

Vedlegg 3 (Artikkel 3)

Aamodt, Hilde (2015) Brukermedvirkningens uttrykk og virkning i barnevernets undersøkelser –et maktanalytisk perspektiv. Publisert i *Praktiske Grunde 3/2015*.

Vedlegg 4

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt.

Vår 2012

FORESPØRSEL OM DELTAGELSE I FORSKNINGSPROSJEKT

Jeg er i gang med et doktorgradsprosjekt ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd, og aldring (NOVA). Prosjektet har tittelen

"Hva hører du jeg sier"- om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse

Prosjektets hovedmål å utvikle forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse.

Deltagelse i prosjektet innebærer at Barneverntjenesten tillater at forskeren filmer førstegangssamtaler i barnevernundersøkelsen. Videre er det ønskelig å intervju klient og sosialarbeider/ undersøker, hver for seg, på bakgrunn av videofilmen, samt få tilgang til den oppsummerende undersøkelsesrapporten, og også gjennomføre et intervju på bakgrunn av denne. Det vil si at hver sosialarbeider og klient blir intervjuet totalt to ganger hver. Forutsetningen for å kunne gjennomføre et slikt prosjekt er at sakens parter gir sitt samtykke, og at prosjektet godkjennes av Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Prosjektet ble godkjent av NSD den 6. mars 2012.

Jeg viser til vedlagte orienteringsbrev om prosjektets hensikt, problemstilling og metode. Jeg legger også ved Forespørsel om deltagelse til foreldre og saksbehandler.

Ulike kommunale barneverntjenester kan ha ulik kultur for gjennomføringen av en undersøkelse. Studien vil derfor rette seg mot 4 forskjellige kontor, henholdsvis i to større bykommune/distrikt og i to mindre landkommuner. Det er ønskelig å få delta på tre undersøkelser pr kontor.

Prosjektet vil gå over en periode på 4 år med oppstart våren 2012. Datainnsamlingen planlegges gjennomført fra september 2012 til april 2013.

Forskeren er underlagt taushetsplikt i forhold til de opplysninger om sosialarbeider, barnet og barnets familie som kommer frem underveis i prosjektet. Alle data behandles konfidensielt, og alle data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Dato for sletting av data er satt til 1. mai 2016. Det vil kun være meg og min veileder som har tilgang på innhentet informasjon.

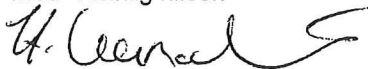
Nova ved Direktør Kåre Hagen er behandlingsansvarlig institusjon.

Hovedveileder til prosjektet Forsker I Elisabeth Backe-Hansen, ansatt ved NOVA.

Daglig ansvarlig er stipendiat Hilde Aamodt, ansatt ved NOVA.

Dersom Asker barneverntjeneste kan tenke seg å delta i studien, eller om Dere har behov for ytterligere opplysninger, er det er det fint om Dere tar kontakt med Hilde Aamodt. Telefon 41223830 eller mailadresse : haamodt@hotmail.no.

Med vennlig hilsen

Hilde Aamodt
stipendiat

Vedlegg 5

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt. (Til saksbehandler/undersøker i barnevernet.)

Til deg som er saksbehandler/ undersøker i barnevernet

Vår 2012

Forespørsel om deltagelse i et forskningsprosjekt

Dette er en forespørsel til deg som jobber i barneverntjenesten, nærmere bestemt deg som jobber med barnevernets undersøkelser. Spørsmålet er om du kan tenke deg å delta i et forskningsprosjekt.

Prosjektet har tittelen;

"Hva hører du jeg sier?" – om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse.

Hensikten med prosjektet

-er å utvikle forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse

Undersøkelsen er frivillig

Dersom du sier ja til å delta, har du likevel mulighet til å trekke deg fra deltagelse underveis. Da vil all informasjon som er samlet inn bli slettet.

Hvilke data ønskes innhentet?

Dersom du samtykker til å delta ønsker jeg som forsker å filme første samtale mellom deg og den klienten undersøkelsen er rettet mot. Videoopptaket vil bli analysert ut fra et observasjonsskjema. Videre ønsker jeg å intervju både deg og klient, hver for seg, på bakgrunn av videoen. Når barnevernundersøkelsen er fullført ønsker jeg å få kopi av undersøkelsesrapporten, for deretter å intervju både deg og klient, hver for seg, med utgangspunkt i denne.

Taushetsplikt og anonymisering

Forskeren er underlagt taushetsplikt i forhold til opplysninger om deg som kommer frem underveis i prosjektet. Alle data behandles konfidensielt, og alle data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Det vil kun være meg og min veileder som har tilgang på innhentet informasjon.

Oppstart

Innsamling av data starter september 2012. Det tas sikte på at datainnsamling avsluttes april 2013. Doktorgradsprosjektet er tenkt avsluttet april 2016. Etter at prosjektet er avsluttet vil opplysningene bli slettet. Dato for sletting er satt til 30. april 2016.

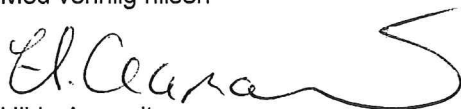
Ansvarlig

NOVA ved direktør Kåre Hagen er behandlingsansvarlig institusjon.
Hovedveileder til prosjektet Forsker I Elisabeth Backe-Hansen, ansatt ved NOVA.
Daglig ansvarlig er stipendiat Hilde Aamodt, ansatt ved NOVA.

Dersom du har spørsmål kan du ringe meg på 41223830 eller sende e-post til haamodt@hotmail.no. Dersom du ønsker å delta er det fint om du signerer vedlagte samtykkeerklæring og returnerer den i den frankerte konvolutten så snart som mulig.

Forskningsprosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Hilde Aamodt
Dr. grads stipendiat

.....

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien "Hva hører du jeg sier" – brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse, og ønsker å delta.

Signatur _____

Telefonnummer _____

Vedlegg 6

Aamodt, Hilde (2012) Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt. (Til deg som forelder.)

Til deg som forelder

Vår 2012

Forespørsel om deltagelse i et forskningsprosjekt

Det er en forespørsel til deg som forelder som er i ferd med å komme i kontakt med barnevernet. Spørsmålet er om du kan tenke deg å delta i et forskningsprosjekt. Nærmere konkretisert gjelder det enslig mødre hvor barnevernet har besluttet å åpne undersøkelse, jfr. Bvl. § 4-3, på bakgrunn av en bekymringsmelding eller søknad.

Prosjektet har tittelen;

"Hva hører du jeg sier?" – om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse.

Hvorfor akkurat enslig mødre?

Prosjektet har valgt å begrense sitt utvalg til kvinnelige eneforsørgere med barn fordi disse er overrepresentert blant de familiene som barnevernet møter.

Hensikten med prosjektet

-er å utvikle forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse

Det å utforske hvordan brukermedvirkning erfarer og kommer til uttrykk i en barnevernundersøkelse vil kunne gi viktig kunnskap om hvorvidt barnevernet lykkes i å oppdage og nå utsatte barn og deres familier i forhold til å tilby hjelp som oppleves hjelpsom.

Undersøkelsen er frivillig

Det er du som bestemmer om du og ditt barns sak skal delta i undersøkelsen. Dersom du sier ja til å delta, har du likevel mulighet til å trekke deg fra deltagelse underveis. Da vil all informasjon som er samlet inn bli slettet. Dette vil naturlig nok ikke innvirke på din sak i barnevernet.

Hvilke data ønskes innhentet?

Dersom du samtykker til å delta ønsker jeg som forsker å filme første samtale mellom deg og den sosialarbeideren som har ansvaret for barnevernundersøkelsen. Videoopptaket vil bli analysert ut fra et observasjonsskjema. Videre ønsker jeg å intervju både deg og sosialarbeider, hver for seg, på bakgrunn av videoen. Når barnevernundersøkelsen er fullført ønsker jeg å få kopi av undersøkelsesrapporten, for deretter å intervju både deg og sosialarbeider, hver for seg, med utgangspunkt i denne.

Dette datamateriale skal brukes til å undersøke hvordan brukermedvirkning kan erfares og beskrives. Jeg som forsker vil være opptatt av din opplevelse i samtalen med barnevernet.

Taushetsplikt og anonymisering

Forskeren er underlagt taushetsplikt i forhold til de opplysninger om barnet og barnets familie som kommer frem underveis i prosjektet. Alle data behandles konfidensielt, og alle data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Det vil kun være meg og min veileder som har tilgang på innhentet informasjon.

Oppstart

Innsamling av data starter september 2012. Det tas sikte på at datainnsamling avsluttes april 2013. Doktorgradsprosjektet er tenkt avsluttet 30. april 2016. Etter at prosjektet er avsluttet vil opplysningene bli slettet. Formell slettedato er satt til 30. april 2016.

Ansvarlig

Nova ved Direktør Kåre Hagen er behandlingsansvarlig institusjon.
Hovedveileder til prosjektet Forsker I Elisabeth Backe-Hansen, ansatt ved NOVA.
Daglig ansvarlig er stipendiat Hilde Aamodt, ansatt ved NOVA.

Dersom du har spørsmål kan du ringe meg på 41223830 eller sende e-post til haamodt@hotmail.no . Dersom du ønsker å delta er det fint om du signerer vedlagte samtykkeerklæring og returnerer den i den frankerte konvolutt så snart som mulig. Jeg som forsker vil ikke kjenne din identitet før du eventuelt sender samtykkeerklæring.

Forskningsprosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Hilde Aamodt
Dr. grads stipendiat

.....
Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien "Hva hører du jeg sier" – brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse, og ønsker å delta.

Signatur _____

Telefonnummer _____

Vedlegg 7

Meldeskjema. (NSD)

MELDESKJEMA

Meldeskjema (versjon 1.2) for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt (jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter).

1. Prosjekttittel		
Tittel	"Hva hører du jeg sier" - om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelser	
2. Behandlingsansvarlig institusjon		
Institusjon	Høgskolen i Buskerud	Velg den institusjonen du er tilknyttet. Alle nivå må oppgis. Ved studentprosjekt er det studentens tilknytning som er avgjørende. Dersom institusjonen ikke finnes på listen, vennligst ta kontakt med personvernombudet.
Avdeling/Fakultet	Avdeling for helsefag	
Institutt		
3. Daglig ansvarlig (forsker, veileder, stipendiat)		
Fornavn	Hilde	Før opp navnet på den som har det daglige ansvaret for prosjektet. Veileder er vanligvis daglig ansvarlig ved studentprosjekt.
Etternavn	Aamodt	
Akademisk grad	Høyere grad	
Stilling	stipendiat	Veileder og student må være tilknyttet samme institusjon. Dersom studenten har ekstern veileder, kan biveileder eller fagansvarlig ved studiestedet stå som daglig ansvarlig. Arbeidssted må være tilknyttet behandlingsansvarlig institusjon, f.eks. underavdeling, institutt etc. NB! Det er viktig at du oppgir en e-postadresse som brukes aktivt. Vennligst gi oss beskjed dersom den endres.
Arbeidssted	Høgskolen i Buskerud	
Adresse (arb.sted)	Postboks 7053	
Postnr/sted (arb.sted)	3007 DRAMMEN	
Telefon/mobil (arb.sted)	41223830 /	
E-post	haamodt@hotmail.no	
4. Student (master, bachelor)		
Studentprosjekt	Ja o Nei ●	
5. Formålet med prosjektet		
Formål	<p>Prosjektets mål -er å utvikle forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse</p> <p>Problemstilling: Hvordan erfares og beskrives brukermedvirkning i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i en barnevernundersøkelse?</p> <p>Forskningsspørsmål :</p> <p>I. Hvordan kan brukermedvirkning erfares og beskrives i en undersøkelsessituasjon, både fra et bruker- og et sosialarbeider perspektiv?</p> <p>II. Hvordan synliggjøres brukerstemmen gjennom språk og tekst i en barnevernundersøkelse?</p> <p>III. IHvilke type kunnskap trer frem for brukere og sosialarbeidere, som pålitelig og gyldig i løpet av undersøkelsen, og hvordan blir denne gitt betydning i undersøkelsens skriftlige uttrykk?</p>	<p>Redegjør kort for prosjektets formål, problemstilling, forskningsspørsmål e.l.</p> <p>Maks 750 tegn.</p>
6. Prosjektomfang		
Velg omfang	<ul style="list-style-type: none"> ● Enkel institusjon ○ Nasjonalt samarbeidsprosjekt ○ Internasjonalt samarbeidsprosjekt 	Med samarbeidsprosjekt menes prosjekt som gjennomføres av flere institusjoner samtidig, som har samme formål og hvor personopplysninger utveksles.
Oppgi øvrige institusjoner		
Oppgi hvordan samarbeidet foregår		
7. Utvalgsbeskrivelse		

Utvalget	Kvinnelige eneforsørgere som barnevernet får kontakt med på bakgrunn av en bekymringsmelding, hvor det er besluttet å gjennomføre undersøkelse etter Bvl. § 4-3. I tillegg er prosjektets målgruppe sosialarbeidere som har ansvar for å gjennomføre barnevernundersøkelsen.	Med utvalg menes dem som deltar i undersøkelsen eller dem det innhentes opplysninger om. F.eks. et representativt utvalg av befolkningen, skoleelever med lese- og skrivevansker, pasienter, innsatte.
Rekruttering og trekking	Sosialarbeiderne vil få i oppgave å formidle informasjonsskriv til aktuelle familier. Forespørselen vil sendes til enslig mødre før oppstart av en barnevernundersøkelse innenfor en bestemt tidsperiode. Stiller de seg positive til det, vil de få en skriftlig informasjon med en tilhørende samtykkeerklæring. Denne må gis tilbake til sosialarbeideren som videresender den til forskeren.	Beskriv hvordan utvalget trekkes eller rekrutteres og oppgi hvem som foretar den. Et utvalg kan trekkes fra registre som f.eks. Folkeregisteret, SSB-registre, pasientregistre, eller det kan rekrutteres gjennom f.eks. en bedrift, skole, idrettsmiljø, eget nettverk.
Førstegangskontakt	For å få kontakt med klient og sosialarbeider vil det sendes forespørsel til barnevernleder hvor kontoret inviteres til et samarbeid. Videre vil det være sosialarbeiderne som eventuelt samtykker skriftlig i å delta, som deretter sikrer seg informert samtykke fra brukeren om deltakelse i prosjektet. Sosialarbeiderne vil få i oppgave å formidle informasjonsskriv til aktuelle familier. Forespørselen vil sendes til enslig mødre før oppstart av en barnevernundersøkelse innenfor en bestemt tidsperiode. Stiller de seg positive til det, vil de få en skriftlig informasjon med en tilhørende samtykkeerklæring. Denne må gis tilbake til sosialarbeideren som videresender den til forskeren.	Beskriv hvordan førstegangskontakten opprettes og oppgi hvem som foretar den. Les mer om førstegangskontakt
Alder på utvalget	☐ Barn (0-15 år) ☐ Ungdom (16-17 år) ☒ Voksne (over 18 år)	
Antall personer som inngår i utvalget	12 enslige mødre og 12 sosialarbeidere	
Inkluderes det myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse?	Ja ☐ Nei ☒	Begrunn hvorfor det er nødvendig å inkludere myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse.
Hvis ja, begrunn		Les mer om inklusjon i forskning av myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse
8. Metode for innsamling av personopplysninger		
Kryss av for hvilke datainnsamlingsmetoder og datakilder som vil benyttes	☐ Spørreskjema ☒ Personlig intervju ☐ Gruppeintervju ☐ Observasjon ☐ Psykologiske/pedagogiske tester ☐ Medisinske undersøkelser/tester ☒ Journaldata ☐ Registerdata ☒ Annen innsamlingsmetode	Personopplysninger kan innhentes direkte fra den registrerte f.eks. gjennom spørreskjema, intervju, tester, og/eller ulike journaler (f.eks. elevmapper, NAV, PPT, sykehus) og/eller registre (f.eks. Statistisk sentralbyrå, sentrale helseregistre).
Annen innsamlingsmetode, oppgi hvilken	Videopptak av førstegangssamtaler mellom mor og sosialarbeider (undersøker)	
Kommentar	Fordi de normative føringene for brukermedvirkning er sterke, vil metoder som gir direkte dokumentasjon være særlig egnet.	
9. Datamaterialets innhold		
Redegjør for hvilke opplysninger som samles inn	Videopptak av førstegangssamtaler Intervju på bakgrunn av videopptak Undersøkelserapport etter endt undersøkelse Intervju på bakgrunn av undersøkelserapport	Spørreskjema, intervju-/temaguide, observasjonsbeskrivelse m.m. sendes inn sammen med meldeskjemaet. NBI Vedleggene lastes opp til sist i meldeskjema, se punkt 16 Vedlegg.
Samles det inn direkte personidentifiserende opplysninger?	Ja ☒ Nei ☐	Dersom det krysses av for ja her, se nærmere under punkt 11 Informasjonssikkerhet.

Hvis ja, hvilke?	☐ 11-sifret fødselsnummer ☒ Navn, fødselsdato, adresse, e-postadresse og/eller telefonnummer	Les mer om hva personopplysninger er
Spesifiser hvilke	Navn, fødselsdato, adresse	NBI Selv om opplysningene er anonymiserte i oppgave/rapport, må det krysses av dersom direkte og/eller indirekte personidentifiserende opplysninger
Samles det inn indirekte personidentifiserende opplysninger?	Ja ☐ Nei ☒	En person vil være indirekte identifiserbar dersom det er mulig å identifisere vedkommende gjennom bakgrunnsopplysninger som for eksempel bostedskommune eller arbeidsplass/skole kombinert med opplysninger som alder, kjønn, yrke, diagnose, etc.
Hvis ja, hvilke?		Kryss også av dersom ip-adresse registreres.
Samles det inn sensitive personopplysninger?	Ja ☒ Nei ☐	
Hvis ja, hvilke?	☒ Rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning ☒ At en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling ☒ Helseforhold ☐ Seksuelle forhold ☐ Medlemskap i fagforeninger	
Samles det inn opplysninger om tredjeperson?	Ja ☒ Nei ☐	Med opplysninger om tredjeperson menes opplysninger som kan spores tilbake til personer som ikke inngår i utvalget. Eksempler på tredjeperson er kollega, elev, klient, familiemedlem.
Hvis ja, hvem er tredjeperson og hvilke opplysninger registreres?	Barnevernetssundersøkelse retter seg mot barnet, og barnets situasjon på bakgrunn av meldingen, selv om sakens parter er barnets foreldre.	
Hvordan informeres tredjeperson om behandlingen?	☐ Skriftlig ☐ Muntlig ☒ Informeres ikke	
Informeres ikke, begrunn	Det vil være opp til foreldrene om de ønsker å informere barnet at de som foreldre deltar i forskningsprosjektet.	
10. Informasjon og samtykke		
Oppgi hvordan utvalget informeres	☒ Skriftlig ☐ Muntlig ☐ Informeres ikke	Vennligst send inn informasjonsskrivet eller mal for muntlig informasjon sammen med meldeskjema.
Begrunn		NBI Vedlegg lastes opp til sist i meldeskjemaet, se punkt 16 Vedlegg. Dersom utvalget ikke skal informeres om behandlingen av personopplysninger må det begrunnes. Les mer om krav til informasjon og gyldig samtykke, samt om forskning uten samtykke
Oppgi hvordan samtykke fra utvalget innhentes	☒ Skriftlig ☐ Muntlig ☐ Innhentes ikke	Dersom det innhentes skriftlig samtykke anbefales det at samtykkeerklæringen utformes som en svarslipp eller på eget ark. Dersom det ikke skal innhentes samtykke, må det begrunnes.
Innhentes ikke, begrunn		
11. Informasjonssikkerhet		
Direkte personidentifiserende opplysninger erstattes med et referansenummer som viser til en atskilt navneliste (koblingsnøkkel)	Ja ☒ Nei ☐	Har du krysset av for ja under punkt 9 Datamaterialets innhold må det merkes av for hvordan direkte personidentifiserende opplysninger registreres.
Hvordan oppbevares navnelisten/koblingsnøkkelen og hvem har tilgang til den?	Den blir oppbevart innelåst i skap. Det er kun forskeren som har tilgang til koblingsnøkkelen.	NBI Som hovedregel bør ikke direkte personidentifiserende opplysninger registreres sammen med det øvrige datamaterialet.

Direkte personidentifiserende opplysninger oppbevares sammen med det øvrige materialet	Ja ☐ Nei ☒	
Hvorfor oppbevares direkte personidentifiserende opplysninger sammen med det øvrige datamaterialet?		
Oppbevares direkte personidentifiserbare opplysninger på andre måter?	Ja ☒ Nei ☐	
Spesifiser	Dette vil bli opbevart adskilt. Videodata og diktafon vil bli opbevart innelåst i egen safe.	
Hvordan registreres og oppbevares datamaterialet?	☐ Fysisk isolert datamaskin tilhørende virksomheten ☐ Datamaskin i nettverkssystem tilhørende virksomheten ☐ Datamaskin i nettverkssystem tilknyttet Internett tilhørende virksomheten ☒ Fysisk isolert privat datamaskin ☒ Privat datamaskin tilknyttet Internett ☒ Videoopptak/fotografi ☒ Lydopptak ☐ Notater/papir ☐ Annen registreringsmetode	Merk av for hvilke hjelpemidler som benyttes for registrering og analyse av opplysninger. Sett flere kryss dersom opplysningene registreres på flere måter.
Annen registreringsmetode beskriv		
Behandles lyd-/videoopptak og/eller fotografi ved hjelp av datamaskinbasert utstyr?	Ja ☐ Nei ☒	Kryss av for ja dersom opptak eller foto behandles som lyd-/bildefil. Les mer om behandling av lyd og bilde.
Hvordan er datamaterialet beskyttet mot at uvedkommende får innsyn?	Eget brukernavn og passord.	Er f.eks. datamaskintilgangen beskyttet med brukernavn og passord, står datamaskinen i et låsbart rom, og hvordan sikres bærbare enheter, utskrifter og opptak?
Dersom det benyttes mobile lagringsenheter (bærbare datamaskin, minnepenn, minnekort, cd, ekstern harddisk, mobiltelefon), oppgi hvilke		NBI Mobile lagringsenheter bør ha mulighet for kryptering.
Vil medarbeidere ha tilgang til datamaterialet på lik linje med daglig ansvarlig/student?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, hvem?		
Overføres personopplysninger ved hjelp av e-post/Internett?	Ja ☐ Nei ☒	F.eks. ved bruk av elektronisk spørreskjema, overføring av data til samarbeidspartner/databehandler mm.
Hvis ja, hvilke?		
Vil personopplysninger bli utlevert til andre enn prosjektgruppen?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, til hvem?		
Samles opplysningene inn/behandles av en databehandler?	Ja ☐ Nei ☒	Dersom det benyttes eksterne til helt eller delvis å behandle personopplysninger, f.eks. Questback, Synovate MMI, Norfakta eller transkriberingsassistent eller tolk, er dette å betrakte som en databehandler. Slike oppdrag må kontraksreguleres
Hvis ja, hvilken?		Les mer om databehandleravtaler her
12. Vurdering/godkjenning fra andre instanser		

Søkes det om dispensasjon fra taushetsplikten for å få tilgang til data?	Ja ● Nei ○	For å få tilgang til taushetsbelagte opplysninger fra f.eks. NAV, PPT, sykehus, må det søkes om dispensasjon fra taushetsplikten. Dispensasjon søkes vanligvis fra aktuelt departement. Dispensasjon fra taushetsplikten for helseopplysninger skal for alle typer forskning søkes
Kommentar	Det er sendt inn skriftlig forespørsel til REK om hvorvidt prosjektet kvalifiserer til å søke godkjenning.	Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk
Søkes det godkjenning fra andre instanser?	Ja ● Nei ○	F.eks. søke registreier om tilgang til data, en ledelse om tilgang til forskning i virksomhet, skole, etc.
Hvis ja, hvilke?	Rek	
13. Prosjektperiode		
Prosjektperiode	Prosjektstart:01/04/2012 Prosjektslutt:01/04/2015	Prosjektstart Vennligst oppgi tidspunktet for når førstegangskontakten med utvalget opprettes og/eller datainnsamlingen starter. Prosjektslutt Vennligst oppgi tidspunktet for når datamaterialet enten skal anonymiseres/slettes, eller arkiveres i påvente av oppfølgingsstudier eller annet. Prosjektet anses vanligvis som avsluttet når de oppgitte analyser er ferdigstilt og resultatene publisert, eller oppgave/avhandling er innlevert og sensurert.
Hva skal skje med datamaterialet ved prosjektslutt?	☒ Datamaterialet anonymiseres ☐ Datamaterialet oppbevares med personidentifikasjon	Med anonymisering menes at datamaterialet bearbeides slik at det ikke lenger er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner. NBI Merk at dette omfatter både oppgave/publikasjon og rådata. Les mer om anonymisering
Hvordan skal datamaterialet anonymiseres?	Data vil bli slettet ved prosjektslutt. Dato for sletting er satt til 1. mai 2015.	Hovedregelen for videre oppbevaring av data med personidentifikasjon er samtykke fra den registrerte.
Hvorfor skal datamaterialet oppbevares med personidentifikasjon?		Årsaker til oppbevaring kan være planlagte oppfølgingsstudier, undervisningsformål eller annet.
Hvor skal datamaterialet oppbevares, og hvor lenge?		Datamaterialet kan oppbevares ved egen institusjon, offentlig arkiv eller annet. Les om arkivering hos NSD
14. Finansiering		
Hvordan finansieres prosjektet?	Helse og rehabilitering, Extrastiftelsen	
15. Tilleggsopplysninger		
Tilleggsopplysninger		
16. Vedlegg		
Antall vedlegg	12	

Vedlegg 8

Sv: REK sør-øst 2015/2015 Hva hører du jeg sier – om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelser.

Sv: REK sør-øst 2012/215 Hva hører du jeg sier - om brukermedvirkning i barnevernets undersøkelser

Fra: **post@helseforskning.etikkom.no**

Sendt: 8. februar 2012 14:18:52

Til: haamodt@hotmail.no

Hei,

dette framleggingsvurderingen er vurdert av REK sør-øst Ds leder, Stein Evensen, og prosjektet er vurdert å falle utenfor REKs mandat.

Dette prosjektet dreier seg, etter hva som kan leses ut i fra framleggingsvurderingen, om hvordan en tjeneste (barnevernet) fungerer. Dermed faller det ikke inn under begrepet helseforskning. Derfor synes det alt i alt at dette prosjektet faller utenfor REKs mandat.

For å gjennomføre prosjekter av denne typen trengs det ingen særskilt godkjenning fra REK. Det er institusjonens ansvar å sørge for på vanlig måte at tiltaket følger gjeldende reguleringer for behandling av helseopplysninger.

Mvh.

Emil Lahlum

REK sør-øst

Vedlegg 9

Intervjuguide Sosialarbeider / Forelder

Intervjuguide Sosialarbeider

DEL I

Hva er hensikten med undersøkelsen?

Hva er din rolle?

Hva er din oppgave?

Hva er brukermedvirkning? Hva inngår i dette begrepet? Hva betyr det? Og hvordan merker du det i din praksis?

Kan brukermedvirkning oppnås i en førstesamtale i en undersøkelse?

Hva er det i tilfelle avhengig av? Har det sammenheng med type sak? I så fall hvorfor eller hvordan?

Påvirker klienten utfallet av samtalen? På hvilken måte?

Snakker dere alltid med barn? Hva er du opptatt av i forhold til barns medvirkning?

Hva gjør at du handler som du gjør?

Makt

Hvilke forventninger kjenner du? Til din rolle? Fra arbeidsplassen, deg selv og fra klienten?

Hvem er du i en førstesamtale?

Hvilke rammer kjenner du fra arbeidsplassen?

Hvor viktig er din opplevelse av klienten? Får det betydning for hvordan samtalen forløper? På hvilken måte?

Hvilke forventninger har du til deg selv under samtalen?

Hvilke forventninger har du til klienten?

Hvilke forventninger har du til samtalen på forhånd?

Lærte du noe i samtalen du ikke visste fra før?

Tenkte du annerledes om klienten etter samtalen enn før?

Ga det føringer for samtalsgang?

Påvirker klienten utfallet av samtalen? På hvilken måte?

Tenker du at du kunne handlet annerledes?

DEL II

Sekvenser fra videofilmen blir vist

Spørsmålene handler konkret om det som skjer på filmen

Intervjuguide Foreldre

DEL I

Hva er hensikten med undersøkelsen?

Hva er din rolle?

Hva er din oppgave?

Hva er brukermedvirkning? Hva inngår i dette begrepet? Hva betyr det? Og hvordan merker du det i din praksis?

Kan brukermedvirkning oppnås i en førstesamtale i en undersøkelse?

Hva er det i tilfelle avhengig av?

Har det sammenheng med type sak? I så fall hvorfor eller hvordan?

Makt

Hvilke forventninger tenker du at det stilles til deg i samtalen?

Fra deg selv, og fra barnevernet?

Hvilke forventninger har du til samtalen på forhånd?

Hvem er du i en sånn samtale hvor du er innkalt til barnevernet?

Hvilke rammer kjenner du at du har i samtalen?

Hvor viktig er opplevelsen av sosialarbeider. Får det betydning for hvordan samtalen forløper? På hvilken måte? Hva forventer du av saksbehandler?

Tenkte du at du kunne handlet annerledes?

Lærte du noe i samtalen du ikke visste fra før?

Tenkte du annerledes om barnevernet etter samtalen enn før?

Ga det føringer for samtalsgang? Påvirker sosialarbeideren utfallet av samtalen? På hvilken måte?

Tenker du at du kunne handlet annerledes?

Hva er dine vurderinger i saken? Er de sammenfallende med barnevernets vurderinger? Kunne undersøkelsen vært avsluttet etter første samtale slik du vurderer?

Var det mulig å si nei til informasjonsinnhenting?

Ville du fortelle det du forteller under samtalen?

Hvordan opplever du at barnevernet ønsker å snakke med barnet ditt?

DEL II

Sekvenser fra videofilmen blir vist

Spørsmålene handler konkret om det som skjer på filmen